

ՉԵՁՈՔ ԳՈՏԻ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ԱՔԵԼ ԱՐԾԱԹՔԱՆՅԱՆ՝ շինարարական արվեստի հետազոտող. Անի ավերակ քաղաքի Մեծ Մայր Տաճար վանքի վանահայր ՄԻՔԱՅԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ՝ ճարտարապետի ընկերը. ՄԻՄՈՆ՝ վանքի ծառան. ՇՈՂԵՐ՝ Սիմոնի կինը. ԱՔԵԼ՝ Սիմոնի-Շողերի տղան. թափառական կույր ԱՇՈՒՂ, սրա թՈՌԸ. չգիտես խոտհարքի աճուրդի՞, Կաթուղիկե Մեծ Մայր Տաճար ուխտի՞, թե՞ գեղջկորեն միաժամանակ աճուրդի ու ուխտի եկած ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ, ԱՍԱՏՈՒՐ, ՄԱԳԹԱՂ. ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲ, ԱՂՋՆԱԿ. ԳՅՈՒՂԱՑԻ ՕՂԵՎԱՃԱՌ, ՍԱՅՄԱՆԱՊԱՅ ՋՈՐՔԵՐԻ ՄՊԱ. ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ, ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ՝ երիտասարդ ճարտարապետներ, Աբել Արծաթբանյանի աշխատանքով հետաքրքրվող հանձնախմբի անդամներ, ՇՎԵՂՈՎ ՆԻԿՈԼԱՅ ՎԱՍԻԼՅԵՎԻՉ՝ արևելագետ-հայագետ, ԱՐԴՈՒԹՅԱՆ-ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ ՍԵՄՅՈՆ՝ հանձնախմբի ղեկավար, ՎԱՐՎԱՌԱ ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ՝ ազնվականուհի, Բահաթրյանի հարսնացուն, արվեստի հովանավորուհի, կարելի է անվանել ՕՐԻՈՐԴ ԿԱՐԵԿՅԱՆՔ, թիֆլիսեցի հարուստի ժառանգ ԱՆՏՈՆ ԱԹԱԲԵԿՈՎ՝ կես-հայրենասեր, կես-հարբեցող, կարմիր հագած զինավառ ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲ:

Անի, 1914, հուլիսի առաջին օրերից մեկ օրը:

Կարմիր հագած զինավառ տղաների խումբը գիշերը եկավ, այստեղ մոմեր վառեց, վանահոր աջը համբուրեց, ձայնը զսպելով երգեց վրեժի ու հույսի իր երգը, ապա յուրաքանչյուրն առանձին ու բոլորը միասին ասացին երդման երգվում եմ խոսքը և զնաց թաղվեց գիշերվա խավարում, մոմերը վառվում էին, հետո լուսացավ, և ճարտարապետն ու վանահայրը բազիլիկ վանքի գավթում էին՝ որ նրանց կացարանն էր, ճարտարապետն արտանկարում էր ճեպանկարը, վանահայրը հետևում էր նրա աշխատանքին, Սիմոնը, Շողերը և տղան գավթի դռանն էին, Սիմոնը խաչքար էր նմանակում, Շողերը՝ գուլպա գործում, երեխան՝ փրփրաքարի կտորով մի հին թուր մաքրում:

Գավիթ-կացարան, Մեծ Մայր Տաճար վանք, սրանց միջև ընկած բակը՝ ուր նմանակվող խաչքարն է կանգնած:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ո՞նց էր երգում թուրքի կնիկը, հայր սուրբ: Շան աղջկա ձենն ականջիցս չի գնում: Ի՞նչ գեղեցկություն էր, հայր սուրբ, սփռոցն էլ, ամուսինն էլ՝ իշխան մարդու պես թիկնած, ձիերն էլ ու ինքն էլ: Ու ո՞նց էր երգում, ոնց էր երգում շան աղջիկը:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Իհարկե տեսել էր, որ լսող ունի ու լավ էր երգում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չէ՛, հայր սուրբ, ինքն իր ամուսնու համար երգում էր:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Կին է, չէ՞, շնորհք է, չէ՞, աչքի պոչով նկատել էր, որ մենք ականջ ենք դնում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Յը՛, աչքի պոչով նկատել էր: Ամուսինը, ձիերը, երգը, ինքը: Յայր սուրբ, ագռավի քո ձենով չէ՞ս հիշի ինչ էր երգում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Երգն իհարկե լավն էր, ձիերն էլ, ուռին էլ, սփռոցն էլ, բայց դրանից ավելի են կա, որ արդեն քեզ ամուսնացնելու ժամանակն է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մի քիչ շուտ է, հայր սուրբ, և առհասարակ ում հետ ենք գրուցում: Երգից, երգից էլ, հացից էլ, այդ ամբողջ օրվա գեղեցկությունից ավելի մի բան կա, որ մարդու խեղդում է՝ թշնամուդ գերազանցությունը, թշնամուդ սպանիչ գերազանցությունը հասկանալը: Եդ արդեն պարանը վիզդ անցըրու, քանի որ, միևնույն է, թախիծն ու խելագարությունն են քեզ խեղդելու: Մի թուրքի կնոջը տես է՛... Քարավան է գնում, գնացք է գնում, իսկ ինքը նստել ու իր երգին է, մնացյալ աշխարհի հետ գործ չունի. ինչպես որ իրենց հացն է իրենց առաջ - իրենց բաժին գեղեցկությունն էլ իրենց մեջ է, մնացյալ աշխարհի հետ գործ չունեն: Թուրքի անգրագետ կնիկը: Ես էլ ճարտարապետ եմ, ականջնիս բամբակ եմ խցկել ու գիտակցաբար - գիտակցաբար՝ իմ գործն եմ անում. ինչ որ կա՝ էս է, ուրիշ տեղ ուրիշ լավ բան

չկա, եղածը էս է: Բայց գնացքի ամեն կանչի՝ տասնհինգ տարեկան աղջկա նման սիրտս տեղից դուրս է թռչում՝ թե կյանքն ահա հեռվից է անցնում, իսկ ես շարտված եմ մի անկյուն: Ես էլ՝ ես:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Սրտի թայրտոցը լավ է, նշանակում է պսակիդ ժամանակները մոտենում են:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Խոսում ես՝ որ խոսած լինես:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ուրիշ ինչ կար ասելու, որ չասացի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ասա՝ մարդուկնիկ սարն էին գնում, հացի էին նստել, կինը երգում էր - և ամուսինը գեղեցիկ էր, ձիերը գեղեցիկ էին, անցնող գնացքը գեղեցիկ էր, դաշտում կանգնած՝ մենք գեղեցիկ էինք ու մի երգի շնորհիվ մի ամիս է գեղեցիկ եմք:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Հեռվից էր գեղեցիկ, ճարտարապետ, եթե մոտենայինք հարցնեինք ու եթե պատմեին՝ տակը մի դժգոհ, մի ծանրաշունչ պատմություն կլիներ. գիշերվա մթնում թափառող ճրագի պես. մոտենում է, հեռանում է, բարձրանում է՝ ուրեմն բլուրի վրա է, կորչում է՝ ուրեմն ձորն իջավ, նորից է երևում, այդպե՛ս գիշերվա մեջ թափառում է ու գեղեցիկ է: Հետո գալիս մոտենում է՝ ու հոգնած գյուղացու էն անտեր այծերը կորել են:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Այսինքն՝ վագրը թաթը բարձրացրել է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո, դառնանք մեր քարին: Բագրատունյաց վագրը բարձրացրել է թաթը: Վագրը՝ ենթակա, բարձրացրել է՝ ստորոգյալ, թաթը՝ խնդիր: Վագրը՝ խնդիր, թաթը՝ խնդիր, Բագրատունյաց՝ խնդիր: Վագրը թաթը բարձրացրել է - վագրը թաթը չի բարձրացրել: Վագրը թաթը բարձրացրել է - ինչո՞ւ: Թաթի տակ՝ ի՞նչ: Թաթի տակ՝ մեր խեղճությունը: Բագրատունյաց վագրը թաթը բարձրացրել է, թաթի տակ՝ գունդ:

Ի՞նչ գուճոյ: Երկրա: Եղավ: Հայր սուրբ, վագրը բարձրացրե՞լ է թաթը:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Բարձրացրե՞լ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Գիծն ասուն է՝ այո:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Գիծն այո է ասուն՝ վագրն ուրեմն բարձրացրել է թաթը, գիծն այո չի ասուն՝ վագրը դարձյալ բարձրացրել է թաթը: Քշի գնա, լոռըցիք ասուն են՝ ուռի նման կողքիդ կանգնած դողում են, վախիլ մի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Հայր սուրբ... քո համեստ կարծիքով հայերիս համար երկիրը գուճոյ երբևէ եղե՞լ է:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Իմ համեստ կարծիքով՝ այսինքն տգետ կարծիքով:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չեղավ: Եսքան տարվա մեր ընկերության մեջ ճիշտ բան քեզ երբ են ասել:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Գործ չունես, նկարի գնա: Սկզբում գուճոյ էր, հետո՝ տափակ. հետո՝ դարձյալ գուճոյ էր, ապա դարձյալ՝ տափակ. տասներորդ դարի Բագրատունյաց երկիրը գուճոյ էր, իսկ տասնհինգերորդում արդեն ընդհակառակը՝ տափակ էր: Հիմա գուճոյ է, քշիր գնա:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Սիմոն... Սիմոն, ի՞նչ ես ասում, երկիրը գուճոյ է թե տափակ:

ՍԻՄՈՆ. Վարդապետի կարծիքով գուճոյ է, ճարտարապետ, բայց վայ թե փոսի, թոնրի պես մի բան լինի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ապրես: Թոնրիդ միջից մի թութուն վառիր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Բագրատունիները կատակ չէին անում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Կատակ մենք էլ չենք անում: Բագրատունյաց վագրի թաթի տակ նկարում ենք երկրագունդ՝ Ուլքիլիսեից Ղարաքիլիսե: Սիմոն, վագր տեսած կա՞ս, վագր:

ՍԻՄՈՆ. Մեր մեծ հորեղբայրը պատմել է, թե քուրդ ոչխարածները

Տիգրիսի ձորերում տեսել են:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Նկարում են, հայր սուրբ, բայց սա հայերեն չի լինում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Թուրքերեն է լինում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Գուցե և՛ թուրքերեն:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Վագրերի երկրում քանդակվել է զինանշանի այդ քարը և բերվել է ոչխարների երկիր:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չգիտեմ: (Երեխան բերում, ճարտարապետին է տալիս Սիմոնի փաթաթած ծխախոտը): Սիմոն... ճղարեղ քանդվում է:

ՍԻՄՈՆ. Թքիր կպցրու, ճարտարապետ, թքիր կպցրու:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մեր թուքը չի կպցնում, Սիմոն:

ՍԻՄՈՆ. Հայր սրբին տուր, ճարտարապետ, հայր սուրբը լավ է կպցնում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Վագրը գոմեշի մոտ կատու է, ճարտարապետ, բայց գոմեշ է սպանում: Թույլ, անկենդան, սատկած՝ վագրը շաբաթներով ընկած մնում է: Ցատկի ժամանակ վագրը հավաքում է թույլ, անկենդան ժամանակի ուժերը, խփում ու գոմեշ է սպանում ու դարձյալ՝ թույլ, անկենդան: Ես ասում եմ՝ ցատկող վագրը դեպի գոմեշ է շարտում նաև ապագայի ուժերը, և ուրեմն գոմեշին հաղթելուց հետո վագրը մնում է թույլ, անկենդան: Պահանջվեց, և Բագրատունիները սպառեցին նաև ապագա դարերի մեր ուժերը:

Արեգակը ելնում է արևելքից և արտորալով արևմուտք է գնում: Ժողովողի ճշմարտություններն արեգակի ներքո կան, և քնեած ժողովուրդներն արեգակի ներքո զարթնում են, և արթուն ժողովուրդներն արեգակի ներքո մտնում են դարձյալ նիրհի մեջ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Նկարեն թաթը բարձրացրած վագր, թաթի տակ՝

գունդ, երկրա: Ղարաքիլիսեից Ուչքիլիսե:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. (Քարտեզի դեմ) Ղարաքիլիսեից մինչև՝ Ուչքիլիսե - էն-
քան էր, ինչքան էսօրվա Ռուսաստանը: Գուգարքի Տաշրաց աշ-
խարհից Վարաժնունիք աշխարհով, Նիգ աշխարհով, Արագա-
ծոտն գավառով... գնո՞ւմ իջնում էին Արարատյան աշխարհ:
Բագրատունիների երկիրն էր գունդ, մերը՝ տափա՛կ: Ասա Բագ-
րատունիների վագրը կատու է, և Բագրատունիների վագրը կա-
տու կդառնա: Մի՛ ասա: Ասա՝ Բագրատունիների վագրը վագր է,
թաթի տակ երկրագունդ է պահում, և Բագրատունիների վագրը
վագր կդառնա: Միտքը չիք ու անգո մի բան չէ, քարի հետ հա-
վասար՝ միտքը դիր ու կշռիր. միտքը ծնվում, լինում, մեռնում է,
ինչպես քարը կամ մարդը: Ժողովրդի լեզուն ասում է՝ ինչ
մտանես էն գտանես: Ինչ որ տգեղ է՝ մի՛ մտածիր:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ես չե՛մ մտածում, ես նկարում եմ ուրիշների մտածա-
ծը: Իմ փոխարեն եթե լուսանկարելու մի գործիք լիներ՝ ես գործն
ինձանից լավ կաներ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Բկից կբռնեի քո եղ լուսանկարչական գործիքի ու խեղ-
դելով կստիպեի՝ որ հայերեն նկարի: Ո՞ւմ դեմ ես կատաղում,
ի՞նչ ես ուզում, ես է:

ՇՈՂԵՐ (Սիմոնին). Նստել ես ու՝ չըխկ, չըխկ, չըխկ, չըխկ: (Շոգե-
քարշի սուլոց): Գնացքը եկավ:

ՍԻՄՈՆ. Ճարտարապե՛տ: (Որդուն) Ճարտարապետին ասա գնացքը
եկավ: Ճարտարապետ, գնացքը եկավ: Գնացքը եկավ: Գնացքը
տեսնես մեզ համար ինչ լուր է բերելու:

ՇՈՂԵՐ. Գնացքը եկավ: Ե՞րբ ես ինձ գնացք նստեցնելու: Գնացք
նստենք, գնանք, գնանք, գնանք... Սիմոն, գնացքը մինչև ո՞ւր է
տանում: (Շոգեքարշի սուլոց): Գնացքը անցավ: Գնացքը եկավ,

գմացքը անցավ, դու նստել ես ու՝ չըխկ, չըխկ, չըխկ: Խաչդ խաչ չի դառնալու, խոտն էլ հնձելու մնաց:

ՍԻՄՈՆ. Նախիրս ծմեռը սովից ջարդվելու է:

ՇՈՂԵՐ. Խոտը կհնձեինք, կհավաքեինք, կդիզեինք, գարնան սուղ ժամանակ կծախեինք, մեզ համար մի կով կառնեինք... Սիմոն... Գնացք նստեինք, գնայինք-գնայինք-գնայինք... Սիմոն, չեմ ասում թե գնանք Փարիզ ապրենք: Սիմոն, գնայինք Փարիզը տեսնեինք ու էլի գայինք:

ՍԻՄՈՆ. Այո, Փարիզ լսել եմ, որ դու եղքան բարի, սրտացավ, հասկացող, շռայլ աղջիկ ես, ուզում եմ քեզ տեսած լինել: Նուրբ, կանացի, հասկացող... քեզ մոմ արած ուրիշների առաջ վառել ես:

ՇՈՂԵՐ. Տղամարդ ես:

ՍԻՄՈՆ. Տղամարդը դու էդ ինչի՞ն ես ասում:

ՇՈՂԵՐ. Խոտ հնձիր, գարնան սուղ ժամանակ ծախիր, կով առ:

ՍԻՄՈՆ. Ջզվեցնում ես:

ՇՈՂԵՐ. Աշխարհը լիքն ապրուստ է: Իմ ծնողներն ինձ տղամարդու եմ տվել: Աշխարհը՝ լեմ, հարուստ... Որ կողմ նայում ես՝ ուրախություն ու ապրուստ է:

ՍԻՄՈՆ. Աշխարհի լիքն ապրուստը շռայլ, լեմսիրտ, բաց մարդկանց համար է: Աշխարհին իմ տվածն ի՞նչ է՝ որ ինձ աշխարհի տվածն ինչ լինի: Քո՛ տվածն ինչ է: Քո ո՛ր շռայլության դիմաց ես աշխարհից շռայլություն ուզում:

ՇՈՂԵՐ. Հիմար: Խելագար: Գիլի առաջ՝ ոչխար, ոչխարի առաջ՝ խոտ:

ՍԻՄՈՆ. Այո:

ՇՈՂԵՐ. Ուրիշները ոսկու մեջ որ թաղված են՝ իրենց մոմ են արել, աշխարհի համար վառվում են:

ՍԻՄՈՆ. Ես ուրիշների հետ գործ չունեմ: Ես ինձ գիտեմ ու քեզ էնքան

մոտիկ կարծեցի, որ կարծեցի քեզ էլ գիտեմ: Կարծեցի քեզ
կարող եմ էն ասել, ինչ որ ինձ եմ ասում: Սխալվել եմ, բայց
կողքիս նստել ես, ու անընդհատ մոռանում եմ, որ սխալվել եմ:

ՇՈՂԵՐ. Իմ ծնողներն ինձ տղամարդու եմ տվել:

ՍԻՄՈՆ. Ի՞նչդ է պակաս: Սովա՞ժ ես:

ՇՈՂԵՐ. Ոչ:

ՍԻՄՈՆ. Ծարա՞վ ես:

ՇՈՂԵՐ. Ոչ:

ՍԻՄՈՆ. Տկլո՞ր ես:

ՇՈՂԵՐ. Ոչ:

ՍԻՄՈՆ. Ի՞նչդ է պակաս:

ՇՈՂԵՐ. Սոված եմ, ծարավ եմ, տկլոր եմ, կարոտ եմ:

ՍԻՄՈՆ. Ուրիշներն էլ քո կարոտն են: Տուր և առ:

ՇՈՂԵՐ. Փորձո՞ւմ ես, թե լուրջ ես ասում:

ՍԻՄՈՆ. Է՛, Շողեր: Խոսեցնում ես՝ չեմ խոսում, էլի ես խոսեցնում:

Ասո՞ւմ եմ, հենց որ մի քիչ դժվար բան եմ ասում՝ գլուխդ ցավում
է: (Որդուն) Էդ ի՞նչ բանի ես, տղա:

(Որդին հորը նայում է մի պահ, ապա շարունակում է մաքրել թուրը):

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Եղբայր, գիժ է՝ քաշիր վերջացրու, ի՞նչ ես՝ Բագրա-
տունիները, վագրը, երկրագունդը:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Սիմոն... մի հատ ծխախոտ սարքիր:

ՍԻՄՈՆ. Ուզածդ ծխախոտ լինի, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Հայր սուրբ... մի բան խնդրեմ՝ արա: (Գրամոֆոնի
մասին) Սկիզբը հենց վերջացնի՝ դու ետ տուր, նորից վերջացնի՝
դարձյալ ետ տուր, մինչև նկարեմ վերջացնեմ: Չգիտեմ,
շարունակությունն ինձ դուր չի գալիս: Չգիտեմ, ինձ սկիզբն է
դուր գալիս: Չգիտեմ, շարունակությունը բացատրում է, իսկ բա-
ցատրությունից պարզվում է, որ սկզբի ոգևորությունն անտեղի

էր: Հայր սուրբ, որ նորից ծնվես՝ ի՞նչ ես դառնալու:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Դնում եմ, սկսիր: (Նվագում է իրենց միակ ձայնասկա-
 վառակը՝ «Բամ փորոտան»):
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Սկսեցի, հայր սուրբ:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Դառնալու եմ ճարտարապետ:
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դառնալու ես ճարտարապետ:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Նկարիր:
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Նկարում եմ: Ես ճարտարապետ չեմ դառնալու:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Դառնալու եմ բացսիրտ, գեղեցիկ, լիրբ կին, քայլելու եմ
 երկրով մեկ և հրճվանքով լեցուն իմ մարմինը նվիրելու եմ իմ
 կարիքն զգացողներին, ամենավերջը՝ իմ փչացած մարմինը տա-
 լու եմ երկրի քաղցած շներին: Նկարիր:
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Նկարում եմ, համաձայն չեմ:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Դառնալու եմ բանաստեղծ:
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Եվ ի՞նչ ես գրելու:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Իմ բարի սրտի էն մեծ խոհերից,
 Էն մեծ խոհերի անհուն խորերից՝
 Կամեցա՜վ ելավ իմ հզոր հոգին՝
 Որ բարձրից նայի աստծու աշխարքին...
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Համաձայն չեմ: Ես բանաստեղծ չեմ դառնալու:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Համաձայն ես, նկարիր: Դառնալու եմ նրանց մահը, ում
 համար կյանքը ուրախությունն չէ և նվազեցնելու եմ, այդպիսով,
 երկրի դառնությունը, քանի որ դառնությունը նույնպես վարակիչ
 է: Նկարիր թաթը բարձրացրած վագր, թաթի տակ՝ երկրագունդ:
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Նկարում եմ, բայց համաձայն չեմ:
 ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Նկարիր, նկարելը քեզ կհամաձայնեցնի: Դառնալու եմ
 այն, ինչ որ եմ:
 ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Համաձայն չեմ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ես ո՛վ կամ ինչ եմ՝ որ համաձայն լինեմ և համաձայն չլինեմ: Այս այսպես է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դու մարդ ես, ծնվել ես, ապրում ես, կաս, մեկ անգամ կաս, և պահանջվում է, որ մարդավարի լինես:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Իմ լինելուս համար ես շնորհակալ եմ աստծուն՝ որ իմ այս անպետք կավը ծեփելու վրա ջանք ու ժամանակ է կորցրել: Գոհությո՞ւն աստծուն, Պլատոն ու Քրիստոս երկնած աստծուն, որ Միքայել ողորմելի է ծեփել: Արարիչ բնությանը փառք, որ գող ու անբան Միքայելին թող է տալիս շնչել իր անապական օդը, Պլատոնի ու Քրիստոսի բաժին օդը:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դու քեզ խաբում ես, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ես ինձ խաբում եմ, ինձ խաբելով՝ իմ լեղին իմ մեջ եմ պահում ու աստծո օրը չեմ դառնացնում: (Երգի մասին) Սկսե՞մ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մի՛, չեմ կարողանում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Տուր նկարեմ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ի՞նչ ես նկարելու:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Խիղճ ունեցիր. տղա-երեխեք կան, ծոցներում կարմիր դրոշ եմ պահում, դրոշին չգիտեն ինչ նկարեմ՝ ռքսի արծիվ եմ նկարում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Քեզ, ու երեխեքին էլ քեզ հետ, մի՛ խաբիր, հայր սուրբ: Ես ձեզ համար հայի արծիվ որտեղի՞ց հմարեմ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ես է պա՛րզ երևում է՝ հայ Բագրատունիների վագրը թաթը բարձրացրել է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ես էլ էի կարծում, պարզ երևում էր, ու ես կարծում էի: Հիմա չեմ կարծում: Հիմա գիտեմ, որ պարզ երևում է, բայց հեռու է, շատ հեռու, չնայած երևում է պա՛րզ, պարզ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ես ինձ խաբում եմ, Աբել, բայց ինչպես եմ խաբում: Ես ինձ ասում եմ՝ ով է Գրիգոր Նարեկացին և ով եմ ես. Գրիգոր Նա-

րեկացին հաց է կերել և անպիտան Միքայելս հաց է ուտում: Ես
ինձ խաբր^օւմ եմ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չգիտեմ, հայր սուրբ: Իսկ եթե իմ նկատմամբ մի քիչ
արդար լինեմ՝ հանգիստ կասեմ, որ ես Գրիգոր Նարեկացի եմ:
Ո՞ւմ համար եմ նկարում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ինչ որ է՝ ես է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Սիմոն, ծխախոտ խնդրեցի: (Երեխան, որ նրանց վե-
ճի ժամանակ կանգ էր առել դռան մոտ, բերում տալիս է ծխա-
խոտը): Թուրդ ի՞նչ դարձավ, տղա:

ԱԲԵԼ. Ինչքան մաքրում եմ՝ ժանգ է, ճարտարապետ, ինչքան
մաքրում եմ՝ ժանգ է, քանի գնում՝ ժանգը շատանում է: Կարո՞ղ է,
ճարտարապետ, մինչև վերջ ժանգ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մինչև վե՞րջ: Ժանգը որևէ բանի վրա է, չէ՞, ուրեմն
տակին կա եղ որևէ բանը:

ԱԲԵԼ. Այո: Իսկ կարո՞ղ է պատահել, ճարտարապետ, որ ժանգը ժան-
գի վրա է, ժանգն էլ՝ ժանգի վրա, ժանգերն էրպես մինչև վերջ
իրար վրա են:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չգիտեմ, մաքրիր տես:

ԱԲԵԼ. Ինչքան մաքրում եմ՝ ժանգ է, ճարտարապետ, ինչքան
մաքրում եմ՝ ժանգը շատանում ու մանրանում է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. (Երեխայի գնալուց հետո): Քեզ արի տանեմ խոտհնձի,
ճարտարապետ, վագրը հետո կնկարենք:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Փոստը բերեմ՝ հետո: Գնացքը եկել է: Իսկ առհասա-
րակ՝ հնձվորը թող հնձի, քարտաշը՝ տաշի, ճարտարապետն էլ
թող իր ճարտարապետությանը մնա:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էղ՝ դրախտում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դժոխքում էլ ամեն մարդ իր գործին է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Հազար մարդու հարյուր տարվա գործը դու քեզ համար

մի ամառվա գործ ես կարծել, եղբայր, դու ո՞ւմ վրա ես բարկանում: Փարիզից որսի՞ էիր եկել: Խաղանք շախմատ: Շողերին ասենք սուրճ սարքի, ու մի հատ ճատրակենք:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չեմ խաղում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Նարդի գցենք:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ոչ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Պատմե՞մ մոլլա Նասր էդ-դինի առակը:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ինչի՞ մասին:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Կյանքը լավացնելու մասին: Շատ ուրախ առակ է: Մեկը թե... մեկի կինը թե՛ տուններս նեղվածք է: Նորից՝ տեղներս նեղ է: Ամեն օր՝ տուններս նեղվածք է: Մարդը թե՛ բա ես ի՞նչ անեմ, որ նեղվածք է: Թե՛ գնա մոլլայի մոտ, մոլլան մի բան կասի՝ տեղներս կլեմացնենք: Լավ, գնացինք մոլլայի մոտ: Մոլլա, ասալլամ ալեյքում - ալեյքում սալամ: Մոլլա, մեր կինն ասում է՝ տուններս նեղվածք է: Նեղվածք է՝ ալլահով հիմա կլեմացնենք. կով ունե՞ս. ունեմ. քաշիր տուն: Մոլլա, կովը տուն տարա, բայց տուններս նեղվածք է: Շատ բարի. ձի ունե՞ս. ունեմ. ձիդ տուն քաշիր: Ձին էլ տարանք: Շուն ունե՞ս, տար կապիր տանդ: Խոզ ունե՞ս, տուն կոխիր: Մոլլա, անտանելի է, խեղդվում եմք: Ինչո՞ւ եք խեղդվում: Դե, մոլլա, կովը, ձին, շունը, խոզը: Տնաշե՛ն, բա կովը, ձին, շունը, խոզը տա՞նը կպահեն, դուրս արա տնից: Մոլլա, ասալլամ ալեյքում, տունս լե՛ն, մե՛ծ, ազա՛տ...

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Որ ի՞նչ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Մոլլան էդ մարդու կյանքը լավացրեց:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Թուրքը խոզ չի պահում: Էնպես որ մոլլան չէր կարող ասել՝ «խոզդ տուն տար», «խոզդ տնից դուրս արա»:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Քեզ համար ես ծաղրածու չեմ: Նկարում ես՝ նկարիր, չես նկարում՝ գնանք խոստինձի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Նկարում եմ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Երգեցնե՞մ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ոչ, զգվում եմ, ոչ: (Դուրս է գալիս, կանգ առնում երեխայի մոտ): Ի՞նչ ես անում, տղա:

ԱԲԵԼ. Ինչքան մաքրում եմ ժանգ է, ճարտարապետ, ինչքան մաքրում եմ ժանգ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Արդեն ձանձրացա՞ր:

ԱԲԵԼ. Չէ, ուզում եմ տակին շուտ հասնեն, տակը տեսնեն ինչ կա, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. (Ճարտարապետի կիսատ աշխատանքը նայելուց հետո) Տեր աստված, ինձ ուժ տուր այս մարդուն օգնեն: Թեթևացնել չես կարող, գեղեցկացնել, գեղեցկացնել կարողացիր այս մարդու բեռը: (Ճարտարապետն սկսում է հազալ, բոլորը լարվում են, հազը շարունակվում է): Մեռցրո՛ւ միանգամից և ապրեցրու ապրելու պես: Մի՛ հաշմիր ու մի՛ խանգարիր մարդկանց:

ՍԻՄՈՆ. Լավ պրծար, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Պրծա՞:

ԱԲԵԼ. Հայր սրբի վարունգնոցը ծաղկել է, ճարտարապետ, այ էսքան-էսքան վարունգներ են:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ասում ես՝ գնանք գողանա՞նք:

ԱԲԵԼ. Հաշված ու հաշիվը պահած կլինի, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ո՞նց ենք, Սիմոն: (Խաչքարը երկար նայելուց հետո) Ասում ես ոնց ե՞ս, Սիմոն:

ՍԻՄՈՆ. (Ապաստում է նրա գնահատանքին):

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Լողալ գիտե՞ս, Սիմոն:

ՍԻՄՈՆ. Լողա՞լ: Ջրո՞ւմ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ջրում: Էստեղ, մեր ջրում: Պա՛րզ, պարզ ջրում, հատակը երևում է: (Միանգամից)

Տեսավ՝ ուտում են ամենքն ամենքին,
Ամեն հայրենիք՝ իրեն զավակին,
Եվ իր պաշտողին՝ ամեն մի աստված,
Եվ կյանքը տանջանք, ցավ համատարած:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Այո: (Ղաղար):

Տեսավ՝ աշխարքը գեղեցիկ, անվերջ:
Եվ հայրենիքներն անծուկ նրա մեջ,
Եվ աստվածները նրանց զանազան,
Եվ սուրբերը խիստ, խտրող ու դաժան:
Տեսավ՝ ուտում են ամենքն ամենքին,
Ամեն հայրենիք՝ իրեն զավակին,
Եվ իր պաշտողին՝ ամեն մի աստված,
Եվ կյանքը տանջանք, ցավ համատարած:
Ու ոչ մի երկիր չկա հանգչելու -
Խոր, արարչական հանգիստն անխռով,
Ու ոչ մի անկյուն չկա շնչելու
Շունչն աստվածային՝ լի անվերջ սիրով...

ԱԲԵԼ. Ո՛ր... (Հրճվանքից ծղրտում է):

ՇՈՂԵՐ. Ինչ է, խելագար:

ԱԲԵԼ. Հովհաննես Թումանյան: Հովհաննես Թումանյան, բայց չեն հասկանում, հայր սուրբ, թե հայրենիքը մարդ ինչպես կուտի: Այսինքն՝ որ գրածը կարդում եմ՝ հասկանում եմ, բայց չեն հասկանում, թե սկզբից ոնց են հասկացել, որ հայրենիքը մարդ է ուտում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Է՛, այ որդի, թող հայրենիք ունենանք, մեր հայրենիքը թող մեզ ուտի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մանավանդ որ արդեն ցնդած ես ու էլ բանի պետք

չես:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Դե ուրեմն թող քեզ ուտի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ինձ ուտող շատ բան կա:

ՍԻՄՈՆ. Լող տալու մասին ինչո՞ւ հարցրիր, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Լողալո՞ւ թե սուզվելու: Չգիտեմ, Սիմոն: Ջուրը մատանի ընկավ, հատակին պարզ երևում էր, ջուրն էլ խոր չէր թվում, ամբողջ օրը՝ մի քսան անգամ, սուզվեցի ու չկարողացա հասնել: Իսկ մատանին պարզ երևում էր ու ջուրն էլ խորը չէր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Երազ ես տեսել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Հին բան է, մի տասը-քսան տարի առաջ է եղել:

ՍԻՄՈՆ. Չէ, լողալ չգիտեմ, ճարտարապետ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Վանա ծովո՞ւմ է պատահել, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Էստեղ, մեր ջրում: Ասաց՝ մի՛, կխեղդվես, բայց ես իջա: Չխեղդվեցի, քիչ էր մնում հասնեի, բայց չհասա, իսկ ինքը՝ տիկին պրոֆեսորը, դրանից հետո նստել էր ու ժպտում էր: Ոսկին հատակին էր, պարզ երևում էր, մոտի՛կ, բայց ոչ մի անգամ չկարողացա մի կարգին մոտենալ: Այդպես, ամբողջ օրը նստել ու ժպտում էր, ոսկին հատակին էր, ես իջնում էի ու չէի հասնում: Էս գիշեր երազում այդ նույն սարսափը եկավ կրկնվեց: (Երեխային) Բռունցքներդ մի սեղմիր, տղա, դու կհասնեիր: Կհասնեիր:

ԱԲԵԼ. Դե ինձ կանչեիք, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դու դեռ չկայիր, տղա, քեզանից շատ առաջ էր:

ԱԲԵԼ. Բայց դուք ինչո՞ւ չհասաք, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Իմը ցեղական բթություն է: Մեր ցեղը բութ ցեղ է. լինող բանն էլ մեր ցեղի դեմ կանգնում ասում է չեմ ուզում, չեմ լինում: Իմ հերը մեր քահանային ձեռնափայտով խփել էր այն պատճառով, որ քահանան հակառակ էր կացել իմ հոր

նշանավոր մի մտքին. իսկ միտքն էլ էն էր եղել՝ թե Վասիլ հայր Բյուզանդիայում կայսր էր դարձել Բյուզանդիան Հայաստանին միացնելու թաքուն մտադրությամբ: Իմ եղբայրը դեռ կարծում է ես գանձ եմ փնտրում և ապսպրել է, թե հին իշխանների գանձերը դու էդպես վայելիր, իսկ քո եղբայրը որդուն թուրքի զինվորությունից ազատելու ոսկի չունի: Ես ինքս ապացուցել եմ, որ Զվարթնոցը եռահարկ է, բայց ես ինքս չեմ հավատում, որովհետև չեմ տեսել: Մեր ցեղը մինչև ճակատով չի խփում՝ չի հավատում, բուք է իմ ցեղը:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Մարդիկ են գալիս: Թիֆլիսեցի են, պսակադրվելու են գալիս: Նավակն էս ափին է: Գալիս են պսակադրվեն ու Բագրատունիների մեծ կամուրջը վերակառուցել խոստանան: Նավակը մեր ափին է: Աբել... Սիմոն, նավակը:

ԱԲԵԼ. Նավակն էն ափին է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Մեկը կին է, մյուսները տղամարդ: Սիմոն, վեր կաց:

ԱԲԵԼ. Նավակն էն ափին է, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Նավակը մեր ափին է: Գլխիս Տրդատ ճարտարապետ չես դարձել, Սիմոն, վեր կաց: Մի կին է, հինգ տղամարդ, մեկի ձեռքին լուսանկարելու մեքենա է: Աղբյուրի նոր ջուր է պետք, հարս: Ասել չտաս, հենց որ նստեն՝ սուրճ, չայ: Քաղաքավարի, քաղաքավարի: Կինը բարձրակրունկ կոշիկ է հագել, դժվար է իջնում: Սիմոն, վեր կաց: Նոր հասնող աղջիկ է, բարձրակրունկ առաջին անգամ է հագնում: Պահ-պահ-պահ, Ռաստովա Նատաշան հասարակություն է մտնում: Ճարտարապետ, շալվարդ փոխիր, ծունկդ պատռած է:

(Ճարտարապետը նստում է Սիմոնի տեղը խաչքարի դեմ):

ՍԻՄՈՆ. Դժգոհ ես, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դժգոհ չեմ, Սիմոն, գոհ եմ:

ՍԻՄՈՆ. Բայց դժգոհ ես:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Փոխանակ կով պահենք, արաղ քաշենք, մենք մեզա-
նից մի բան հնարենք - ես ու դու դարձել ենք ուրիշի ճորտը,
Սիմոն, չդժգոհե՞մ:

ՍԻՄՈՆ. Է... դու հո կով չէիր պահելու:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Երանի թե, Սիմոն, երանի թե: (Սիմոնը գնում է): Հա-
յոց Բագրատունիների վագրը բարձրացրել է թաթը, Հայոց Բագ-
րատունիների վագրը թաթի տակ սեղմած պահում է երկրա-
գունդը՝ Ղարաքիլիսեից Ուչքիլիսե:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ոչինչ: Ղարաքիլիսեից Ուչքիլիսե - էն ժամանակվա
երկիրն էր իրոք գունդ: Ոտքով, կամ ձիով, մարդիկ գնում էին,
հոգնում էին, քնում...

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մոնղոլը, թուրքը, իսպանացին, անգլիացին և
մյուսները ոտքով չէին գնում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Նվագե՞մ երգը:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ձգվում եմ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Հյուրերի համար եմ ասում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չգիտեմ, հյուրը ես չեմ: (Շարունակում է Սիմոնի գոր-
ծը, վանահայրը գրամոֆոնը լարելով նվագում է նույն երգը և,
անցնելով վանք, կարդում կամ կարդալ է ձևացնում): Սիմեոն
վարդապետ, ո՞վ ես դու... Ի՞նչ ես մտածել աշխատելիս... քեզա-
նից դու՞ ես պահանջել այսպիսի խնամք... քեզ քանի՞ ոսկի են
տվել, թե՞ տվել են օրական մի խաշած ձու... քեզ ո՞վ է ասել, որ
քարի մեջ կա այս հրաշքը: Թե՞ պատվիրատուն, կատարողը,
հավանողը եղել ես միայն դու: Դու ինքդ քեզանից կարո՞ղ էիր
այսպիսի խնամք հանել: Ցեղեր են եկել, ցեղեր են անցել, աղ-
ջիկները հարսներ են դարձել, հարսները պառավել են - դու
զլուխդ կախ՝ չըխկ, չըխկ, չըխկ... Տնաշեն:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. (Կարդում է): Քո տեր աստվածդ քո առջևից երբ վերացնի այն ազգերը, որոնց երկրները դու պիտի ժառանգելու գնաս, և երբ նրանց այդ երկրները դու ժառանգես և բնակվես այդ երկրներում, զգույշ կաց, չլինի որ... չլինի որ նրանց բնաջնջվելուց հետո նրանց հետևելով դու ինքդ հայտնվես որոգայթի մեջ, և չլինի որ հարցուփորձ լինես նրանց աստվածների մասին, թե ինչ աստվածների էին պաշտում այն անցած ազգերը և ինչպես էին պաշտում՝ ես էլ պաշտեմ այն աստվածներին և այնպես: Քու տեր աստծուդ դու չպաշտես նրանց պես, քանզի նրանք իրենց աստվածներին պատվելու համար սպանում էին մինչև անգամ իրենց որդիներին և իրենց դուստրերին և իրենք իրենց էին սպանում: (Կանչում է) Աբե՛լ... ճարտարապետ...

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ասա, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Չեկա՞մ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չեն երևում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Էն անտեր ակնոցս էլ կորցրել եմ:

Քո տեր աստվածդ քո ճանապարհից երբ կհեռացնի այն ազգերը, որոնց երկրները քեզ ժառանգելու են տրված, և երբ վերացնի և դու ժառանգես նրանց երկրները - չպաշտես նրանց աստվածներին և չպաշտես նրանց պես: Եվ հարցուփորձ չլինես և չիմանաս նրանց աստվածներին, և պաշտիր քո աստծուն և պաշտիր քեզ նման:

Փառք իմ տեր աստծուն՝ ինձ նման մի անբովանդակ ծանրություն երկրիս վրա հանդուրժելու համար: Փառք ծանրաբեռ երկրին՝ իր վրայից ինձ չթոթափելու համար: Ապրե՛ս: Ճարտարապետ, էդ երեխային ասա գրամոֆոնը թող լարի: Լուսանկարչական մեքենան ճարտարապետին նվիրելու մասին մի հատուկ օրհնություն մտածենք, սուրբ գրքի միջից

թիֆլիսեցիների համար կարդանք:

(Ասեղը ձեռքին ճարտարապետի շուրջը երկար պտտվելուց հետո Շողերն ինքը չի համարձակվում խոսել ճարտարապետի հետ, մնջախաղով միջնորդել է տալիս երեխային: Երեխան, սակայն, չի հասկանում, թե ինչու էր ինքը միջնորդելու):

ՇՈՂԵՐ. (Հրում է երեխայի գլուխը) Անհասկացող հերոդդ ես:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ի՞նչ է, Շողեր:

ՇՈՂԵՐ. Ծուռնկդ կարկատեմ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Գալիս ե՞մ: (Կարդում է): Քո տեր աստվածդ քո ճանապարհից երբ կվերացնի այն ազգերն ու ցեղերը, որոնց երկրները քեզ ժառանգելու են տրված, և երբ վերացնի և դու ժառանգես նրանց երկրները և նրանցում բնակվելու նստես - չպաշտես, չպաշտես նրանց աստվածներին և չպաշտես նրանց պես: Իրենց աստվածներին նրանք պաշտում էին սպանելով իրենց զավակներին և սպանելով իրենք իրենց:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չեն գալիս, քեզ մի պատռիր:

ԱԲԵԼ. ճարտարապետ, թե Բյուզանդիան էդպես զարգացած էր ու մեր Հայաստանն էլ Բյուզանդիայի հետ ավելի զարգացած էր, թուրքերն էլ զարգացած չէին, Մանազկերտի ճակատամարտում թուրքերն ինչո՞ւ հաղթեցին:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մանազկերտի ճակատամարտում հայերը պարտվեցին, որովհետև իրենց տունը իրենց համար չէին պաշտպանում, իրենց տունը թուրքերից պաշտպանում էին բյուզանդացիների համար:

ԱԲԵԼ. Այո: Իսկ եթե իմանային, որ թուրքերը բյուզանդացիներից վատ են, կպաշտպանեի՞մ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չգիտեմ: Դու կպաշտպանեի՞ր:

ԱԲԵԼ. Չգիտեմ: Իսկ բյուզանդացիներն ինչու պարտվեցին, ճարտա-

րապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Բյուզանդացիները պարտվեցին, որովհետև իրենց քրտինքը չէին պաշտպանում, այլ իրենց ավարը, իրենց կողոպուտը: Գողերը վախկոտ են լինում:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. (Վանքից դուրս է եկել) Բյուզանդիան պարտվեց, որովհետև ինձ նման պառավել էր:

ԱԲԵԼ. Ինչպե՞ս էր պառավել, հայր սուրբ, Բյուզանդիան հո մարդ չէր:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Մարդ էր: Ամեն ինչն էլ մարդ-արարած է, ծնվում-գորանում-պառավում-մեռնում է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Եվ միայն Դավիթորդի ժողովողի ճշմարտությունները հավիտյան կան արեգակի տակ և հավիտյան գորեղ են:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Սուրբ գիրքն էլ, սուրբ գիրքն էլ - ծնվեց, զորացավ, պառավեց, մեռավ: Սուրբ գիրքը հիմա ճշմարիտ ճշմարտությունների մի մեծ գերեզմանոց է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Եվ սուրբ գրքի ճշմարիտ ճշմարտությունների գերեզմանոցում կապած՝ մի պառավ ձի է արածում:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Երկու պառավ ձի: (Աբելին) Վարժապետներիդ կասես՝ Անի քաղաքամայր գերեզմանոցում կապած, հին ճշմարտություններ էին արածում երկու պառավ ձի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մի: Մի պառավ ձի:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Է՛, այ որդի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Քաղաքամայր Անին չգիտեմ լինելու է թե չի լինելու, բայց քաղաքամայր Անիի ճարտարապետությունը դարձյալ լինելու է և լինելու է այնպես, ինչպես եղել է:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Եվ քաղաքամայր Անիում լինելու են սուրբ գրքի ճշմարտությունները և լինելու են այնպես, ինչպես եղել են:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Տա աստված:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Եթե քաղաքամայր Անին դարձյալ լինելու է արդեն մեկ

անգամ եղածի պես՝ սուրբ գրքի ճշմարտությունները ուրեմն դարձյալ լինելու են արդեն մեկ անգամ եղածի պես:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Անին քար է, քո սուրբ գիրքը՝ խոսք, բառ, զրույց, իսկ Անին քար է, լինելու է դարձյալ քարից, որովհետև մարդիկ ապրելու են քարե տներում, որովհետև քարը կավից լավ է:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Քարը կավից լավ է, մարդիկ ապրելու են քարե տներում, իսկ մարդկանց գլխներում ապրելու են սուրբ գրքի ճշմարտությունները, որովհետև միտքն անմտությունից լավ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Հայ մարդիկ ապրելու են հայերի քաղաքամայր Անիում, հայ մարդկանց քաղաքամայր Անին լինելու է հայերի Արագած լեռան քարհանքերի կարմիր ու սև քարից, և գանգուր մտքերի քո այդ հավաքածուն հեռու տար իմ քաղաքից, դա հայի մտածողությունն է:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Աշխարհը մեկ է և աշխարհի միտքը մեկ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ապրել, ինչ էլ լինի՝ ապրել:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ապրել, և սուրբ գիրքն ասում է մի քիչ մարդավարի եղեք:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ով լսողություն ունի՝ ականջ կախի սուրբ գրքի ճշմարտությունների տակ ու քնի երանության մեջ, ով խուլ է՝ արթուն մնա ու կողոպտի քնածներին:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Այդ այդպես է և ավելացրած, որ կողոպտյալը չպետք է լացուկոծ դնի, այլ պետք է երանությամբ ժպտա, որովհետև լացուկոծը կողոպուտին դեռ լացուկոծ է ավելացնում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ասաց Միքայել ցնդած ավետարանիչը, և մյուս ավետարանիչները նախանձեցին:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Կանի՞ծեմ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Կգանգատվեմ էջմիածին՝ թե Միքայել պորտաբույծ վարդապետը հալածում է ազգօգուտ աշխատանքով պարապող

ճարտարապետիս:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Այո, սուրբ գիրքը, իր մեջ, Նարեկա վանքի ճգնավորը, իր մեջ, բոլոր իմաստունները, իրենց մեջ, վճռել են աշխարհի խնդիրը, հազար անգամ վճռել են աշխարհի խնդիրը, բայց աշխարհն էն է ինչ էր: Եվ ահա թե ինչու է անմտությունը մտքից լավ: Շուշան ծաղկի պես... Եկող գնացող ջրի պես... միամիտ, թեթև:

(Շողերը կարկատելը վերջացնում, խոնարհվում է ատանով կտրելու թելը և հապաղում է):

ԱԲԵԼ. Յայր սուրբ... իսկ եթե ամբողջ, ամբողջ աշխարհը քրիստոնյա լիներ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Եթե ամբողջ աշխարհի բոլոր երկրների բոլոր մարդիկ քրիստոնյա լինեին... Եթե լինեին՝ շատ լավ կլիներ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Երեխային մի խաբիր:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Գիշերս երագում դու քացա՞խ ես խմել, ինչ ասում եմ՝ հակառակ ես կենում: Երեխային, այո, խաբեցի: Դե հիմա դու պատասխանիր՝ երեխայի հետ ես էլ եմ լսում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Չէր կարող պատահել, որ ամբողջ աշխարհը քրիստոնյա դառնար:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էն է պատահում էր:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Բայց չպատահեց: Չէր կարող պատահել և այդ պատճառով էլ չպատահեց, և չի պատահելու: Ընդունակության հարց է. մարդկանց մեծագույն մասը անընդունակ է զգալու քրիստոնեությունը: Անծրև ամբողջ երկրի վրա է մաղում - սևահողը ներծծում է անծրև, կավահողը՝ ոչ:

ԱԲԵԼ. Եթե անընդունակ մարդկանց սպանեն և աշխարհում մնան միայն ընդունակ մարդիկ, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Է, ընդունակները սպանելու մեջ անընդունակ են: Քո

եղ ժանգը դեն գցիր ու տղա ես՝ տղայի մի գործ գտիր: Փոստատարը չերևաց: Գնացքը վաղուց է անցել, իսկ փոստատարը չերևաց: Նշանակում է՝ բերելիք չունի:

(Խաչքարի դեմից ելնում է կացարան գնալու):

ՇՈՂԵՐ. Ասեղը վրադ է, ճարտարապետ:

(Ձեռքին մի կապոց՝ գալիս է Սիմոնը):

ՍԻՄՈՆ. Գնացի՞ն միջնաբերդից քաղաքը նայելու: Ասաց՝ մասնագետ մարդիկ են, պատրաստվիր: Ռուսերեն էին խոսում: Գնացի՞ն միջնաբերդը նայելու: (Նստում է խաչքարի դեմ): Էն տարվա թիֆլիսեցի՞ն հետներն էր: Անտոնը: Չուդակն ի՞նչն է:

ԱԲԵԼ. Չուդակը հրեշն է:

ՍԻՄՈՆ. Յիմար-հիմար քիչ խոսիր:

ԱԲԵԼ. Չուդակը բա հրեշը չի՞, հայր սուրբ:

ՍԻՄՈՆ. Ճարտարապետի մասին էին խոսում, ուրախ-ուրախ էին ասում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Զետների կինը փափուկ, էսպես, բարի, գեղեցիկ, էսպես, երեսուն տարեկան հա՞րս էր: (Սիմոնը չի հաստատում): Ամաչել ես նայել, ուրեմն լավ աղջիկ է եղել: Գործներս հաջող է գնում, ճարտարապետ:

ՍԻՄՈՆ. (Կապոցի մասին) Չգիտեմ էս ինչ է, ասաց տար:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Չուդակն հրաշալի՞ն է:

ԱԲԵԼ. Զրաշալի՞ն չուղեսնի՞ն է: Ձվարթնոցի մասին երկաթուղու ինժեները բա չուղեսնի՞ ասաց թե չուդակ: Չուղեսնի ասաց: Չուդակը հրեշն է: Չուդակը հայրիկի՞ն ասաց: (Հորը) Քեզ չուդակ ասա՞ց:

ՍԻՄՈՆ. Է՛, իմ ինչն է չուդակ, այ որդի:

(Ճարտարապետը գնում է կացարան, նրա ետևից՝ վանահայրը):

ՇՈՂԵՐ. (Սիմոնին) Գլխարկդ եղպես ծուռ էլ գնացիր ասացիր բարով

եք եկե՛լ, հա՞: Էլի սկսելու ես՝ չըխկ, չըխկ, չըխկ, չըխկ: Մի բան,
մի լավ բան, մի սիրուն բան:

ՍԻՄՈՆ. Չեմ կարող, չունեմ:

ՇՈՂԵՐ. Ո՞վ էիմ:

ՍԻՄՈՆ. Մարդ էիմ, Շողեր, ես ինչ գիտեմ ով էիմ:

ՇՈՂԵՐ. Նրանք մարդ էիմ, դու էլ ես մարդ:

ՍԻՄՈՆ. Նրանք էլ, ես էլ, բոլորն էլ, իսկ բոլորից ավելի՝ ճարտարա-
պետն ու դու:

ՇՈՂԵՐ. Խելագար:

ՍԻՄՈՆ. Այո:

(Կացարանում)

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. Ովքե՞ր կլինեն:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Բացել ու նայում է Ջվարթնոցի մակետը): Չգիտեմ:

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. «Մասնագետ եմ»: Անիի՞ մասնագետ եմ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մի խոսքով՝ մասնագետ եմ: Երկաթուղուց եթե
թեքվում ու մտնում եմ ավերակներ՝ ուրեմն կարգին մարդիկ եմ:

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. Այո, իհարկե: (Կացարանից դուրս է գալիս):

ԱԲԵԼ. (Ինքն իր համար) Անընդունակները ընդունակներին թող հաղ-
թեն, ջարդեն, ջնջեն ու մնան իրենք մենակ: Իրենք մենակ ի՞նչ
են անելու - ոչինչ էլ չեն անելու: Ոչինչ էլ չեն կարող անել ու
իրենք էլ կջարդվեն:

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. Հիմար չեն էդքան, է, տղա, էդքան հիմար չեն, չեն սպա-
նում: Ձեռքերը շղթայով կապում են, էսպես, ոտքերը շղթայով
կապում են, էսպես, շղթայի ծայրով վիզը կապում են ոտքերից՝
որպեսզի միայն ոտքերի տակի գետինը տեսնի, ու քշում են
կարմիր անապատ, իրենց մզկիթի աշտարակը հասցնել են
տալիս երկնքի տակ, երկնքի տակ իրենց մզկիթի աշտարակին

գրել են տալիս թե՛ իր մտքի ու ձեռքի հունարով մզկիթը հնարեց
Թամուր-լանգը, իսկ ընդունակին ասում են՝ թռիր, ես քու...
մզկիթի գլխից, թեթև, թեթև: (Գնում է վանք):

(Կացարանում)

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Բագրատունիների վագրը բարձրացրել է թաթը:

Բագրատունյաց վագրը... Կարծես ամեն ինչ մի անգամ եղել է:

Մեղմերը եթե մանավանդ օտարազգի կա՝ Բագրատունյաց վագրը
ծիծաղելի կթվա: Վագրը բարձրացրել է թաթը: Մի համեստ
բան, մի խոնարհ... արյունով հայ: (Զվարթնոցի մասին): Դո՞ւ ես
խոնարհը: Չկա: Ինչ որ է՝ էս է: Եթե մենք ինքներս խոնարհ ու
խեղճ ենք՝ չի նշանակում, թե մեզ պիտի դարձնենք միակ հայ և
ուրիշներին չափենք մեզանով:

Եթե ես չեմ հավատում՝ ուրիշներն ինչո՞ւ են հավատալու քեզ:
Դու ինչ դարձար՝ որ մարդիկ քեզ չեն հավատում: Դու այդ ինչ
եղար, որ մարդիկ... Հոգնել են...

Քնե՛լ, քնել...

Բոլոր հարցերը վճռել քո մեջ ու քնել: Հոգնել են: Ամեն ինչ
ասված է, ամեն ինչ կրկնություն է:

Հոգնե՛լ են, զզվե՛լ են, զզվե՛լ են, զզվե՛լ են թղթից էլ, մատիտից
էլ, ինձնից էլ, զզվել են... Քո Զվարթնոցն էլ, դու էլ, քո Անին էլ...
զզվե՛լ են...

(Վանքում)

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. «Դու քո ծոմը տխրադեմ մի պահիր. կեղծավորները
իրապարակ են ելնում ավիրված դեմքերով՝ ինչ է թե մարդիկ
տեսնեն, որ նրանք ծոմ են պահում: Ճշմարիտ ճշմարիտ են
ասում. կեղծավորները ծոմի առևտուր են անում. նրանք ծոմ են
ծախում և կարեկցանք են առնում: Դու քո ծոմին լվա քո երեսը և

օժիր քո մագերը և մարդամեջ ելիր կերած-խմածի նման: Դու քո տրտմությունը, մանանեխի հատիկի չափ քո տրտմությունը մի հանիր հրապարակ և մանանեխի հատիկի չափ քո տրտմությունից հրապարակում վշտի բեռներ մի կապիր: Հրապարակներում դու վշտի առևտուր մի արա - վիշտ մի ծախիր և կարեկցանք մի առ»... անհարմար է:

Աքանչելի է, բայց պիտի նորից գրվի, ազդեցիկ: Թե չէ՝ մանանե՞խն ինչ է, ծո՞մն ինչ է, կեղծավո՞րն ինչ է, ազդեցի՞կն ինչ է: Մեռա՛ծ, մեռա՛ծ, մեռա՛ծ:

(Հավալա խաղալով մոտենում է հասուն տղաների խումբը):

ՏՂԱՆԵՐ. (Ցատկի հետ) Հավալա-հավալա:

Հավալա:

Հավալա:

Հավալա:

Հավալա:

Բլբուլը ծառին երգում է:

Բլբուլը ծառին երգում է:

Բլբուլը ծառին երգում է...

Քեռին տակին լսում է:

Քեռին տակին լսում է...

Քեռի-քեռի, այ քեռի:

Քեռի-քեռի, այ քեռի...

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. (Վանքից) Սիմոն:

ՍԻՄՈՆ. Լսում եմ, ասա, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Չեմ գալի՞ս:

ՍԻՄՈՆ. Ժողովուրդ է գալիս, բայց իրենք չեն երևում:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Սիմոն, Շողերն էդտեղ է՞:

ՍԻՄՈՆ. Էստեղ է, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Ակնոցս, հարցրու, չի՞ տեսել:

ՇՈՂԵՐ. Ասա՝ բերանացի գիտես, ակնո՞ցն ինչիդ է պետք: (Բարձրա-
ծայն) Գրքիդ արանքում կլինի, էլի, հայր սուրբ, գրքիդ
արանքում:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. Գրքի արանքում չի, հարս:

(Շողերը գնում է կացարանում փնտրելու ակնոցը):

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Հավալա-հավալա:

Սիմոնը վարպետ է դառել:

Սիմոնը վարպետ է դառել:

Սիմոնը խաչքար է շինում:

Սիմոնը խաչքար է շինում:

Բագրատունի Սիմոնը:

Բագրատունի Սիմոնը:

ՎԱՆԱԶԱՅՐ. (Վանքում) «Իմ սիրած մարդիկ, իմ բարեկամները հեռու
են կենում ինձնից և ինձ փնտրող չկա և ինձ փնտրողները իմ չա-
րականներն են և իմ թշնամիները ողջ են և ինձ ատողները՝ շա-
տացած:

Սակայն ես խուլ եմ խուլի պես և համրի պես համր եմ և իմ բե-
րանում պատասխանի խոսք չկա, զի դու ես իմ տերը և իմ խոս-
քի տերը և պատասխանի իմ խոսքը քո բերանում է, տեր»:

(Տղաների խումբը նստում է Սիմոնի շուրջը):

ԱԲԵԼ. Ակնոցը դեղին ծաղիկների մոտ ես տեսել եմ: Ակնոցը վա-
րունգի մարգերում տեսել եմ: (Գնում է):

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Կացարանում) Ի՞նչ ամենք, Շողեր:

ՇՈՂԵՐ. Հայր սուրբն ակնոցը կորցրել է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Արի ցույց տանք թե զբաղված ենք, աշխատում ենք (Մոտենում, շտկում է Շողերի գլուխը): Արի ես քեզ նկարեմ, Շողեր:

ՇՈՂԵՐ. Ամոթ է, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ես քեզ նկարելու եմ, Շողեր: Մարմինը կա, դեմքը չկա, սրբերը քեզնից սուրբ չեն եղել, արի Մարիամի դեմքը նկարենք քո դեմքը, Շողեր, նկարը լրանա, գուցե թե խիղճները տա, առնեն նկարը, և ուրեմն կարող ենք կով առնել: Սիմոնին պարտք ենք երկու հազար ութ հարյուր ութսունուութ հաս ծխախոտ, վանահորը պարտք ենք, քեզ պարտք ենք, Շողեր: Ինձ նայիր, ուղիղ ինձ նայիր: Աչքերիս նայիր, Շողեր, աստվածածիններն ուղիղ աչքերի են նայում: Դե լավ, եթե չես ուզում նայել՝ աչքերդ փակիր, միայն թե գլուխդ ուղիղ դեպի ինձ պահիր:

ՇՈՂԵՐ. Հայր սուրբն ակնոցը կորցրել է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ոչինչ, դու ինձ նայիր: Դեմքը, Շողեր, թշնամին ու ժամանակը քերել են, ապրես, նայիր ինձ: Ինչու են քերել, Շողեր: Շնչավորի ստեղծումը աստծու գործն է, մենք իրավունք չունենք խառնվելու աստծու գործերին, այ թե ինչու են քերել: Եթե քար է եղել՝ տաշել են, եթե ներկ՝ քերել են, չի քերվել՝ սվաղել են: Ինձ նայիր, Շողեր, ինձ նայիր: Շողեր, եթե կարող ես՝ նայիր, բայց մի տես: Աղոթք գիտե՞ս, Շողեր:

ՇՈՂԵՐ. Հայր սուրբն ակնոցը...

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Էստեղ նայիր, Շողեր... Չգիտե՞ս աղոթք... Աղոթիր, Շողեր, աղոթելով կարող ես նայել ու չտեսնել... «Հայր մերը» գիտե՞ս: Չգիտե՞ս «Հայր մերը»: «Հայր մեր, որ հերկինս ես, սուրբ եղիցի անուն քո...», կրկնիր: Հերկինս ես՝ այսինքն երկնքում ես:

ՇՈՂԵՐ. Հայր սուրբն ակնոցը կորցրել է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դու արդեն ինձ բարկացնում ես, Շողեր, ինձ նայիր:

ՇՈՂԵՐ. Սուրճ սարքե՞մ:

(Գավթի դռանը)

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Սիմոն, ճի՞շտ է, որ քո էս խաչքարը Պետերբուրգ
են տանում:

ՍԻՄՈՆ. Ես էլ եմ լսել, բայց թե էս խաչքարը աստված իմ ձեռքով
ստեղծում է քո լույս դառած Մաթոս պապի համար:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Ցարը Պետերբուրգից եթե պահանջել է՝ ինչ
աստված, ինչ Մաթոս:

Պահանջել է:

Մենակ խաչքարը չի պահանջել, Սիմոնին էլ է պահանջել:

Վախենում է ուրիշ թագավորի համար էլ սարքի:

Չի սարքի:

Սիմոնն է, սարքեց՝ սարքեց:

Սիմոն, կսարքե՞ս թե չես սարքի:

ՍԻՄՈՆ. Սարքեցի՝ սարքեցի:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Սարքեց՝ սարքեց: Տանելու են աջ ձեռքը կտրեն՝
որ ուրիշ թագավորի համար չսարքի:

Եթե կտրելու են՝ էստեղ կկտրեն, էլ ինչո՞ւ են Պետերբուրգ
հասցնում:

Կտրելու համար չեն տանում:

Ի՞նչը կտրելու:

ՍԻՄՈՆ. Գյուղում ի՞նչ կա:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Ամբողջ գյուղն էդ էր խոսում:

ՍԻՄՈՆ. Է՛, տղերք:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Բրինձ ու նավթ էին բերել, բայց թե ոչ բրնձի կա-
րիք էս զգում, ոչ նավթի:

Մտքի լույսով ու հոգվո հացով...

Վարդանի Դավիթը կորել է, վարպետ Սիմոն:

ՍԻՄՈՆ. Վարպետը պապդ է, բայց Դավիթը ո՞նց է կորել:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Ոնց են կորչում, կորել է:

Չի կորել, ասում են՝ սահմանը խումբ է անցկացրել:

Էդ իրա պապն է ասում: Ասում է՝ արծիվս սահմանը խումբ է անցկացրել: Արծիվս Չայաստանն ազատելու է:

Չի կորել, խումբ է անցկացրել, Չայաստանն ազատելու է:

Մենք Չայաստանը չենք, Չայաստանն էնտեղ է:

Չայաստանը մենք ենք, նրանք տաճկահայերն են:

Մենք ռուսահայերն ենք, հայերն իրենք ենք:

Իրենք տաճկահայերն են, մենք՝ հայերը:

Մենք էդ ինչ ենք արել, որ հայերը մենք ենք:

Որ ուրիշ բան չլինի՝ Դավիթը սահմանն անցել է նրանց ազատելու, իսկ իրենք անցնում ե՞ն մեզ ազատելու, չեն անցնում:

(Դանդաղ, շրջապատին անտարբեր՝ գալիս խաչքարի մոտ կանգնում է սահմանապահ զորքերի ՌՈՒՍ ՕՖԻՑԵՐԸ):

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Խարո՞շ կամեն, սալդատ:

ՕՖԻՑԵՐ. (Ուշացումով): Կամեն կակ կամեն: (Չեռանում է):

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Վարդապետիդ աչքը լույս, վարպետ Սիմոն, սելը լծած գալիս են ծուռ Ասոն ու համեստ Մագթաղը:

ՍԻՄՈՆ. Քո հերճումե՞րը:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Բա էլ քանի ծուռ Ասո կա, մանավանդ՝ համեստ Մագթաղ: Էնպես որ, վարպետ Սիմոն, էսօր էստեղ թատրոն է լինելու:

Ֆիգարո՞, ֆիգարո, ֆիգարո, ֆիգարո...

Բրավո...

Տուր մի քիչ տաշեն, էլի, վարպետ Սիմոն:

(Թռռան հետ՝ գալիս է կույր աշուղը: Քիչ հետո թռռը խառնվում է տղաների խմբին):

ԱՇՈՒՂ. Էս ո՞ր վանքն է:

ԹՈՌ. Մայր մեծ տաճարը, պապի:

ԱՇՈՒՂ. Յըըը... Բարձր է՞:

ԹՈՌ. Բարձր է, պապի:

ԱՇՈՒՂ. Մեր Արագած սարի չափ է:

ԹՈՌ. Բարձր է, պապի:

ԱՇՈՒՂ. Շա՛տ բարձր է: Յըը, տերդ մեռնի: Կանաչ-կարմի՞ր է: Անդ-
րանի՛կ...

ԹՈՌ. (Տղաների միջից): Ասա, պապի:

ԱՇՈՒՂ. Մի կարդա տես Տիգրա՞նը չի սարքել:

ԹՈՌ. Գագիկն է սարքել, պապի:

ԱՇՈՒՂ. Գագիկն ով է՝ որ Գագիկը սարքած լինի: Դու լավ կարդա,
Տիգրանն է սարքել:

(Տկճորը շալակին՝ գալիս է գյուղացի օղեվաճառը, նստում վանքի պատի տակ):

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Եթե ասեմ տկիդ մեջ ինչ կա՝ կտա՞ս մի բաժակ խմեմ:

ՕՂԵՎԱՃԱՌ. Տկիս մեջ գինի է, բայց հորըդ ձեռքը քարի տակին չի:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Դե լավ, դու խմիր քո լվացքաջուրը:

ՕՂԵՎԱՃԱՌ. Աղվեսի դունչը չհասավ խաղողին, ասավ խակ է:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Սրամիտ վաղպատեցի է:

Ճիշտ, մի արբասի տամ, խմիր մի բաժակ քո գինուց:

ՕՂԵՎԱՃԱՌ. Քո մի արբասով քեզ համար մի արբասու կաթ առ, կաթ ծծիր:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Բա եթե ծծկեր եմ՝ աչքդ ինչո՞ւ ես վրաս տնկել
թե՛ փեսաս հա փեսաս: Չեմ ուզելու աղջկադ, թող մնա տանը:

(Աբելը գալիս, եկեղեցու մեջ վանահորն է տալիս ակնոցը):

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Մասնագետները չե՞ն գալիս:

ԱԲԵԼ. Չտեսա, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էսքան ժամանակում ահագին խոտ կլիներինք հնձած:

Խոտի ժամանակ է:

«Ձգույշ կաց, որ քո ողորմությունը հանկարծ մարդկանց առջև չանես: Եթե ողորմություն ես անելու՝ նախօրոք շեփոր մի հնչեցրու, ինչպես որ կեղծավորներն են ողորմությունից առաջ հնչեցնում ողորմության շեփորը: Քո ծախ ձեռքդ թող չիմանա քո աջիդ արած ողորմությունը»:

Տեսնո՞ւմ ես ինչեր են գրած, սովորիր: Որ տեսնես մասնագետները գալիս են՝ զանգերը քաշիր, թող ազդեցիկ լինի:

ԱԲԵԼ. Կքաշեմ, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Բա՞ն ես ասում:

ԱԲԵԼ. Ասում եք՝ հայերն իրենց հայրենիքը պաշտպանելու էին բյուզանդացիների համար, այդ պատճառով էլ չպաշտպանեցին:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ասա:

ԱԲԵԼ. Բյուզանդացիներն էլ իրենց կողոպուտն էին պաշտպանելու, այդ պատճառով էլ ամաչեցին ու չպաշտպանեցին:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ամաչեցին ու չպաշտպանեցին, հետո՞:

ԱԲԵԼ. Ձիավոր էին, սուր էին վերցրել՝ զինվորի պես թող կարգին կռվեին, ինչ նշանակություն ունի թե ինչ էին պաշտպանում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դե, այ որդի, ինչ որ եղել է՝ մենք էն ենք ասում: Պարտվել ենք, ուզում ենք հասկանալ թե ինչու ենք պարտվել ու ասում ենք անհամաձայն էինք, ծերացել էինք և այլն: Հիմա եղածը ես է: Ինչ որ է՝ է: Ձանգերը կքաշես, չմոռանաս:

ԱԲԵԼ. Ֆրանսացի Մյուրատը հայ էր, չէ՞:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ասում ենք հայ էր, բայց դե ես ինչ գիտեմ հայ էր թե

թուրք:

ԱԲԵԼ. Մի խոսքով ֆրանսացի չէր, բայց ինչո՞ւ էր ֆրանսացիների համար եղքան լավ կռվում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Բայց մենք չգիտենք՝ Սյուրատը ֆրանսացիների համար լա՞վ էր կռվում թե արանքներում գլուխ էր պահում:

ԱԲԵԼ. Ասում ենք բյուզանդացիների Բագիլիկոսը հայ էր, չէ՞:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Վասիլը, այո, հայ էր, Վասիլի մայրը Եղվարդի աղջիկ էր, հայրը՝ սեբաստացի տղա:

ԱԲԵԼ. Հայերն ուրիշ տեղ եթե եղքան ուժեղ թագավոր են դառնում, Հայաստանում ինչո՞ւ մի ուժեղ թագավոր չի եղել:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Հիմա քեզ ի՞մ պատասխանն ասեն թե հայր Ալիշանի: Ուժեղ թագավորն ուժեղ նստուկ է ունենում, ուժեղ նստուկը դնում է պինդ գահի, և գահը գետին չի խրվում: Այս հողն անիծված է, տղա, ծանր գահերը խրվում ու անցնում են գետնի տակ, և ահա թագավորի նստուկ ունեցող հայերը գնում նստում են պինդ գահերի: Վարունգի թփերը ծաղկե՞լ են:

ԱԲԵԼ. Ծաղկել են:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Գետի մեջ մի լոքո ձո՞ւկ ցատկեց: Ցատկե՞ց, ծանր բարձրացավ, կախվեց ու սուզվեց:

ԱԲԵԼ. Ցատկեց, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Աշուղ Սուսերը եկե՞լ է:

ԱԲԵԼ. Եկել է, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Այդպես: Դու քո գործն արա, հայոց պատմության հետ, հայոց հոտած պատմության հետ դու գործ չունես: Աշխարհը՝ գեղեցիկ: Վարունգը ծաղկել է, մի մժղուկի համար լոքո մի մեծ ձուկ ցատկեց, քաղաքն ավերակ է, ավերակներում մարդ չկա, և դա լավ է, որովհետև մարդիկ այնքան էլ լավը չեն: Գնա:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. (Թուրը վերցրել, խաչքարին բան են ցույց տա-

լիս և իբր կարդում)

Ս ի մ ո ն ...

Ս ի մ ո ն ը - խ ա չ ք ա ր - է - շ ի ն ու մ ...

Ո չ: - Ս ի մ ո ն ը - ճ ա ր տ ա ր ա պ ե տ - է:

Ս ի մ ...

ՍԻՍՈՆ. Թուրը, խնդրում եմ, տեղը դիր:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Թնդանոթը:

Սիմեոն Բագրատունու թնդանոթը:

ՍԻՍՈՆ. Թուրը երեխային տուր:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Սրա ինչն է երեխա, իսկական տղզ խաղալու տղա է:

Սիմոնը բարկացավ:

Չի կարող:

Ինչ իմանաս, ինչքան չլինի Բագրատունի արյուն կա, չէ, մեջը:

Գլխարկն էլ թագավորի նման դրել է...

(Աբելին, Աբելն ուզում է թուրը խլել) Սպանում ես, տղա, բա կարելի՞ է քեզ թուր վստահել, աչքերիցդ երևում է, որ գլուխ կկտրես:

ՍԻՍՈՆ. Թուրը երեխային տուր:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Վերջին անգամ է ասում:

Թագավորական գանձերը գտել ու կատաղել են:

Անտեր մնա ապրուստը, ապրուստը կատաղեցնող է:

(Թուրը տալիս են երեխային) Ուրիշ ի՞նչ անենք, վարպետ Սիմոն: (Նրանց մեջ հանկարծ բռնկվում է տղզ խաղը. կատաղիորեն ապտակելուց հետո) Տըզզզ...

Դու էիր:

Ես չէի, աչքերդ լավ ծածկիր:

(Խփելուց հետո, խմբով) Տըզզզ...

ՍԻՄՈՆ. Մի քիչ հեռու խաղացեք:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Մենք երեխա՞ ենք, որ խաղանք:

Տըզզզ...

Բաղալի աղջկան սրա համար ուզել են - տըզզզ...

Դու էիր:

Իմաստուն ես, բայց ես չէի: Աչքերդ լավ ծածկիր:

Սրա համար Բաղալի աղջկան ուզել են - տըզզզ - ասել է (Բաղալի քթախոսությունը) սպասիր երեխան մի քիչ լցվի, թե կարգին փեսա գտանք՝ գտանք, թե չէ դու կաս ու կաս:

Սրա ինչը կա, տըզզզ, ոչնչացրինք:

Բաղալի աղջիկը մնաց տանը:

ՍԻՄՈՆ. Քարը շուռ եք տալիս:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Է, կմնաս տակին:

Ա յ ա - է - տ ա պ ա ն - Ս ի մ ո ն ի - եր ա ն ե լ ու - տըզզզ մ ե ծ
ի - ճ ա ր տ ա ր ա պ ե տ ի - Յ ա յ ո ց - ա շ խ ա ր ի ի ն:

Կդառնաս ուխտատեղի:

Վրադ մոմ կվառեն - տըզզզ - ալելույա:

Պառավները երագում քեզ կտեսնեն:

Դու էիր:

Ո՛վ զորավոր սուրբ Սիմոն, իմ երեսը քո ոտի տակ:

Տըզզզ...

Օրինակ, գործիդ անունն ինչ է, որ «մի խանգարեք հա մի խանգարեք»։ Ճարտարապետ ես, ինժեներ ես, նահանգապետ ես, Վարանցով-Դաշկով ես թե Լորիս-Մելիքով:

Տըզզզ...

Դու էիր:

Եհշտ է, ես էի: Ֆի՛զարո, ֆիզարո, ֆիզարո, ֆիիի...

(Վանքում)

ՎԱՆԱԴԱՅՐ. «Մարդը չի կարող ծառայել երկու տիրոջ, քանի որ մեկին պիտի սիրի և մյուսին ատի, կամ մեծարի մեկին և արհամարհի մյուսին. ես ձեզ ասում եմ՝ դուք չեք կարող ծառայել միաժամանակ աստծուն և մամոնային: Ծշմարիտ ճշմարիտ եմ ասում, մի՛ քաշեք ձեր մարմնի հոգսը: Կյանքը չէ՞ որ կերակուրից է ավելի և մարմինը՝ հագուստից: Իր փառավորության մեջ Սողոմոնն իսկ չկարողացավ զգեստավորվել մի հովտաշուշանի չափ գեղեցկորեն: Հապա դուք, թերահավատներ, որ դաշտի շուշան չեք...»: Ուրեմն՝ ձեր վաղվա համար հոգսերի բեռ մի ստեղծեք: Ծշմարիտ ճշմարիտ եմ ասում. վաղվա օրի համար հոգսերի բեռ մի կապեք՝ թե ինչ պիտի ուտենք վաղը և ինչ պիտի խմենք վաղը և ինչ պիտի հագնենք վաղը: Վաղվա օրը ինքը կհոգա իր հոգսը և այսօրվա նեղությունը բավական է այսօրվան: Երես չորս հարյուր յոթանասուն, հինգ հարյուրից երեսուն պակաս, բայց եթե աղքատ ճարտարապետին ռոճիկ նշանակելու մասին մի հատուկ պատվիրան գտնեինք՝ ճշմարիտ ճշմարիտ կլիներ: Ահա՛: Չնչահավատներ, ինչպես սուրբ գրքի առակն է արգիլում վատնել ձեր մարմնի աստվածային ուժը կանանց վրա, ես ձեզ ասում եմ. մի վատնեք ձեր ոսկիները ձեր Եվրոպաներում ու ձեր Փարիզներում, այլ տվեք այդ ոսկիները դրանց կարիքավորին՝ լուսանկարի մեքենա ու թուղթ առնելու, զի՛, չնչահավատներ, վաղը այս հողը հայրենիք է դառնալու, հայրենիքը՝ քաղաքամայր, քաղաքամայրը ճարտարապետություն է ունենալու, իսկ ճարտարապետությունը լինելու է արդեն մեկ անգամ եղածը: (Դրսի աղմուկի վրա) Հեթանոսներ, Սիմոնին մի խանգարեք: Վաղվա օրը կհոգա վաղվա հոգսը, այսօրը կհոգա այսօրվա հոգսը, բայց թե մենք պետք է կարողանանք մեր անձը հասցնել վաղվա օր, որպեսզի

մեր մարմնի վրա վաղը հոգա՛ իր հոգսը: Այլապես վաղը կհոգա մեր գերեզմանի հոգսը... Ճշմարիտ ճշմարիտ են ասում...

(Գավթի դռանը)

ԱՇՈՒՂ. Անդրանիկ... ես ինչ գրաբար եմ լսում:

ԹՈՌ. (Տղաների խմբից) Վարդապետն է կարդում, պապի:

ԱՇՈՒՂ. Ասա՛ դեմ գցիր, եղ սուրբ գիրքը մեր տունը քանդեց, դեմ գցիր:

(Կացարանում)

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Շողերին նկարում է): Աղջկա երգը գիտե՞ս... Քու մերը քեզ համար չի՞ երգել... Որ պատը չխորտակվի՝ պատի մեջ աղջիկ էին դնում շարող վարպետներն ու քարը շարում էին: Զգիտե՞ս:

ՇՈՂԵՐ. Պատի մեջ աղջիկ էին դնում ու քարը շարում էին:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այս պատի մեջ, իբր, այդպես թաղված է գլխավոր վարպետի կինը:

ՇՈՂԵՐ. Վարպետի կինը:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Թաղված է գլխավոր վարպետի ջահել կինը, բայց սուտ է:

ՇՈՂԵՐ. Սուտ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Սուտ է, թաղված չի: Ով կհամաձայնի մի թեկուզ շատ լավ վանքի համար ինքը իրեն թաղել պատի մեջ: Սուտ է, թաղված չի: Պատի մեջ մաքուր ջրով լվացած գետի ավազ է, Եռաբլուրի - Ուչթեփե - շատ լավ կրաքարի կիր ու մաքուր ջրով լվացած խիճ: Իսկ գլխավոր վարպետի ջահել կինը խաչքարի տակ է, անունը Մարիամ է: Հանգիստ շնչիր, Շողեր, հանգիստ նայիր:

ՇՈՂԵՐ. Անունը Մարիամ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ես երկրում իրեն ով կթաղի պատի մեջ - ոչ ոք էլ չի

թաղի: Հանգիստ շնչիր ու հանգիստ նայիր: Վարպետները, իբր, որ պատը հավիտյան կանգուն կենա՝ որոշել են. ուն կինը կամ ուն աղջիկը առաջինը եկավ իրենց մոտ, ունն ուզում է լինի՝ կանգնեցնելու են պատի մեջ, քարը շարելու, շաղախը լցնելու: Այս պնդերես երկրի վրա ոչ մի Չինգիզ-խան չկարողացավ կնքել իր հետքը, իսկ հայ քարտաշներն ահա, հայ որմնադիրներն ահա կնքել են իրենց ձեռքը: Հավիտյան: Հանգիստ նայիր, Շողեր, հանգիստ շնչիր: Պատի վրայից նայում են շարող վարպետները, պատի վրայից նայում է վարպետաց վարպետը, ու տեսնում են վարպետներն էլ, վարպետաց վարպետն էլ, որ հեռու, արևոտ, կանաչ արահետով, գյուղից դուրս է եկել ու գալիս է վարպետաց վարպետի կինը - տիկին, թագուհի, հպարտ, լույս կինը, աչքերից սեր է կաթում, վարպետաց վարպետի երեք գռուզ տղայի մայրը... Իր գլխի տեր ամուսնու պատշարի գործը Բագրատունիների թախտի հետ չի փոխի... Գյուղից դուրս է եկել, արտերի արանքով, խոտուծաղկի միջով, արահետով հանգիստ, հպարտ գալիս է, վարպետների համար ճաշ է բերում: Ճաշ ի՞նչ է բերում, Շողեր:

ՇՈՂԵՐ. Ձու է խաշել, աղ, սամիթ, լավաշ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Խաշած ձու, լավաշ-հաց, աղ, սամիթ: Վարպետները նայում են արահետին ու երեսները շուռ են տալիս: Վարպետաց վարպետը նայում է արահետին ու դանդաղ, լուռ լաց է լինում:

ՇՈՂԵՐ. Մի՛ պատմիր, ճարտարապետ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Սա սուտ է, Շողեր, սա հնարել է հետագայի, վարպետաց վարպետներից հետո եկած անճարակ ժողովուրդը, որ մոռացել է...

ՇՈՂԵՐ. Որտեղի՞ց եկած:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Որտեղից եկա՞ծ: Քրդստանից, Աթարստանից: Ոչ մի

տեղից, Շողեր. վարպետներից հետո ծնված ժողովուրդը մոռացել է իր պապերի արհեստը, չի կարողացել իր տան համար մի կարգին պատ կապել ու չի կարողացել մի կարգին կարկատել հին պատերի փլվածքն ու հնարել է թե... որ քարը քարին դնել չգիտի և քարը քարին է դնում ու ինքը տակից փախչում: Փախչում, հեռվից նայում ու զարմանում է, թե ինչու են կանգուն հների դրած պատերը: Ու հնարում է, թե հները պատի մեջ ոսկեմազ աղջիկ են դրել, վարպետաց վարպետի կին, կամ շաղախը ձվի դեղնուցով են արել, կամ շաղախի հետ մաստակ են խառնել:

ՇՈՂԵՐ. Ոսկեմազ աղջիկ են դրել, ցեխը լցրել ու քարերը շարել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ոսկեվարս, աչքերը մեղրագույն՝ արևոտ արահետի խոտուճաղկի միջով, կանաչների միջով հանգիստ գալիս է, աչքերից սեր ու ծիծաղ է կաթում, և վարպետաց վարպետը լուռ լաց է լինում պատի վրա: Գալիս նայում է վարպետներին, իր գլխի տեր, իր գռուզ երեք տղայի հայր վարպետաց վարպետին, նայում է, և աչքերից ուրախություն ու սեր է կաթում: Աշխարհը՝ լո՛ւյս, ուրախ, վարպետները՝ թուխ, առողջ, վարպետաց վարպետը՝ թագավոր, օրը զնգուն է: Նայում են արդար արեգակին ու հայտնում իրենց վճիռը: Եվ նա կանգնում է, հը՞, պատի մեջ, և ուժեղ կրի ու մաքուր ավազի շաղախը լցնում են: Վարպետաց վարպետը կռանում է նրա սուրբ ծնկների դեմ ու դնում քարի շարը, և դարձյալ լցնում են կապույտ ավազի ու ուժեղ կրի շաղախը: Ա՛յ թե ինչ է երգում «Աղջկա երգը»: Այդպես: Վարպետաց վարպետը կռանում է նրա սուրբ կրծքի դեմ ու դնում սրբատաշ քարի շարը, ու շաղախը լցնում են: Իսկ նա... անունը Շողե՞ր դենք թե Մարիամ... նայում է իր գլխի տեր, իր երեք գռուզ տղայի հայր անուսնուն, նայում է կանաչ արև արա-

հետին, գյուղին, ցորենի արտերին ու լուռ լաց է լինում:

Եվ ամաչում է, Շողեր, ամաչում է՝ որ իր կորստով տխրեցնում է վարպետներին, իր արտասուքով փափկացնում է մարդկանց սիրտը: Հը՞, Շողեր, ամաչո՞ւմ է մարդկանց տխրեցնելու համար:

ՇՈՂԵՐ. Ամաչում է, ճարտարապետ:

ԳԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ամաչում է: Են ժամանակ ամաչում էին: Ամաչում է մարդկանց տխրեցնելու համար և ուզում է որևէ տգեղ բան անել, որևէ տգեղ խոսք ասել, որպեսզի վարպետները բարկանան և իրեն առանց սրտի ցավի թաղեն, բայց չի կարողանում, Շողեր, չի կարողանում ասել որևէ տգեղ խոսք. լուսե՛, տխո՛ւր՝ ժպտում ու արտասվում է: Եվ ուզում է սրբել մեղրագույն աչքերի մաքուր արտասուքը, բայց թե ձեռքերն արդեն պատի մեջ են: Սուտ է, Շողեր, քաղաք Փարիզ կա, Եվրոպա կա, թեթև, անպատասխանատու, լկտիորեն գեղեցիկ, ուրախ դավաճանություն... Ի՞նչ արահետ, ի՞նչ սամիթ, վարպետաց ի՞նչ վարպետ, ի՞նչ ազգ, ի՞նչ ժանգ, ի՞նչ կամուրջ: Ուչքիլիսե՛, Ղարաքիլիսե՛, Ուչթեփե՛:

(Ասատուրն ու Մազթաղը եկել կանգնել են Սիմոնի գլխավերևը):

ԱԲԵԼ. Հայրիկ... ճարտարապետի համար մի թութուն փաթաթիր, էլի: ՍԻՄՈՆ. Ճարտարապետը ուզե՞ց: Ճարտարապետը որ ուզի՝ կփաթաթեն:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Հլա մի բարի օր:

ՍԻՄՈՆ. Բարով եկաք:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Բարով ենք եկել: Բա հայր սո՞ւրբդ ուր է:

ԱԲԵԼ. «Ճարտարապետը որ ուզի՝ կփաթաթեն», դե ուրեմն դու ասա, թե ի՞նչ է նշանակում նստուկ:

ՍԻՄՈՆ. Նստո՞ւկ:

ԱԲԵԼ. «Ուժեղ թագավորներն ուժեղ նստուկ են ունենում, իրենց ուժեղ նստուկը դնում են պինդ գահի, այս հողն անիծված է»:

ՍԻՄՈՆ. Նստո՞ւկ: Չգիտեմ, գնա ճարտարապետին հարցրու:

ԱԲԵԼ. Դե ծխախոտ փաթաթիր՝ որ տանեմ:

ՍԻՄՈՆ. Ճարտարապետը հազում է: Կտրած, կտրտած թութունը վերջանում է: Գնա իմ անունից հարցրու:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Աշխատում ես:

ՍԻՄՈՆ. Աշխատում եմ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ճարտարապետն էլ էստեղ է, երկուսդ էլ աշխատում եք. ճարտարապետն էլ է աշխատում, դու էլ:

ՍԻՄՈՆ. Ճարտարապետն էլ է աշխատում, ես էլ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Խաչքար ես շինում:

ՍԻՄՈՆ. Ինչպես որ պայմանավորվել ենք:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Լավ ես անում:

(Կացարանում)

ԱԲԵԼ. (Ճարտարապետին) Ի՞նչ է նշանակում «ուժեղ թագավորներն ուժեղ նստուկ են ունենում, իրենց ուժեղ նստուկը դնում են պինդ գահերի, այս հողն անհծված է»:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Էն ցնդա՞ծն է ասում: Գնա ասա մեծ-մեծ քիչ խոսիր, դու քո գործն արա:

ԱԲԵԼ. Ասում եմ վասիլն ինչո՞ւ Յայաստանում չդարձավ թագավոր - ասում է «ուժեղ թագավորներն ուժեղ նստուկ են ունենում, իրենց ուժեղ նստուկը դնում են պինդ գահերի, այս հողն անհծված է, որդիս»: Սխա՞լ է ասում:

(Գավթի դռանը)

ԱՍԱՏՈՒՐ. (Սինոնին) Խաչքար ես շինում:

ՍԻՄՈՆ. Խաչքար եմ շինում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Էսօր խոտհարքի աճուրդ է լինելու:

ՍԻՄՈՆ. Իմ գործը չի: Ես քար եմ տաշում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Դու:

ՍԻՄՈՆ. Ես: Խաչքար եմ շինում: Չե՞մ շինում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Լավ ես անում:

(Կացարանում)

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Աբելիմ) «Ուժեղ թագավորներն ուժեղ նստուկ են ունենում, իրենց ուժեղ նստուկը դնում են պինդ գահերի, այս հողն անիծված է, նստելու ուրիշ տեղ գտիր». Ճշմարիտ ճշմարիտ է ասել, բայց թե ինչ է նստուկը՝ ես չգիտեմ: Իրեն հարցրու:

(Ճարտարապետի մոտից Աբելը դուրս է գալիս):

ՍԻՄՈՆ. (Աստուրին) Քեզ համար եմ շինում, քո խնդրանքով եմ շինում: Ի՞նչ է պատահել:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ինչու ենք զինված եկե՞լ:

ՍԻՄՈՆ. Ձինված չեք եկել: Եկել եք ձեր գործն անող վարպետի ինչպեսությունը հարցնեք, վարպետի համար էլ հաց եք բերել: (Աբելիմ) Ի՞նչ ասավ, նստուկը ի՞նչ էր:

ԱԲԵԼ. Ասաց գնա հայր սրբին հարցրու:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Հացը՝ իհարկե հացի պատրաստությունով ենք եկել, մինչև հիմա ինչ էլ որ տվել ենք՝ ետ չենք ուզում, բայց եկել ենք ասելու, որ քո սարքած խաչքարը մեզ հարկավոր չի: Որովհետև, այ մարդ, դու հո վարպետ չես, որ խաչքար սարքես:

ՍԻՄՈՆ. Եթե վարպետ չեմ՝ ինչպե՞ս եմ սարքում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ի՞նչ ես սարքում:

ՍԻՄՈՆ. Խաչքար, հորդ վրա տնկելու խաչքար:

(Վանքում)

ԱԲԵԼ. (Վանահորը) Հայր սուրբ, մասնագետները հիմա գալու են, մեկ էլ՝ ի՞նչ է նշանակում նստուկ: «Ուժեղ թագավորներն ուժեղ

նստուկ են ունենում, իրենց ուժեղ նստուկը դնում են պինդ գահերի, այս հողն անհիծված է»:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ոչ միայն թագավորներին, տղա, այլև զորավարներին, այլև ճարտարապետներին, այլև քահանաներին, բոլորիս պինդ գահ է հարկավոր, աներեր, հաստատ, կայուն, դարավոր, չանհիծված, օրհնված: Ձանգերը կքաշես, չմոռանաս:

ԱԲԵԼ. Ուրեմն գահը թագը չի, չէ՞:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Թագը դնում են գլխին, գահին նստում են:

ԱԲԵԼ. Ուրեմն նստուկն ի՞նչն է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Նստո՞ւկը - քամակը, հետույքը, ահա:

ԱԲԵԼ. Էէ...

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ինչ է, դժգո՞հ ես:

ԱԲԵԼ. Թագավորը բա նստո՞ւկ կունենա:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էն էլ ի՞նչ տեսակ:

ԱԲԵԼ. Էէ...

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ինչ է, իրենք դժգոհ չեն - դո՞ւ ես դժգոհ: Իրենք գլուխները ներս են քաշում ու նստուկները լե՛եննացնում: Վարչավից մինչև՝ Սիբիր: Ստամբուլից մինչև՝ Կարակորում: Ի՞նչ ես ուզում, ի՞նչ ես ուզում, էս լեն, սիրուն աշխարհում դու ինձ ինչո՞ւ ես դժգոհել տալիս: Գնա: Ձանգերը կքաշես, չմոռանաս: «Ուստի ծեզ ասում են. մի՛ հոգացեք ձեր մարմնի հոգսը, թերահավատներ, թե ինչ պիտի ուտեք վաղը և ինչ պիտի խմեք վաղը և կամ ինչ պիտի հագնեք վաղը. կյանքը չէ՞ կերակուրից է ավելի և մարմինը հագուստից... Հապա մի նայեք հովտաշուշանին, որ ոչ բանում է և ոչ մանում, և ի՞նչ գեղեցկությամբ է նազում»:

(Գավթի դռանը)

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ես քու խաչքարը չեմ ուզում, դու նստել ես ու՛ չըխկ, չըխկ,

չըխկ...

ՍԻՄՈՆ. Ինչո՞ւ չես ուզում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Դու Սիմոնը չե՞ս:

ՍԻՄՈՆ. Սիմոնն եմ, Ասատուրը չեմ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Սիմոնն ես, Ասատուրը չես: Բայց հորդ մահով չէիր ուզում

Սիմոնը լինես, ուզում էիր Ասատուրը լինես:

ՍԻՄՈՆ. Ի՞նչ ես ուզում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Դու ո՞ր օրվա վարպետն ես:

ՍԻՄՈՆ. Էսօրվա:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ասում է էսօրվա:

ՍԻՄՈՆ. Բա ի՞նչ ասեմ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ասում է բա ինչ ասեմ:

ՄԱԳԹԱՂ. Մանավանդ քու կնիկը:

ՍԻՄՈՆ. (Ասատուրին) Ի՞նչ ես ուզում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Դու խաչքար սարքող չես:

ՍԻՄՈՆ. Խի՞ չեմ սարքող:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Խի պտի:

ՍԻՄՈՆ. Պարսկաստանի՞ց չեմ եկել:

ՄԱԳԹԱՂ. Նամանավանդ քու կնիկը, որ զուգել-զարդարել, կողքիդ պարապ պահում ես:

ՍԻՄՈՆ. Ուզում ես կռիվ սարքես՝ դնչիս միանգամից քացի տուր, ինչ ես «մանավանդ քու կնիկը հա մանավանդ քու կնիկը». իմ կնիկն ի՞նչ:

ՄԱԳԹԱՂ. Էդ ով է ձի՞ որ քացի տա:

ՍԻՄՈՆ. Աշխատում եմ, մի խանգարեք:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. (Տըզ խաղալով) Աշխատում է, մի խանգարեք:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Չենք խանգարի, աշխատում ես՝ աշխատիր: (Տղաների խմբին) Եկեք էստեղ: Բենո, տղերքին բեր:

ՍԻՄՈՆ. Ի՞նչ ես ուզում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Դու աշխատիր, մենք քեզ չենք խանգարում: Տղերք, էս քարն էստեղից հանում, տանում դնում ենք սելին:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Մաթոս պապը բարով մաշե՛ց:

Որ իմանար էս խաչքարին եք արժանացնելու՝ մի քիչ շուտ կմեռներ:

(Կացարանում)

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Էլի փառք աստծո, էլի փառք աստծո, գեղեցկություն-
նից մի բան դեռ հասկանում են:

ՇՈՂԵՐ. Դրանցը խոտի կռիվ է, ճարտարապետ:

(Գավթի դռանը)

ՍԻՄՈՆ. Պայմանը մենք ինչպե՞ս ենք կապել: Մի քիչ հեռու, հեռու ասում են:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ես քեզ հետ գործ չունեմ, դու աշխատում ես, աշխատիր:

ՍԻՄՈՆ. Տանում եք, ես ինչի՞մ նայեմ՝ որ աշխատեմ:

ՄԱԳԹԱՂ. Քու կնկան նայիր ու աշխատիր:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Խաչքար սարքող ես՝ քեզանից հնարիր ու սարքիր, սրա հետ դու գործ չունես:

ՍԻՄՈՆ. Բայց դու սրա՛ նմանակն ես ուզել:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ես խաչքարն եմ ուզել, դուք ասել եք սրա նմանակը ինձ համար կսարքեք, մի փութ ցորեն էլ կանխիկ եմ տվել, բայց դու քո խիղճը ո՞նց ես կորցրել, որ հանձո՞ք ես առել:

ՍԻՄՈՆ. Հիմա կջարդեն, սրա հերն անիծած, սարքում եմ - չե՞մ սարքում:

Զափիր, համեմատիր, մաս-մաս էլ նայիր, ամբողջը միասին էլ:

Լավ նայիր:

(Ասատուրը նայում է: Եկել են մի քանի գյուղացիներ և դարձյալ գալիս են):

ԱՇՈՒՂ. Անդրանիկ... Էդ ո՞վ է խաչքար փորում:

ԹՈՌ. Ավետիք պապի Սիմոնը:

ԱՇՈՒՂ. Ասա գործ չունես, Սայաթ-Նովու դարն անցել է: «Ես հենց Սայաթ-Նավասին եմ - Իրակլի թագավորս ով է»: Անդրանիկ...

ԹՈՌ. Լսեցի, պապ:

ԱՇՈՒՂ. Հա, քե՛ նատաղ, պահիր մտքումդ. «Իրակլի թագավորս ո՞վ է»:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Է, հա, սարքում ես:

ՄԻՄՈՆ. Խնդրում եմ, ուղղակի, մի ամիս համբերես:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Մի ամիս համբերեմ... մի ամիս համբերեմ... է, բա որ հանկարծ սարքես: (Հանկարծակի կատաղությանը) Տո դու Սիմոնը չե՞ս... Տո քու կնիկը Շողերը չի՞... Տո քու հոր հոգեհացը դու ինձանից չտարա՞ր: Քեզ ի՛նչ ես ճարտարապետ պատկերացնում, մեզ էլ էսպես աթարի հետ շաղախված գոմշապահ... Դու էդ ո՞ր օրվա վարպետն ես, դու էդ երբվանի՞ց վարպետ դարձար, որ մենք էդպես քնած էինք, չհասկացանք: Անհասկացողը դու ես: Սեպտեմբեր առատ ամսին էդ քո՞ ամբարը չի դատարկ: Խի, դու ամբար ունե՞ս, որ դատարկ կամ լիքը լիներ: Արշակունի՞ ես, Բագրատունի՞ ես, Նիկոլայ Ռոմանով թագավոր՞ ես, թե Հովհաննես Թումանյան: (Սիմոնը չի կարողանում առարկել. դանդաղ նստում է իր խաչքարին, Աբելը, թուրը ձեռքին, դանդաղ կանգնում ու շտկվում է, թվում է՝ հիմա պիտի հարձակվի): Անի քաղաքի շինարա՞ր ես ինչ ես - դու քեզանից ի՛նչ ես ներկայացնում, որ խաչքար ես սարքում: Վերցրի՛նք, տղերք:

(Կացարանում)

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մեկն էլ լիներ՝ ինձ, գլխիս, փետով, բռունցքով, փետով, ինձ, ծեծելով քշեր, ասեր գնա կյանքդ ապրիր:

ՍԻՄՈՆ. (Որդուն) Ի՞նչ է եղել, տղա:

ԱԲԵԼ. Ճարտարապետին կանչե՞մ, հայրիկ:

ՍԻՄՈՆ. Սրանք ինչ շունուգել են՝ որ սրանց համար ճարտարապետ կանչես:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. (Վանքից ելնում է) «Աստված իմ, որ բանաս զծեռն քո և լնուս զամենայն արարածս ողորմությամբ քով, քե՛զ հանձն առնեն զանձն իմ, դու հոգա և պատրաստեա զպետս հոգվո և մարմնո իմո այսուհետե մինչև հավիտյան, ամեն»: Ի՞նչ է պատահել, թերահավատներ... Յեթանոսներ, ի՞նչ է եղել:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Վարդապետ... էս խաչքարը, մի խոսքով, ձեզ պետք չի, ինձ հարկավոր է: Ամառվա օր է, խոտհունձ է, արտքաղ է, ուրիշների պես մուրացկանի նման ես սրա-մրա դռանը երես չեմ թեքելու, ես գործի տեր եմ, եզ եմ լծել ու սել եմ բերել էս գործի մասին:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Մտքինդ ասա:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ասացի:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Մտքինդ, հեթանոս, մտքինդ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ես երազ եմ տեսել, երազում իմ հերն էս խաչքարը պահանջել է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Քամակդ բաց ես քնել, հեթանոս:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ես կատակ չեմ անում, վարդապետ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դու գիտեիր, որ մենք քեզ խաչքար չենք տա, դու ինչո՞ւ էիր եղպես անարդար երազ տեսնում:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Երազը ես եմ տեսել, վարդապետ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Քե՞զ էլ ասեն, թե ոնց ես քնել:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Միրուքիդ նայիր ու խոսքերիդ նայիր: Եթե հարգուկարգ պահում են...

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Չի կարելի:

ՄԱԳԹԱՂ. Դու ով ես՝ որ իմ իշխան կեսրարի պահանջին հակառակ կենաս:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Դրանց մտքինը Յովվավանքի խոտհարքն է, հայր սուրբ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ես եզ եմ լծել ու սել եմ բերել, դուք ոնց ուզում եք՝ հասկացեք:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էդ ձեր խաչքարը, էդ էլ դուք՝ տարեք:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Կեր չեմ ունեցել ու ջրի գնով երեք կովըս ծախել եմ: Կամ խոտհարք տուր, կամ խաչքարն եմ տանում: Վերցրինք, տղերք, Բենիկ, վերցրինք:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Կանիժեմ:

ՄԱԳԹԱՂ. Բերանս բացել չտաս, թե չէ մի անիժե՛լ անիժեմ, որ... Դու էդ որ օրվա տերտերն ես՝ որ օրինես ու անիժես, դու անեժք գիտե՞ս, որ անիժես: Ցնդած Անդրոն մի ջրի բարձել չգիտեր՝ Միքայել վարդապետ է դառել - անիժում է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Կանիժեմ:

ՄԱԳԹԱՂ. Կանգնած եմ՝ անիժիր տեսնեմ, տեսնեմ, քո անեժքն ինձ ինչ է անում: Անիժիր, կանգնած եմ, անիժիր: Ասատուրի հացը կերել ուժ եմ առել՝ որ անիժեմ Ասատուրեմ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. (Մատը բարձրացրել է, նայում է շուրջը. պառավ մի կին համբուրում է վանքի պատը. մի կին սփռոց է գցել գետնին, հացի պատրաստություն է անում. չոնգուրին զարկելով՝ աշուղը կիսատերգով մի երկու բառ է մրթմրթում. տղաների խումբը կանգնած է միմյանց ուսի հենված և հանգիստ նայում է. Սիմոնը նստած է իր կիսատ խաչքարին. Աբելը մաքրում է թուրը): Ես անտերը, անեժք իսկապես չգիտեմ: Մեկ-մեկ պետք է գալիս, սովորեցնեիր, էլի, Մագթաղիներ:

ՄԱԳԹԱՂ. Որովհետև անգրագետ ես:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դե ես հին հրաշքի առաջ եղ ով չի անգրագետ որ...

Անեծք, չէ, իսկապես չգիտեմ. ուզո՞ւմ եք օրհնեմ՝ դուք անեծքի տեղ ընդունեք: Ունքերս կիտած օրհնեմ՝ դուք զարգանդեք: ճարտարապետը մի լավ սաղմոս է գրել, ուզո՞ւմ եք երգեմ՝ փառավորվեք. «Ատելության ժանգն ինձ մաշում է, քո շռայլ բարությանը, քո շռայլ բարությանը սեր ցողիր՝ զօծելու իմ ներսի ատելությունը սիրով, քանի որ ատելության ժանգն իմ ներսում իրեն ուտում ու փչացնում է ինձ...»:

Ոչ, խնամի Աստ, թեկուզ ամբողջ նախիրդ էլ ջարդվի՝ խաչքարը չի կարելի տանել, որովհետև դեռ պիտի լինի մայրաքաղաք Անի և մայրաքաղաք Անիում պիտի լինի սույն խաչքարը, որ վաղամեռիկ Մարիամի տապանն է և ոչ թե Մաթոսի գերեզմանաքարը:

(Գալիս է մասնագետների խումբը):

Աբել, Սիմոն, զանգերը: Անիծվեք դուք, գործս փչացրիք (Ընդհանաջ է գնում):

Եկվորների խումբը վանահոր աջը համբուրում է: Արգուտինսկին դիպչում է աշուղի գործիքին և ասում «դիող»: «Դիո՞ւլ», հարցնում է դեպի խումբը: «Դիող՝ թմբուկ», խմբի միջից ասում է Ալեքսանդր Տեր-Սարգսյանցը: «Թմբուկ», կրկնում է Արգուտինսկին և ապա հանկարծ հիշում. «Կո՞ւպլը»: «Գմբեթ», ասում է Տեր-Սարգսյանցը: Վանահոր հետ խումբը վանք է մտնում: Արգուտինսկին մոմեր է հանում պայուսակից և բաժանում խմբին: Լուռ աղոթելով՝ նրանք վառում են իրենց մոմերը և այրվող մոմերի դեմ լուռ են:

(Գավթի դռանը)

ԱՇՈՒՂ. Անդրանիկ... եղ ո՞վ էին:

ԹՈՒ. Չգիտեմ, պապի, ասում է թիֆլիսեցի են:

ԱՇՈՒՂ. Լա՞վ մարդիկ են երևում:

ԹՈՌ. Եսիմ, պապի, մարդ են, էլի:

ԱՇՈՒՂ. Բա էս ո՞ւր գնացին, ձեն չեն հանում:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Մինը շատ լավն է, աշուղ Սուսեր, կկարենա՞ս մի
նկարագրես:

ԱՇՈՒՂ. Էդ ո՞վ ես, քեզ լավ հասկացա: Մենք մեր դունչը Սայաթ-
Նովու պարտեզ չենք կոխում:

(Կացարանում)

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մեր շալվարի ծունկը ծակ է, բայց մեր Շողերը
կարկատել է: Կռիվ է լինելու - արի տեսնենք ովքեր են իրենք և
ով ես դու: Մասնագետներ են՝ նշանակում է գիտությունից խլել
են ամենավերջին սանտիմն ու ամենավերջին գրամը: Իսկ քո
ֆրանսերենը կիսատ մնաց և քո հայերենը ոչ ոքի հարկավոր չի:
Կռիվ է լինելու, իսկ քո մտքում միայն քո ծակ շալվարն է: Ոչ մի
կռիվ էլ չի լինելու, ոչ մի ցանկություն չունեն կռվելու ձեզ հետ,
պարոնայք, ես ե՛ս եմ, դուք ով եք: Հը, Շողեր, մեծ-մեծ քիչ
խոսենք, չէ՞, Շողեր: Բայց եթե եկած չլինեին՝ լավ կլիներ, Շողեր:
Բայց թե եկել են: Եկել են՝ ուրեմն կռիվ է լինելու, իսկ իմ մտքում
միայն ծակ շալվար է: Ծակ շալվար է, որովհետև տասնչորս
տարեկան աղջկա սրտի նման սիրոս ամեն անցորդի ետևից
թռչում է: Է, մենք մեզ հերոս դարձրինք, Շողեր. եթե մեր սիրտը
թռչում է, բայց մենք էստեղ ենք՝ նշանակում է Անիում կապած
ավանակ չենք, այլ մարդ: Մարդ, ում սիրտը թռչում է, իսկ ինքը
կապել է իրեն Անիին և գործ է անում: Գործ է անում, բայց
շալվարը ծակ է, որովհետև գործը թանկ գործ է այս աղքատ
ժամանակներում ոչ ոք ուժ չունի առնելու մեր մեծ գործը: Մեր
Շողերը կարկատել է մեր շալվարի ծակը, համեցեք, ես ե՛ս եմ,
դուք ով եք:

խմբից գատվում ու վանքից դուրս է գալիս Անտոն Աթաբեկովը, որ ուրիշ անգամ էլ եղել է այստեղ և իրեն համարում է ճարտարապետի հովանավորը՝ ընկերը: Կացարան անցնելիս կանգ է առնում Սիմոնի մոտ:

ԱՆՏՈՆ. Խաչքաօր ես տաշում, Սիմոն: Դո՞ւ ես շինում, թե ճարտարապետը:

ՍԻՄՈՆ. Դե:

ԱՄԱՏՈՒՐ. Ինքը: Ինքը ճարտարապետ է, ինքն է շինում:

ԱՆՏՈՆ (Ասատուրիմ) Դո՞ւ էլ ճարտարապետի խումբ ես մտել: Լավ ես արել:

(Գյուղացիները ծիծաղում են):

ՍԻՄՈՆ. Ինքը իմ օգնականն է, եկել է օգնի:

ԱՆՏՈՆ. Լավ է արել: (Գնալուց առաջ, հանկարծ) Այծերը գտա՞ր, էծերը, իծանը: Այծերը, որ կորել էին:

ՍԻՄՈՆ. Դե այծեր են, կկորչեն էլ, կգտնվեն էլ:

ԱՆՏՈՆ. Որ ես պիտի գնայի՝ կորած էին, դու չկայիր, փնտրում էիր: (Խաչքարի մասին) Կանգնած է, դեռ կանգնած է, հայերը դեռ չեն կտրել: Ես ու ո՞վ հանեցինք գետնի տակից:

ՍԻՄՈՆ. Դու ու ճարտարապետը:

ԱՆՏՈՆ. Այո, ես ու ճարտարապետը: Ճարտարապետն էլ օրը թալիշ էր գնացել, դու հանեցիր գետնի տակից: Աշխատիր: (Գնում, ծեծում է կացարանի դուռը):

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Ներսից) Համեցեք, պարոնայք:

ԱՆՏՈՆ. Հին կարգով. «ինչի՞ համար է Անին»:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ես լավ չգիտեմ թե ինչի համար է Անին, համեցեք:

ԱՆՏՈՆ. «Ինչի՞ համար է Անին»: Հին գեղեցիկ կարգով:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Անտո՞ն:

ԱՆՏՈՆ. Ես եմ, Աբել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Համեցիր, հին կարգը մնաց հնում:

ԱՆՏՈՆ. Ընդամենը երեկ էր:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Քսան տարի առաջ:

ԱՆՏՈՆ. Չէ՛ մի: Իսկ պապան դեռ բիծուկ է, դեռ միայն բիծուկ է, չի մեռնում: Հին գեղեցիկ կարգով: Ինչի համար է Անին - մեր գեղեցկությունը մեզ ցույց տալու համար է Անին:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Դուռը բացում է) Համեցիր:

ԱՆՏՈՆ. (Արդեն ներսում) Պապան չի ուզում մեռնել: Հիմա էլ անմահության չինական խոտի անուն է լսել՝ ժենշեն, ուտելու է, հայ արվեստի վզին նստի ու անմահանա: Կապոցն ո՞ւր է: Մայրաքաղաքից են: (Թղթերի կույտի մասին) Վա՛հ, տնաշեն: (Կապոցը վերցնում տալիս է ճարտարապետին) Հագնվիր: Արագ, արագ: (Թղթերի կույտի մասին) Տնաշե՛ն: (Շողերին) Ո՞նց ես, Մարիամ:

ՇՈՂԵՐ. Շնորհակալություն:

ԱՆՏՈՆ. Սիմոնը քեզ տարա՞վ էջմիածին, Մարիամ:

ՇՈՂԵՐ. Շնորհակալություն:

ԱՆՏՈՆ. Տարա՞վ թե չտարավ, Մարիամ:

ՇՈՂԵՐ. Չտարավ:

ԱՆՏՈՆ. Ինչո՞ւ չտարավ, Մարիամ: (Բարձրաձայն, դեպի ճարտարապետը՝ որ խորքի սենյակում է) Մի խոսքով՝ թոշակի հարց կա: Կոկորդիս հասավ, բայց ես գոհ եմ: (Շողերին) Ինչո՞ւ չտարավ, Մարիամ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԻ ՉԱՅՆԸ. Մարիամ չի, Շողեր է:

ԱՆՏՈՆ. Հետաքրքիր է, իսկ ես անընդհատ Մարիամ եմ հիշել: Մարիամ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԻ ՉԱՅՆԸ. Անընդհատ մտածել ես ու անընդհատ Մարիամ ես հիշել:

ԱՆՏՈՆ. Այո, Մարիամ: (Շողերին) Անցա՞ն երեխայի փորացավերը, Մարիամ:

ՇՈՂԵՐ. Շնորհակալություն, տասնհինգ տարեկան է:

ԱՆՏՈՆ. Տասնհինգ, Մարիամ: (Հանկարծ նկատում, թարեքից վերցնում է կոնյակի շիշը): Տնաշեն: Մինչև հիմա... (Շողերը գնում է ջրի): Դու չունեցա՞ր էս տասնհինգ տարվա մեջ մի ուրախ օր: Կամ տխուր օր: Ատամի ցավ: Խելագարվելու ցանկություն:

ԵԱՐՏԱՐԱՊԵՏԻ ՉԱՅՆԸ. Ունեցա տասնհինգ խելագար ուրախության օր. Ազգագրականը լուր էր ուղարկել, թե ինձ տրամադրում է, մեծ կամուրջը վերաշինելու համար, հինգ հազար ռուբլի փող: Հետո պատասխանեցին, թե այս ու այս պատճառներով հինգ հազար չի, հինգ հարյուր է, որը հազիվ թե կամուրջը վերակառուցի, ուստի հարկ չեն համարում ուղարկել, այլ ուղարկում են հինգ ռուբլու թուղթ: Շնորհակալ ենք:

ԱՆՏՈՆ. Տնաշեն:

(Գավթի դռանը)

ԱՐԳԹԱՂ. (Անցնող Շողերի մասին) Վանքի երինջը... Կողքերը կողքերիցս հաստ...

(Եկվորները վանքից ելնում են):

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Էտո յա, պոմնիտայա, պրեդլոժիլ կուպիտ սվեչի. Չտո խորոշո, տո խորոշո.

Վանքում վանահայրն այդ ժամանակ մեկ-մեկ հանգցնում ու հավաքում է մոմերը: Նա դեռ չի վերջացրել, վանքում մոռացած պայուսակը վերցնելու է դառնում եկվորների խմբի կինը՝ Վարվառա Տունամովա. սա կցանկանար չտեսնել վանահոր արածը, բայց վանահայրն այդ ժամանակ նկատում է սրան: Նրանք նայում են միմյանց: Վերջին մոմը դեռ վառվում է:

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. Տուտ, պանիմայտե, նադո... Բվայուտ տրուդնիե... տյա-ժուլիե... չորնիե... ծանր... դնի: Սեվոդնյա դեն յասնի... կրասիվի... պրոզրաչնի... պրեկրասնի... Ա բվայուտ տյաժուլիե,

պոչտի չյորնիե դնի... Եւ խոչետոյա ժիտ... Պո նոչամի ռաբոտատետ, ա մարիս, պոնիմատետ, մարիս... Էդ անտեր մարիսին ի՞նչ էին ասում: Բուդտե վելիկադուշնա, կակ ումետե քվատ վելիկադուշնա տոլկո ռուսսկայա ժենշինա Եաստասյա Ֆիլիպովնա պո ռոմանու Իդիոտ Ֆյոդորա Դոստոևսկովո... Ի՞նչ էին ասում Էդ անտեր մարիսին ռուսաց լեզվով: (Վճռական) Վորշչեն, նուժնո: (Փչում հանգցնում ու վերցնում է նաև վերջին մոմը:): Վայո: «Դու քո ծոմը տրտումերես մի պահիր: Մանանետի հատիկի չափ քո տրտմությունից դու հրապարակներում վշտի բեռներ մի կապիր»: (Վարվառան կանգնած է անշարժ. մեկ անգամ էլ նայելով նրան, վանահայրը շփոթվում է:): Ի՞նչ էին ասում Էդ անտեր մարիսին...

(Գավթի դռանը)

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. (Չոնգուրի մասին) Գմբե՞թ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Գմբեթ - կուպըլ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Գմբեթ - կուպըլ, ա թմբո՞ւկ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Թմբուկ ի եստ թմբուկ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Ա դիոլ իսչեգ: Գմբեթ - կուպըլ, թմբուկ ի եստ թմբուկ, ա դիոլ իսչեգ: Նու գդե՞, գդե՞, գդե՞ դիոլ:

ՇՎԵԴՈՎ. Դիոլ, դիոլ, դիոլ - եղբորը գտել է, եղբայրը եղբորը գտել է:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Եղբայր՝ զնայու. Եղբայր՝ բրատ, ա դիոլ վոտ իսչեգ: Ա չտո՞ տամ վնուտրի.

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. (Աշուղի համար թարգմանում է) Ասում է դիպչել կարելի՞ է: Ասում է ուզում եմ ձեռք տալ, ինձ քաշում է: Տուր թող նայի:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Ա մո՞ժնո պոտրոգատ. Մնե օչեն խոչետոյա.

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ասում է մեջն ի՞նչ է:

ՇՎԵԴՈՎ. Դատարկ է: (Մոտենում է Սիմոնին ու խաչքարին):

ԱՇՈՒՂ. (Հանկարծ) Պուստոյ: (Գյուղացիները ծիծաղում են):

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. (Աշուղին) Երգիր, թող տրամադրությունը բարձրանա:

ԱՇՈՒՂ. Դրա տրամադրությամբ ինչ է եղել էս արևլուս աշխարհում:

ՇՎԵԴՈՎ. Վարպետը աշխատում է: Վարպետը երկաթե մուրճով և պողպատե փորիչով աշխատում է: Հայ վարպետը պողպատե մուրճով քանդում... քանդակում է: Քանդակել բառը չի՞ ծագում քանդել բառից:

Գյուղացիների միջով, բոլորի նկատմամբ անտարբեր, դանդաղ առաջ է գալիս սահմանապահ զորքերի սպան: Նա ուզում է անակնկալի բերել վանահորը, բայց վանահայրը նրան վաղուց էր նկատել. այն պահին, երբ սպան կտրուկ շուռ է գալիս դեպի վանահայրը, սա այդ պահին կանգնած է Շվեդովի կողքին և կարծես թե զրուցում է սրա հետ: Սպան դանդաղ ճեմելով ետ է գնում:

Հայ վարպետը քանդակում է: Անկյունը կտորել է: Քանդակել բառը չի՞ ծագում քանդել բառից:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դուք Շվեդովն եք:

ՇՎԵԴՈՎ. Այս խաչքարը պատիվ կունենա լինելու կայսերական թանգարանիս մշտական անդամ: Գի՞շտ շարադասություն է՝ այս խաչքարը պատիվ կունենա լինել կայսերական թանգարանիս լուսապայծառ սրահներից մեկի մեջ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Խաչքարը կայսերակա՞մ...

ՇՎԵԴՈՎ. Ուրեմն շնորհակալ եք:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Մենք շնորհակալ ենք՝ որ դուք էդքան լավ հայերեն եք խոսում:

ՇՎԵԴՈՎ. Չի կարելի ասել էդքան, պետք է ասել այդքան:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Մի քիչ դժվար է:

ՇՎԵԴՈՎ. Դժվար չէ - այդքան, այնքան, այսքան: (Խաչքարի մասին) Գեղեցկուհի:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դե խաչքար է, էլի, այ որդի, ի՞նչ գեղեցկուհի, ամոթ չի՞:
ՇՎԵԴՈՎ. Ամոթ չէ: Մերկ գեղեցկուհի՝ արվեստասեր հասարակության
աչքերի առջև: Հասարակությունը նայում և ասում է. հայ չնչին
ժողովուրդ մշակութային ժողովուրդ է՝ վայրենի չէ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ձդես պախարոնեն մոյ պակոյնի դեդ, տակ շտո խաչկար
նէբեզիմեն, անտեր չի:

ՇՎԵԴՈՎ. Անանուն չէ: Ինձ հետ դուք ռուսերեն մի խոսեք, ես մի մտա-
վորական հայու չափ գիտեմ հայերեն խոսել: Խաչքարը
տասներեքերորդ դարու գործ է, այնպես որ դուք մի փորձեք ինձ
խաբել իմ ռուսաց լեզվով:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Իմ հայոց լեզվով ես ախար ո՞նց խաբեմ, այ որդի, որ...
խաչքարն անտեր չի, չի կարելի էստեղից տանել:

ՇՎԵԴՈՎ. Այս վայրենի ավերակներից խաչքարն ինչո՞ւ չի կարելի
տանել:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դե այ որդի, միշտ հո էսպես վայրենի ավերակ չենք մնա-
լու:

ՇՎԵԴՈՎ. Ասա՛... բայց անկյունն արդեն կոտրել եք:

Կացարանում, հագուստը փոխած, ճարտարապետը ներս է գալիս, և Ան-
տոնն սկսում է ծիծաղել. այդ հագուստը ճարտարապետի համար շատ է
մեղ:

ԱՆՏՈՆ. Բայց ճիշտ քո չափսերով՝ քաղաքի լավագույն դերձակն է
կարել: Կարել է քաղաքի ամենալավ դերձակը: Տնաշեն, էնքան
ես հաստացել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Ուսերը բարձրացրած՝ զսպում է հազը): Ոչինչ,
պարտավոր չէիր:

ԱՆՏՈՆ. Պարտավոր էի, բայց հայրիկը պինդ բիձա դուրս եկավ: Գի-
շերը քեֆի ենք եղել. ույեզդի նաչալնիկը գնացքից իջեցրեց,
պատիվ տվեց: (Այդ պահին եկվորների խումբը դուռը ծեծում է):

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Մըյ պրիյեխալի. Մե՛նք եկե՛լ յե՛նք:

ԱՆՏՈՆ. Ինչ որ է, տեսնենք ովքեր են եկել:

Դուք ովքե՞ր եք:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Էտո զնաչիտ - վխողի՞տե.

ԱՆՏՈՆ. Նիչեզո պողոբնոզո. Էտո զնաչիտ - կտո՞ վըյ տակիե.

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Օհո. Ի չտո՞ մըյ դոլժնի նա էտո օտվետիտ.

(Գյուղացիներն արդեն թաքուն ծաղրուն են աշուղին: «Պուստոյ, չե՞ս նվագի մի հատ, պուստոյ», ասում է նրանցից մեկը):

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ճարտարապետ Աբել Արծաթբանյանի աշխատանքը քննո՞ղ-նայո՞ղ նախնական հանձնաժողովի անդամներ: Բացեք, բացեք, խեր խաբարի ենք եկել:

ԱՆՏՈՆ. Դուք ինչպե՞ս անցաք կիրճը: Դուք ո՞ւր եք եկել: Ապագայի մեջ ի՞նչ են անելու ԱՆԻՆ և հայոց անցյալի ճարտարապետությունը:

Դուք ինչպե՞ս անցաք կիրճը:

ՇՎԵՂՈՎ. (Դռան դեմ) Հարցերը, խնդրվում է, կրկնեք:

ԱՆՏՈՆ. Կրկնում եմ: Դուք ինչպե՞ս անցաք կիրճը՝ մեկ: Դուք ո՞ւր եք եկել՝ երկու: Ապագայի մեջ ի՞նչ են անելու ԱՆԻՆ և հայոց անցյալի ճարտարապետությունը՝ երեք: Հիմա. դուք ինչպե՞ս անցաք կիրճը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Հնարավոր թյուրիմացություններից խուսափելու համար հենց սկզբից ասում եմ. ես համաձայն եմ Արծաթբանյանին թոշակ նշանակել, ես համաձայն եմ թոշակ նշանակել ռուսական կայսրության սահմաններում աշխատող-չաշխատող յուրաքանչյուր մարդու, ես համաձայն եմ թոշակ նշանակել ամբողջ աշխարհի բոլոր մարդկանց: Այնպես որ՝ իմ պատասխանները չեն խանգարելու արձանագրությունն իմ ստորագրելուն: Եղա՞վ:

ԱՆՏՈՆ. Բարձրագույն քուրմը համաձայն է:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Պատասխանում եմ. կիսակայարանում գնացքից իջանք, մտանք Ախուրյան գետի կիրճ, գետն անցանք պատառոտված նավակով, ոտքներս թռչվեց: Եկել ենք հայ Բագրատունիների իշխանական տոհմի բերդաքաղաք Անի, որ եղել է մեր թվագրության տասներորդ դարում, այսինքն՝ մեզանից հազար տարի առաջ, այսինքն՝ հիմա չկա և, բնականաբար, չի լինելու նաև ապագայում, որովհետև երեկ կառուցել են երեկվա համար, վաղը կառուցելու են վաղվա համար, և մի՛ փոխադրեք, խնդրեմ, երեկվա օրը վաղվա մեջ, զուր մի չարչարեք ձեզ էլ, մեզ էլ:

ԱՆՏՈՆ. Ի վայր՞.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Լրիվ:

ԱՆՏՈՆ. Բայց չէ՞ որ դա ռեալիզմ է:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բայց չէ՞ որ ձեր Թիֆլիս քաղաքում ռեալիզմը կարգին գին ունի: Ապագայի մարդիկ խոտակերներ չեն, իրենց քաղաքները իրենք կկառուցեն իրենց ուզած տեղերում ու իրենց ուզած ձևերով:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ պայծառ իրատեսություն:

(Ճարտարապետը հազը զսպում էր, հիմա անցնում է խորքի կացարան):

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ի՞նչ է պատասխանում բարձրագույն քուրմը:

ԱՆՏՈՆ. Համեցիր, քո պատասխաններից բարձրագույն քրմի սիրտը խառնեց: (Տումանովային) Ձեր հրեշտակային ձայնով ինչ գարշելի պատասխան էլ տաք՝ մեզ միևնույն է դուր է գալու, համեցեք: (Շվեդովին) Դուք պարտավոր չեք պատասխանել և մանավանդ ճիշտ պատասխանել, ներս եկեք, Նիկոլայ Վասիլևիչ:

ՇՎԵԴՈՎ. Նիկոլայ Շվեդովը մտածում է, մտածելու ժամանակ տվեք պարոն Շվեդովին:

ԱՆՏՈՆ. (Դուռը ծածկում է) Կրկնե՞մ հարցերը:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Կրկնե՛մ հարցերը:

ԱՆՏՈՆ. Դուք ինչպե՞ս անցաք կիրճը: Ձորը: Գետը: Անդունդը: Անջր-
պետը:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Կիրճը, ձորը, գետը, ա դայլշե նե պոնյալ.

(Տեր-Սարգսյանցը հարցը թարգմանում է Արգուտինսկու համար, այդ նույն
ժամանակ Շվեդոյը մոտեցել է Աբելին, խոսում է նրա հետ):

ՇՎԵԴՈՎ. Դու այստեղացի՞ ես, փոքրիկ տղա:

ԱԲԵԼ. Ես էստեղ եմ ծնվել:

ՇՎԵԴՈՎ. Ուրեմն՝ ես ի՞նչ եմ պատասխանելու ներսի հարցմունքին:

ԱԲԵԼ. Չգիտեմ: Իմ ծնվելուց առաջ եղպես հարցուպատասխանով եմ
ներս մտել, բայց չգիտեմ ինչ պատասխան եմ տվել: Հիմա ով
ասես մտնում է:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Կիրճ - զնաչիտ ուշչե՞լե:

ԱՆՏՈՆ. Կիրճ - ուշչե՞լե, պրոպըստ, անջրպետ, անդունդ, ձոր, անան-
ցանելի Եվրոպա ի Ազիա, Ֆրանցիա ի Տուրցիա, Տաճկաստան,
վոտ չտո տակոյե կիրճ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Պրիզնատսյա օտկրովեննո, յա ստարիյ բոլտուն.
Վսյու դորոգու թազգովարիվալ ի դաժե նե զամետիլ, կակ մըյ
պրոշլի ուշչելե.

ԱՆՏՈՆ. Վըյ, ստալո բըյտ, նե ուվիդելի տամ, նա դնե օբլոմկի վելի-
կոլեպնոգո մոստա.

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Կակայա ժալոստ. Յա ի նե զամետիլ իխ. Նե զամե-
տիլ պոտոմնո չտո բեսպրերըվնո բոլտալ. Մնե վայո խոչետսյա
գովորիտ - իզ կակոգո-տո վոոդուշեվլենիյա. Վոոդուշեվլենիյա
օտ տոգո, չտո յա նա թողինե սվոիխ պրեդկով - վեդ նաշ թող
Արգուտինսկիխ վիշյոլ իզ Անի, չուտ լի նե այատ վեկով նազադ.
(Ներս է մտնում) Ի վայո տակի նեխորոշո պոլուչիլոս, նե լովկո.

ՇՎԵԴՈՎ. (Արգուտինսկու մասին) Նույնքան ճարպկորեն, ինչքան
ակադեմիա խցկվելիս: Ես պատրաստ եմ պատասխանել ձեր
յուրաքանչյուր և բոլոր հարցերին:

ԱՆՏՈՆ. Դուք ինչպե՞ս անցաք կիրճը, Շվեդով Նիկոլայ Վասիլևիչ:

ՇՎԵԴՈՎ. Կիրճը ես անցա Անի քաղաքի քարե մեծ կամրջով:

ԱՆՏՈՆ. Կամուրջը փլված է:

ՇՎԵԴՈՎ. Ռուսաց բարեշնորհ Նիկոլայ Ալեքսանդրովիչ կայսեր ըն-
ծայած դրամով կամուրջը վերաշինել էր ճարտարապետ Աբել
Արծաթբանյանը:

ԱՆՏՈՆ. Ձեզ հուշում են:

ՇՎԵԴՈՎ. Մի հայրենասեր հայու չափ ես հայ եմ, ինձ ոչ ոք չի հու-
շում:

ԱՆՏՈՆ. Դուք ո՞ր եք եկել:

ՇՎԵԴՈՎ. Մենք եկել ենք ճարտարապետության Մեքքա:

ԱՆՏՈՆ. Աֆորիզմ է:

ՇՎԵԴՈՎ. Կարճ է, բայց աֆորիզմ չէ: Մենք լավ գիտենք, թե ուր ենք
եկել. մենք եկել ենք ճարտարապետության Մեքքա:

ԱՆՏՈՆ. Դուք չափազանցում եք:

ՇՎԵԴՈՎ. Չափազանցնել ես կարողանում եմ, բայց Անին չափա-
զանցնելու հնարավորություն ինձ տալիս է:

ԱՆՏՈՆ. Ապագայի մեջ ի՞նչ է անելու Անին:

ՇՎԵԴՈՎ. Անին լինելու է Ռուսահայաստանի և Տաճկահայաստանի
միացյալ անկախ թագավորության մայրաքաղաքը:

ԱՆՏՈՆ. Ծաղրում եք:

ՇՎԵԴՈՎ. Կարծում եմ դուք այդպես եք մտածում:

ԱՆՏՈՆ. Մենք հիմա՞ր ենք:

ՇՎԵԴՈՎ. Դուք իհարկե հիմար չեք, բայց անհնար... անելանելի...
դժվար... խելագար պայմաններում մարդկանց մեծ մասը

գժվում... հիմարանում... գժանում է:

ԱՆՏՈՆ. Ռուսաստանի և Թուրքիայի միջև Անհն լինելու է մեծ Հայաստանի մայրաքաղաքը:

ՇՎԵԴՈՎ. Ձեր կարծիքով լինելու է մեծ Հայաստանի մայրաքաղաքը:

ԱՆՏՈՆ. Թշնամիների երախո՞ւմ:

ՇՎԵԴՈՎ. Ժամանակը մաշում է բոլոր ժանիքները:

ԱՆՏՈՆ. Իրենք մաշվելուց առաջ այնքան բան են մաշում ժանիքները:

ՇՎԵԴՈՎ. Անհն լինելու է, ռուսաց բարեշնորի կայսեր հովանավորությամբ, միասնական Հայաստանի մշակութային ինքնավար կյանքի կենտրոն:

ԱՆՏՈՆ. Ռուսաց բարեշնորի կայսրը կստեղծի՞ միասնական Հայաստան:

ՇՎԵԴՈՎ. Ձեր վանահայրը կարծում է կստեղծի: Ձեր կաթողիկոսը կարծում է կստեղծի: Ձեր Հովհաննես Թումանյանը կարծում է կստեղծի: Դուք բոլորդ կարծում եք կստեղծի: Բայց ես ձեզ ասում եմ՝ չի ստեղծի տիրակալը ձեզ համար կուլտուր-ազգային միասնություն, որովհետև տիրակալը նախընտրում է քաղաքավար երևալու համար, այլև խեղդվելուց խուսափելու նպատակով, ծամել և կուլ տալ փոքր առ փոքր, մաս առ մաս: Տիրակալը միասնական մեծ Հայաստան չի ստեղծի:

ԱՆՏՈՆ. Միասնական մեծ Հայաստանն ինչքան էլ մեծ լիներ՝ չէ՞ որ դարձյալ փոքր էր լինելու մեծ Ռուսաստանի մոտ, այնպես որ կարիք չկար վախենալու մեծ Հայաստանի մեծությունից:

ՇՎԵԴՈՎ. Չի ասվի, չի ասվի:

ԱՆՏՈՆ. Բանակ՝ մենք չենք ուզում, դիվանագիտության իրավունք՝ չենք ուզում: Մենք ուզում ենք բանաստեղծների, ճարտարապետների, երաժիշտների, նկարիչների, բանաստեղծների

ինքնավարություն:

ՇՎԵԴԻՎ. Բանաստեղծները բանակներ են ծնում, գլուխ մի ցավեցրու:

ԱՆՏՈՆ. Այդ դեպքում՝ դուք ինչո՞ւ եք եկել:

ՇՎԵԴԻՎ. Ռուսահպատակ մարդը ռուսական կայսրության տարածությունները փորփրում է, եկել ենք տեսնելու ինչու է փորփրում և ինչի կարիք է զգում:

ԱՆՏՈՆ. Հայրենիքի:

ՇՎԵԴԻՎ. Մեծապետությունը ես չեմ: Հայրենիքի ձեր խնդրագրով դիմեք միապետին և սպասեք ձեր խնդրագրի պատասխանին:

ԱՆՏՈՆ. Լսում եմ:

Ապագայի մեջ ի՞նչ են անելու Անին և անցյալի հայ ճարտարապետությունը:

ՇՎԵԴԻՎ. Դառնալու են ճարտարապետության ռուսաց կայսերական ճեմարանում սովորողների ուսումնառության ամառային հիմնական...

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Արտավայր:

ՇՎԵԴԻՎ. Ես փնտրում եմ բազա բառի հայերենը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Չկա, ներս գնացեք:

ՇՎԵԴԻՎ. Ամառային հիմնական ուխտատեղի: Տեր աստված: (Նկատել է այն դուռը, որի դեմ կանգնած էր: Անտոնը բացում է կացարանի այդ դուռը, և Շվեդովը շեմքին ծնկած է: Կավե կուժը ձեռքին՝ Շողերը սպասում է նրա ելնելուն):

ԱՆՏՈՆ. Արի, Մարիամ:

ՇՎԵԴԻՎ. (Դռան դեմ և Շողերի ծնկների մոտ) Տեր աստված:

Անտոնը գրպանից հանում և Շողերին է տալիս երեխայի խաղալիք՝ գուցե ռետինե թելով անագե ձիուկ: Նույն այդ ժամանակ գյուղացիներից մեկը Սիմոնի մոտից լուռ վերցնում է մուրճն ու բրիչը և գնում վանքի պատին փո-

րագրել է սկսում իր անունը: Մի ուրիշ գյուղացի, դիտմամբ բարձրաձայն, հարցնում է. «Ժամի քանի՞սն է, խնամի Դավր»: Մեկը հանում է ժամացույցը և պատասխանում երկար նայելուց հետո. «Ժամի ուղիղ երկուսն է»: Դանդաղ, շրջապատին անտարբեր՝ մոտենում է սահմանապահ զորքի սպան, անտարբեր նայում հին թուր մաքրող Աբելին, կտրուկ նայում վանահորը և դանդաղ ետ քայլում: «Խոտհարքը չորանում է», լսվում է գյուղացիների միջից:

ԱՆՏՈՆ. Սկսում եմ, Ալեքսանդր:

Տեր-Սարգսյանցը չի պատասխանում. երկար՝ չի պատասխանում, ետուռառաջ է անում վանքի և կացարանի միջև: Կացարանում, Շողերը մտնում է խորքի սենյակ, շտապ ետ գալիս ու ջուր տանում: Նրա ետևից խորքի կացարան է անցնում Տունանովան: Լսվում է ճարտարապետի երկար խուլ հազը:

Ալեքսանդր, սկսում եմ: Դուք ինչպե՞ս անցաք կիրճը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Անի քաղաքի միաթռիչք մեծ կամրջով:

ԱՆՏՈՆ. Անի քաղաքի մեծ կամրջի թռիչքը բեկված է, Ալեքսանդր:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Նայիր, Սիբիրն այդտեղից երևո՞ւմ է:

ԱՆՏՈՆ. Սիբիրը, ոչ, չի երևում: Երևում է Արագած բարի լեռը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ժողովրդի հեղափոխությունը հաղթել է, երկիրը կառավարում են մարդասիրության գաղափարները, ժողովրդի ուժերով կամուրջը վերակառուցել են ես: Կիրճը ես անցա իմ վերակառուցած կամրջով:

ԱՆՏՈՆ. Դու ինչո՞ւ անցար կիրճը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Եկա հարցնելու անեցի հին վարպետներին, թե նրանք այդ ինչպես էին անում, որ նրանց կառուցած վանքերում սուտ աստվածը դառնում էր ճշմարիտ աստված, իսկ իմ շենքերում կարգին մարդը չի դառնում շատ լավ մարդ:

ԱՆՏՈՆ. Դուք ինքներդ, ներեցեք, անհասկացո՞ղ եք:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Անհասկացող չեմ և ահա հիշեցի, որ կա հին

վարպետների բարձրացրած Աճի, ուր քարը քարին մնում է արդեն հազար տարի:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Իսկ եթե հիմա քար չէ, այլ ցեմենտ և մետա՞ղ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ճիշտն ասած՝ երկաթ-բետոնի գյուտը ես կփակեի: ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բայց դեռ չես փակել. ցեմենտը և պողպատը կան և փառք աստծու՝ որ կան:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Կան գեղեցիկ բաներ և կան տգեղ բաներ, աստված այդպես է ստեղծել. ցեմենտը և մետաղը տգեղ բաներ են:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Որովհետև ցեմենտի և մետաղի գեղեցկությունը դեռ գտնված չէ, իսկ քարի գեղեցկությունը հայտնաբերվա՞ծ է: Որովհետև կտակված ժառանգությամբ ապրելը հեշտ է, իսկ մերկ ձեռքերով նոր նյութերի դեմ կռվելը դժվա՞ր:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Այստեղ չկան մետաղ և ցեմենտ, այստեղ Արագած լեռան քարն է:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Արագած լեռը Պետերբուրգում չէ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ես պետերբուրգի չեմ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բայց չէ՞ որ, ի վերջո, պետերբուրգի ես:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Բայց չէ՞ որ, ի վերջո, պետերբուրգի չեմ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ինձ հոգնեցրել են ձեր այդ պատանեկան խիզախությունները:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Իսկ ես զգվում եմ վատ աղջկա պես վռազ հանձնվելու ձեր այդ թուլակամությունից, ձեր այդ փալասությունից ես զգվում եմ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Պատանեկան խիզախությամբ խոսիր բռնակալության ու Սիբիրի մասին, միայն խոսիր, իսկ ստեղծելը՝ ստեղծիր ցարի ու բռնակալության ոճ: Ռուսաստանի սեփականը քիչ է, քո հաստագլուխ իշխանների ու դատարկամիտ վանականների միջնադարյան ոճն էլ փոխադրիր Ռուսաստան և պնդացրու

բռնակալությունը: Ապա կոտրատվելով հարցրու՝ Սիբիրը չի՞
երևում: Երևում է, այո, երևում է հենց քո պատճառով:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Այո՞:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Եթե միմյանց չենք խաբելու՝ այո:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Խոստանում եմ քեզ հուսախաբ չանել:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Այո, նորից համեմատիր թուլակամ աղջիկների հետ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Դա ուրիշ խնդիր է, և իմ խոսքը ետ չեմ վերցնի:

Դու կարծում ես իմ ճարտարապետությունը բռնակալության
ճարտարապետություն է, իսկ ես ասում եմ՝ ներդաշնակ խաղա-
ղության ճարտարապետություն է իմ ճարտարապետությունը,
ինչպես հին Անի:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Քսաներորդ դար ենք մտել:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Այսինքն:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ընդամենը տասներեք տարվա մեջ միջազգային տասը
և ներազգային հարյուր պատերազմ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Քո պատճառով: Դու կարծում ես առաջա-
դիմության ու հեղափոխությունների ճարտարապետ ես, դու
այնինչ ջարդարարության ճարտարապետ ես:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ինչ որ ջարդվում է՝ պիտի, այո, ջարդվի:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Քո ազգը, օրինակ, շատ լավ ջարդվում է,
Ալեքսանդր Պուշկինն էլ, սֆինքսն էլ: Գլուխդ խփիր քարին, ինչ
որ կջարդվի՝ թող ջարդվի:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Դու քո Ջվարթնոցի չեղած բարձրության առաջ
գարնացած կանգնիր - մարդիկ հիսունհարկանի շենքեր են
կանգնեցնում:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Դա անբարոյականություն է:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Գուցե՞ մտքի ազատագրո՞ւմ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Գողությունն էլ, լրբությունն էլ, սպանությունն էլ

մտքի, ձեռքի, խղճի ազատագրումն են:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Դու չե՞ս կարծում, որ հիմա, այս վայրկյանիս զբաղված ես մտքի սպանությամբ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ես քո էլ ազատ մտքին խնդրում եմ վաղվա օրը գլուխդ դնելու տեղի մասին լավ մտածել:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բոլոր կարճամիտ-կարճատների պես՝ ուզում ես ինձ էլ հայրենիքի ծակը քշես - չմտանք:

(Տեր-Սարգսյանցը չի պատասխանում):

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Նու, սլավա բոգու, սլավա բոգու, ընչ արմյանսկայա եշչյո գվուչիտ, ի գվուչիտ, նադո սկազատ, պրեկրասնո.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. (Դուռը բացում ու նայում է) Դու դեռ չե՞ս ծնկել: Մինչև չծնկես՝ ներս չես գալու:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Իսկ եթե ներս եկա՝ քեզ դուրս եմ անելու:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ուրեմն՝ ներս չես գա:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Շարունակությունը:

ԱՆՏՈՆ. Ի՞նչ եմ անելու Անին և անցյալի հին ճարտարապետությունը ապագայի մեջ:

(Տեր-Սարգսյանցը չի պատասխանում):

ԱԲԵԼ. (Տեր-Սարգսյանցին) Ետևի կողմից մտնելու տեղ կա, քեզ տանն ցույց տամ:

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. «Ձեզ», «ձեզ տանե՞մ ցույց տամ». ճեմարան ես գնալու, խոսել սովորիր:

ԱԲԵԼ. Ձեզ տանե՞մ ցույց տամ, ետևի կողմից մտնելու տեղ կա:

Տեր-Սարգսյանցը չի ենթարկվում: Գյուղացիների մեջ հանկարծ ծիծաղ է բռնկվում: Գյուղացիներից ոմանք չգիտեն ծիծաղի պատճառը և հարցնում են միմյանց. հասկանալի է դառնում մի երկու բառ. «Դողոզը Վրաստան մի վրացի է տեսել»:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Անին չի մահացել, Անին մեռցվել է. ամենամեծ խնամքով վերակառուցված Անին ապագայի մեջ ապրում է իր բնական երկար մահը կամ անմահությունը: Դա կլինի ժամանակի և Անիի խաղաղ վեճ և իրենք կլուծեն իրենց խնդիրը. դա չի լինի Տաճկաստանի և Անիի կռիվ:

ԱՆՏՈՆ. Արդար լինելու համար ասենք, որ քանդել են թե քանդվել է՝ բոլոր մահերն էլ ի վերջո բնական և բոլոր պատահականություններն էլ ի վերջո օրինաչափություն են:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Այո, դու էլ լուսին ես, վերևից նայում ես, քո տակ բոլոր մահերն էլ բնական են, որովհետև ինքդ անմահ ես: Վիրավորը ես եմ, լուսնի տակ ես եմ քարշ գալիս ջուր գտնելու, ինձ համար բոլոր օրինաչափությունները պատահականություն են և իմ մահը ինձ համար աշխարհի ամենամեծ անարդարությունն է:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Մի հարցնող լինի՝ ո՞վ ես դու, ի՞նչ է քո մարմինը, իրենցից ի՞նչ է ներկայացնում քո խղճուկ մարմնի միջի քո խեղճ կամքը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ես նա եմ, ով ուզում է հայրենիքի առաջ իր խիղճը մաքուր պահել:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ո՞ր է հայրենիքը, ինձ ցույց տուր հայրենիքը, ես էլ եմ ուզում նրա առաջ իմ խիղճը մաքուր պահել:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Պիտի ստեղծենք:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ապակին անցնելու վրա այնքա՛ն ճանճ է սատկել:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Իմ խիղճը, ինչ էլ լինի, իմ առջև մաքուր կլինի:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Իմ խիղճը ինձ չի տանջում: Թող տանջի մեր հայրերի խիղճը: Ես ոչ մի կարողություն չունեմ նրանց պարտքերը մարելու:

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. (Մեկուսի) Տեր աստված, վերացրու՝ թող չլինի հացի հոգսը: Վերցրու հացի հոգսը՝ որ գեղեցիկ խոսելու րոպեին հացի

մեր հոգսը չճնլի մեր սիրտը: Ես պարոններին մենք էսօր ինչո՞վ ենք պահելու:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Հայի քո քթից ու քո չեղած ազգից բացի ոչինչ չես տեսնում:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ուզում եմ տեսնել, տեսնել եմ ուզում այս մեծ աշխարհի, մարդկության այս մեծ հայրենիքի գեղեցկությունը, ու չեմ զորում, չեմ կարողանում. կանգնելու նայելու տեղ չունեմ, նստելու հանգստանալու թախտ չունեմ, ես ինչպե՞ս կարողանամ հիանալ ուրիշների բախտավորությամբ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Այո՞:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Այո, ու իմ դժբախտության մեջ թույն ու թարախ է դառնում ուրիշի երջանկությունը: Կարծում եմ իմ հաշվին եմ երջանիկ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Իմ գործը շինարարությունն է, ես վատ ճարտարապետ չեմ. իմ հայրենիքը Ռուսաստանն է, իմ խիղճը նրա առջև մաքուր է:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Քեզ նման էնքա՛ն կայսր վասիլներ, լորիսմելիքովներ ու պարույրհայկազներ են եղել:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Վասիլ կայսերը դու մի հիշիր. դու էդ որտեղի՞ց ես հիշում էդ խեղճ ռամկի անունը. հայրենասիրության քո կոչին հետևել է ոմն գեղջուկ այդ Վասիլը՝ չի գնացել Բյուզանդիա, այլ շարունակել է արածեցնել Պահլավունիների ձիերը, և հանդում էլ մեռել է, և Բյուզանդիայի պատմության մեջ չի էլ մտել, կողքով էլ չի անցել, հայոց երամակի մոտ, հայոց հողում, սատկել է խեղճ գյուղացի այդ Վասիլը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Այո, և հայոց հողը երկու արշին տեղ նրա վրա կանաչ է:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Քո գործն է. հայոց սուրբ հողը բարով կանաչի ձերդ

հայրենասիրության վրա:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ա՛... Ռուսաստանի ճարտարապետության գահը բարով մաշի հայի նստուկը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Իմ հայրենիքը Ռուսաստանն է, և իհարկե ռուս ճարտարապետության գահն է մաշելու հայի, ինչպես դու արտահայտվեցիր, մեր նստուկը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Սպասենք էն օրվան, երբ սևհարյուրյակայինները կտրորեն հայի քո քիթը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Կարծում եմ՝ մինչև այդ սոցիալիստները կհասցնեն տրորել սևհարյուրյակայինների քիթը:

ԱՆՏՈՆ. (Ներսիներին) Թողնեն ներս:

ՇՎԵՂՈՎ. Յա տակիխ ըստվորով նե պոնիմայու. Անհասկանալի գրույց է: Պարոն Տեր-Սարկիսյանցը տառապում է հայրենիքի թուլությամբ: Մենք մեր անձով հանդերձ ազատ ենք այդ կոմպլեքսից: Աստված չտար: Իսկ այստեղ լավ բաներ շատ կան՝ արժանի մանրակրկիտ ուշադրության, և որոշ բաներ գուցե թե մտնեն իմ անձնական հավաքածու: Ներս թողեք այդ ստահակին:

ԱՆՏՈՆ. Համեցիր:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Դու քո՛ մասին մտածիր. էդ քանի՞ անգամ ես ծնվելու:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ես՝ մի անգամ. դու՝ մի անգամ: Իսկ քո ու իմ ժառանգները քեզանից ու ինձանից հետո ծնվելու են հազար անգամ: Նրանց մասին մտածիր:

(Տեր-Սարգսյանցի ետևից ներս մտնող վանահորը դռների միջից Մագթաղը ետ է քաշում և դեմը կանգնում):

ՍԱԳԹԱՂ. (Անտոնը դուռը դեռ չի ծածկել) Հայր սուրբ, մի ըրա՛յե ընտանեկան խորհուրդ ենք հարցնում... (Անտոնը դուռը ծածկել է) Օրը գնում է, մեր գործն արա, հետո ներս կգնաս, ներսում քեզ

չեն սպասում:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ ՄԵԿԸ. Աճո՛ւրդ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Աճո՛ւրդ եք ուզում:

ՄԱԳԹԱՂ. Ոչ մի աճուրդ, մենք քարի ենք եկել:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Չհավատաս, հայր սուրբ, դրանք խոտհարք պո-
կելու են եկել: Աճո՛ւրդ:

ՄԱԳԹԱՂ. Եկել են ճարտարապետին տանեն, ճարտարապետն էզուց
գնալու է, էզուց դու մեռնելու ես - Սիմոնը կանգնելու է խաչքարի
կողքին՝ թե ես սրա պահա՞կն եմ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էզուց ես չեմ մեռնելու, ես անմահ եմ:

ՄԱԳԹԱՂ. Էդ բոլորս էլ ասում ենք անմահ ենք, բայց մեռնում ենք:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Հայր սուրբ, գիրքդ ու ակնոցդ բերեմ՝ բարկու-
թյունդ գրքից կարդա:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Չգիտեմ, հայր սուրբ, հիմա քարի մասին ի՞նչ ենք անում:
Ես սել եմ բերել եկել:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դու սել ես բերել Աճի՞:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Բերել եմ, քարի համար եմ բերել:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Չի լինի:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Ես վատ մարդ չեմ, բայց դուք ինձ վատամարդ եք անում.
դե եթե չի լինի՝ մի փութ հացս տուր:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դու լավ գիտես, որ քո մի փութ հացը չկա, կերել ենք:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Հացը չկա՝ ուրիշ բան կա, ինչ որ կա՝ էն տվեք:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Խաչը չի լինի:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Չի լինի - ինչ որ կլինի՝ էն տուր:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ի՞նչ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Դու ինքդ երկնքից ընկած սուրբ չես, հայր սուրբ, գյու-
ղացի մարդ ես, խոտի նեղութունից երեք կովըս քրի գնով հա-
մարիր դեն եմ օգել:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Խոտհա՞րք:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Խոտհարք, հայր սուրբ, բանի ու բանի արանքը, մի տասը սել խոտի տեղ - Կարուց դարպասների և Յովվավանքի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Կարուց դարպասների խոտհարքը ես քեզ համար չեմ երեք տարի մեջք ծռելով մաքրել:

Ղանթափին ծաղկել է, հնձի ժամանակն անցնում է, հայր սուրբ:

Յայր սրբին բարկացնում ենք, լավ չենք անում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ախր ո՞ւմ վրա բարկանամ, ո՞վ եք դուք, Ե՞ս ով եմ, ես ո՞ր օրվա հայր սուրբն եմ, ամոթ էլ է... Ախար անասունի տիրոջն են հայհոյում, ով է ձեր տերը՝ որ ես հայհոյեմ... Դուք ինչո՞ւ եք էստեղ, Ե՞ս ինչու եմ էստեղ, ի՞նչ գործ ունենք մենք Անիի հետ: Ո՞վ է ձեր տերը, բա անտեր ժողովուրդ կլինի՝ որ դուք եք: Ե՞ս եմ ձեր տերը: Գնչուի թափառական ցեղ՝ որ թույլերին էստեղ թափել ու ինքը գնացել է: Անհավա՛տ, անաստվա՛ծ, անհո՛ւյս, չնչահա-վա՛տ՝ որ ոչ իրեն է հավատում, ոչ ուրիշի: Բա անհավատ ժողովուրդ կլինի՝ որ դուք եք: Ով եք եղել դուք և ով եք: Թե՞ ոչինչ էլ չեք եղել - միշտ էսպե՛ս, իջևանի աղախնի պես... Մեղա, մեղա: Ուտքերիդ տակ Բագրատունի է թաղված, չքվիր եղտեղից:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Պա՛ա, էդ երբ էր:

Բայց Ասատուրն էլ կարգին աղվես է, մի փութ հացով... Երեք փութ հաց եմ տալիս, հայր սուրբ, Կաթողիկեի ու Գազկաշենի արանքը տուր ինձ:

Ա՛-ճուրդ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Մի փութ հաց եմ տվել՝ իմ ես ճակատի քրտինքն եմ տվել, խոտհարքին ի՞նքն ինչ է տվել:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Ինքը Բագրատունի է, խոտհարքն իրենց կալվածն է:

Աճո՛ւրդ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Հիմա էլ աճուրդ: Դարպասների և Հովվականքի արանքը
եթե աճուրդի տակ գցեցիր, հայր սուրբ, ես խաչքարն եմ ուզելու:
ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Է, թափ առ ու գլուխդ խփիր դեզին, թափ առ ու գլուխդ
խփիր դեզին:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Ես աշխարհից քարը կտրվե՞լ է, հայր սուրբ, դեզի՞ն
իմչու ես խփվում:

Ա՛-ճուրդ: Ա-ճուրդ, ա-ճուրդ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Դե, դե, դե ժողովուրդ եք, հավաքվել եք, մի երգից,
մի ուրախությունից, մի գեղեցկությունից... նայեն ասեն
ժողովուրդ է:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Ա՛-ճուրդ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Դնում եմ աճուրդի, հանիր փողերդ: Փողերդ հանիր:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Դե որ փող լիներ՝ էլ ինչո՞ւ էինք քեզ էղքան
սիրում, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Կատվի վագքը մինչև մարագն է:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. (Տըզ խաղի հետ) Ֆի՛գարո, ֆիգարո, ֆիգարո,
ֆիգարո, ֆի՛րի...

Ֆիգարո սուլ, ֆիգարո լյա...

Տըզզզ...

Ոչնչացրինք:

Նիկոլի գեներալ զինվորը հոգոց հանգուցեցեց:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Աշուղ Սուսեր, մի հատ բացվիր՝ հայր սրբի երեսի
ժանգը թափվի:

ՍԻՄՈՆ. (Որդուն) Ի՞նչ եղավ, չտեսա՞ր: Հատիչը: Ես ո՞ւր դրի:

ԱԲԵԼ. Չեմ տեսել: Հայրիկ... Օրինակ զարմանալի է, չէ՞, էսօր բոլորը
Վասիլ թագավորի մասին են խոսում:

ՍԻՄՈՆ. Այո: Ի՞նչ Վասիլ:

ԱԲԵԼ. Բյուզանդացիների Վասիլ թագավորը հայ է եղել. մեր

Հայաստանում թագավոր չի դարձել, հենց գնացել է Բյուզանդիա՝ դարձրել են թագավոր:

ՍԻՄՈՆ. Այո: Հատիչը, էն անտերն ի՞նչ արի:

ԱԲԵԼ. Չգիտեմ: Հատիչը չեմ տեսել, ես թուրը մաքրում ու անընդհատ հիշում էի, որ բյուզանդացիների Վասիլ թագավորը հայ է եղել, մեկ էլ եկան ու իրենք էլ հիշեցին:

ՍԻՄՈՆ. Հայ է եղել, չէ մի՞ պապդ է եղել:

ԱԲԵԼ. Եկան ու իրենք էլ ասացին:

ՍԻՄՈՆ. Ի, այ որդի, Ռուսաստանում թագավոր ես էլ կդառնամ, դու ասա կարողանամ էստեղ Սիմոն մնալ, թե չէ Ռուսաստան Վասիլ ես էլ կդառնայի: Դու ասա թագ լինի՝ ով ասես կդնի գլխին ու կդառնա թագավոր: (Նկատում ու գնում է դեպի վանքի պատին իր անունը փորագրողը):

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Անի եք եկել:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Անի ենք եկել, հո թիֆլիսից ու Մոսկվայի՞ց չենք եկել՝ որ բերաններս բա՛ց նայենք, մեր Անին է, էլի, մեր հին խոտհարքն է:

Ճարտարապետն ու կաթողիկոսարանը որտեղ էին՝ որ Անին մեր խոտհարքն էր:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Տղերք, ասացիք կռիվ, ասացիք թիֆլիս՝ հիշեցի...

Էդ՝ թիֆլիսի շուկայում դո՞ւ ես վրացի տեսել:

Վրացի, չէ, Պոլլուզն է տեսել:

Հա, դու պանիր ես ծախել, դու պատրաստությունով կլինես եկած:

Չէ հա. մի երկու արշին չիթ-միթ առա՛ պրծավ:

Բաքվա ծովի էն կողմից չամիչ-ծախողներ էին եկել, կես-թուրքերեն կես-ռուսերեն մի քիչ խոսեցինք. ասում է Կավկազը լավ է, ոտդ ոնց փոխում ես՝ քար, իսկ մեզ մոտ վատ է, ասում է,

դո՛ւզ՝ ուղիղ, ավագ՝ դոռուն, ասուն է, մանր ավագ, մի քար չկա՝ մարդու գլխի խփես: Ինչո՞ւ խփես, ասուն եմ: Դուզդիյերամ, ասուն է, ճիշտ եմ ասուն, չեմ խաբուն, աննաթնըյերամ, մի քար չկա՝ մարդու գլխի խփես: Մարդու գլխի բայց ինչո՞ւ խփես: Դուզդիյերամ, ասուն է, ես խաբող մարդ չեմ, սուտն ինձանուն չկա, յոխտուր, ասուն է, ընկերոջը վկա է բերուն - մալըմ, ճիշտ չե՞մ ասուն. ընկերն ասուն է՝ ճիշտ է ասուն, մեզանուն մարդու գլխի խփելու մի քար չկա, յոխտուր, ասուն է, օն փրավիլնո գավարիտ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էդպես չի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Բա ինչպե՞ս է, հայր սուրբ:

Օն փրավիլնո գավարիտ, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Էդպես չի: Ճարտարապետի հետ Արգինա էինք գնում, թուրքի կնիկը երգում էր: Ու շատ լավ էր երգում: Մարդի հետ՝ ամուսնու, հացի էին եղել, փռոցը դեռ փռած էր, ձիանը կապած արածում էին, ճամփի վրա էին, սարն էին գնում, իջել էին հացի: Հաց էին կերել, մարդը՝ ամուսինը, գլուխը կնոջ գոգին պառկած էր, ձիանը կապած արածում էին, կինը ամուսնու շեկ գլուխը գոգն էր առել ու երգում էր ամուսնու համար: Գնացք էր գնում, ֆուրգոն անցավ, մենք էինք, քարավան էր գալիս, իսկ նա՝ ոչինչ, իր ամուսնու համար երգում էր ինչպես թուրքի կինը միայն կարող է երգել - բարձր, գեղեցիկ, իր ամուսնով հպարտ: Է՛սպես է:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Գիշերվա գողության տեղից էդպես աջող եկել է, ինչո՞ւ չպիտի երգել տար:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Խաչքարի՞ գողության տեղից:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Խոտհարքն աճուրդի դիր՝ խաչքարի մասին խոսք չի լինի:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Անին խոստհարք չի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Եթե խոստհարք է՝ եղ ո՞նց չի խոստհարք, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ժողովուրդ եք, հավաքվել եք - մի ուրախությունից, երգից, գեղեցկությունից... մարդ նայի՝ փառավորվի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Աշուղ Սուսեր, մի քեզ ցույց տուր՝ հայր սուրբը թող փառավորվի:

ԱՇՈՒՂ. Եսպես, իմ էս մուք երկրից ականջ եմ դնում - ու լավն եք, շատ եք լավը: Մեկն էդտեղ թուր է սրում, թուր էդ ո՞վ է սրում, թող սրի: Վանահայրն ասում է թուրքի կինը... բա իհարկե թուրքի կինը... համաձայն եմ, հայր սուրբ: Քաղքըցիներից մի ջահել ձեռն ասում է կամուրջն ինքը շինելու է: Խոստհարքն էլ էնտեղ է ծաղկել, չգիտեմ դուք առնում եք, թե չէ - բուրմունքը գալիս է, մարդու սիրտ ուռցնում: Ձնգո՞ւն, ջահել, գեղեցիկ, լավը... Բայց հենց ուզում եմ երգել՝ կոկորդս մեկը բռնում է: Ինչո՞ւ եք էդքան վատ, բուկըս ինչո՞ւ եք բռնում:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Բանիդ կաց, լավն ենք, դու երգիր:

ԱՇՈՒՂ. Բա եթե լավն եք՝ կյանքն ինչո՞ւ է էսքան վատ:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Կյանքը վատ չի, դու երգիր:

ԱՇՈՒՂ. Բա եթե վատ չի՝ ինչո՞ւ չեմ երգում:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Ուրեմն երգիչ չես:

ԱՇՈՒՂ. Ես Սայաթ-Նովան եմ, ո՞ւր է իմ Իրակլին:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Ես Իրակլին եմ, ո՞ւր է իմ Սայաթ-Նովան:

ԱՇՈՒՂ. Սայաթ-Նովեն ես եմ:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Երգիր, Սայաթ-Նովա:

ԱՇՈՒՂ. Կյանքը վատ է, ես ինչպե՞ս երգեմ:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Երգիր, թող լավանա:

ԱՇՈՒՂ. Դուք էիք լինելու իմ ուժը, իմ ուժը ես ո՞ւմից առնեմ:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Քո ուժը դու քեզանից առ:

ԱՇՈՒՂ. Է՛, Չինաստանից մինչև Եվրոպա թուրքը երգում է՝ ու թուրքի կինը երգում է, ինձ համար ով է երգում՝ որ ես էլ երգեմ:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. Է՛, աշուղ Քուչակից մինչև աշուղ Ջիվանի քեզ համար երգում են, խառնվիր, հետները երգիր:

ԱՇՈՒՂ. Ես քո Տիգրան թագավորիդ... ի՞նչ գործ ունեիր, ոտ մեկ-մեցիր Ջռոմի հետ. հրե՛ս Կովկասը՝ սիրուն ցեղեր, ազատ տեղեր... բեր խառնիր, ազգդ քաջացրու, սիրունացրու, ի՞նչ ես գնում, Ջռոմի թուջի տակ ընկնում:

ՏՂԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ. (Իրենց մեջ) Փախավ, չէ՞: (Աշուղին ծիծաղով) Փախա՛ր...

ԱՇՈՒՂ. Ջա՛ն, զնգոցով ծիծաղում եք, մեռնեմ ձեր զնգոցին: Անդրանիկ տղա, պապի վրա դու էլ ես ծիծաղում չէ՞, զրնգալեն: Պապը մատաղ ձեր ծիծաղին:

Սահմանապահ զորքերի սպան դանդաղ առաջանում, մոտենում, կանգնում մի քիչ նայում է, ապա ետ է դառնում և դանդաղ հեռանում:

Ես ինչո՞ւ սակվեցիք, ձեն չեք հանում: Ես ի՞նչ պատահեց: Ես ի՞նչ պապանձմունք է: Անդրանիկ...

(Ճարտարապետը մտել է կացարան, արդեն ծանոթացել են: Նստած լուռ նայում են ճարտարապետին: Ճարտարապետը թույլ է տալիս իրեն նայել: Ապա գլուխը բարձրացնում և յուրաքանչյուրին նայել է սկսում ինքը: Բահաթրյանից բացի բոլորը հայացքները փախցնում են: Բահաթրյանը և ճարտարապետը լուռ նայում են միմյանց):

ՇՎԵՂՎ. Ճարտարապետ Աբելը ահարկազդու նայում է: Բայց ճարտարապետ Բահաթրյանը անազդեցիկ հանդուրժում է:

ԱՆՏՈՆ. Ասում էին վատ ես ապրում, ճարտարապետ, բայց էնքան էլ վատ չես ապրում. հագուստդ կարգին է, կոնյակ՝ ունես, գրամոֆոն էլ ունես, իսկ էստեղի բնությունն էլ, դե աստված տվել է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո: (Շողերին, ծխախոտ փաթաթելու մասին)
Սիմոնին ասա մի հատ...

ԱՆՏՈՆ. Ես էլ ասում եմ ինչ եմ մոռացել: Մոռացել եմ քեզ համար
ծխախոտ բերել: Ես էլ ասում եմ կարևոր ինչ եմ մոռացել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ոչինչ, ծխելիքի նեղությունն չենք քաշում, Սիմոնը
փաթաթում է:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Ա յա նե կուրյու. Պրոբովալ, նո ռանշե, չեմ
պրիվըյկնուտ, օբնարուժիլ, չտո նե տե ուժե ու մենյա գողի.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո:

ԱՆՏՈՆ. Ասում է՝ ես չեմ ծխում, ծխող չեմ, ծխել դեռ չեի սովորել՝
տեսա որ արդեն մեծ եմ, ծերունի եմ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Նո յա նե տակ ուժ ստար... լյուբլյու բըվատ սրեդի
մոլոդյոժի. Էտո պոմոգատ սոխրամիտ միսլի ի դաժե, յա բըյ
սկազալ տելա, դա, տելա... Ի յա ս պրեվելիկիմ ուդովոլստովիեմ
պրեդպրինյալ էտու պրեզդկու նա թողինու մոիխ պրեդկով վ
օբչչեստովե ստոլ պրիյատնիխ մոլոդիխ լյուդեյ.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո: Ռուսերեն չեմ հասկանում:

ԱՆՏՈՆ. Ասում է՝ ծեր եմ, բայց ծերունիներին չեմ սիրում: Ասում է՝
սիրում եմ երիտասարդների մեջ լինել, դա միտքը և մարմինը
թարմ է պահում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ինքը ռո՞ւս է:

ԱՆՏՈՆ. Ինքը հայ է, հին Արդությաններից է, ինքը հանձնաժողովի
նախագահն է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո, դրանց կեսը էստեղ է թաղված:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Օն չտո՞, մի սլո՞վա նե պոնիմատե պո-րուսսկի.

ԱՆՏՈՆ. Ասում է՝ ռուսերեն չե՞ս հասկանում: (Արգուտինսկուն) Նետ,
նե պոնիմատե. (Խմելու նշանով Շողերին բան է հասկացնում):

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ռուսերեն չեմ հասկանում: (Անտոնին, Արգուտինսկու մասին) Ինքը չգիտի՞ գերմաներեն:

ԱՆՏՈՆ. Ինչի՞դ է պետք: (Արգուտինսկուն) Օն սպրաշիվատ, զնա՞տտե լի վըյ նեմեցկի.

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Ա չտո՞, նեուժելի՞ օն սամ զնատ.

ՇՎԵՂԻՎ. Օտկո՞ւդա եմու բեդնոմու զնատ նեմեցկի.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ի՞նչ է ասում:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Պոչեմո՞ւ ժե օն սպրաշիվատ.

ԱՆՏՈՆ. Ասում է՝ գերմաներենի մասին ինչո՞ւ հարցրիր: (Շողերին, որ նրան ջուր էր տալիս) Կո՛ֆե ուզեցինք, Սարիամ:

Շողեր. Կո՛ֆե...

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ոչինչ: Պրոֆեսորի նամակը չգիտեմ իր ծառայության համար ինձնից շնորհակալություն է ուզում, թե՞ իմ աշխատանքի դիմաց վարձ է հատկացնում. երեք հազար նկար եմ տրամադրել:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Չտո՞ օն գովորիտ.

ՇՎԵՂԻՎ. Ո՞ւր է քո այդ չարաբաստիկ նամակը:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ինչո՞ւ չարաբաստիկ: (Դարակի գրքի արանքից վերցնում է նամակը, որ Բահաթրյանը տալիս է Տունմանվային):

ՇՎԵՂԻՎ. Ոչինչ, հայերեն այդպիսի մի քանի բառ ես շատ եմ սիրում: Ձոհաբերություն: Ձոհաբերությունը, զոհաբերելը հայկական հասկացություն է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Շվեդովին) Դուք Բահաթրյանն եք:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բահաթրյանը ես եմ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո: (Սպասելով նամակի թարգմանությանը, սևեռված նայում է Տունմանվային):

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Չտո տըյ նե զնայեշ րուսսկոգո - էտո, յա դումայու, նե բեդա. Ի չտո նե զնայեշ նեմեցկոգո - տոժե. Տըյ զնայեշ

յազիկ, կոտորիյ պրեդկի մոի պոտերյալի նա պուտյախ ստրան-
նիչեսկոյ սվոյեյ ժիզնի, կոտորիյ օնի նե դոնեսլի դո մենյա - տըյ
զնայեշ յազիկ սամոգո Նոյա. (Սպասում է թարգմանվելու) Պերե-
վեդի եմու.

ԱՆՏՈՆ. Ինքը հանձնախմբի նախագահն է, ինքը հայ է: Ասում է՝
գերմաներենի քո չիմացությունը ինքը թերություն չի համարում:
Ասում է՝ գերմաներենի մեր իմացությունը մեզ համար արժանիք
չէ, քանի որ գերմաներենը աստվածաշնչի լեզուն չէ: Ասում է՝ դու
գիտես Նոյի լեզուն:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Նաշ պրարոդիտել Ջարմայր ուչաստվովալ... Պե-
րեվեդի, պերեվեդի...

ԱՆՏՈՆ. (Թարգմանում է Արգուտինսկու խոսքին զուգահեռ) Մեր
Ջարմայր նահապետը մասնակցել է հոմերոսյան տրոյական
պատերազմին, որ զոհվել է Տրոյայի պարիսպների վրա, ճիշտ է,
ոչ հանուն Հայաստանի, բայց հանուն առհասարակ ազա-
տության: Ցանկալի կլիներ ապացուցել, հաստատել, որ
Ջարմայր մեր նահապետը ընկել է Աքիլլեսի նետից. հատկապես
Աքիլլեսի և ոչ թե որևէ անպետքի:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո:

ՇՎԵՂՈՎ. (Քարտեզի դեմ) Մեծ Հայաստանի պատկեր այնուամենայ-
նիվ նկարել եք:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Իլի Օդիսսեյա.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Շնորհակալություն:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Չտո՞ օն սկազալ.

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. (Արգուտինսկուն) Օն վայր պոնիմայետ, պոնի-
մայետ. (Բահաթրյանին) Էդ հիմարությունները դու թարգմանիր,
որպեսզի երբ ծերանաս ու Անի գաս՝ չկրկնես:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Դու ինձ արդեն վիրավորում ես:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Բոլոր բանակներում, նույնիսկ բռնաների բանակում, դավաճաններին ոչ թե վիրավորում, այլ սպանում են:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Դու ինձ մի բան հասկացրու. իմ կյանքը, իմ մարմնի միջի իմ կյանքը ի՞մ կյանքն է թե քոնը կամ մի ուրիշինը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Եթե դու ես ստեղծել՝ քոնը:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Պերեվոդի, պերեվոդի... Ձդես պրիստալ կովչեզ պրասոտցա Նոյա.

ՇՎԵԴՈՎ. (Թարգմանում է Արգուտինսկու խոսքին զուգահեռ) Կամ Ողիսևսի նետից է ընկել ձեր նահապետ Ջարմայրը Տրոյայի պարիսպների վրա և ոչ թե որևէ անպետքի: Հայերի հեծելազորը պարթևական բանակի մեջ գրոհել է Ալեքսանդր Մակեդոնացու փաղանգները: Ինձ թվում է այժմ ես լսում եմ գրոհող հեծելազորի դոփյունը: Որ քրիստոնեությունը առաջինը հայերն են դարձրել պետական կրոն: Եվ որ պատմության բոլոր փոքրիշատե մեծ դեպքերը խաչվել են ոչ առանց հայերի մասնակցության - դա Լենգ-Թեմուր է թե... Չինգիզ-խան է թե... Վասիլիկոս կայսր է թե... Բոնապարտի փառք է թե... Սուվորով: Սուվորովի մայրը հայ էր և մոր կողմից, ասում է, Արղության, ասում է, մեր տոհմի աղջիկ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Դա, յա արմյանին ի գործուս էտիմ.

ՇՎԵԴՈՎ. Մեծ Հայքի պատկերը նկարել եք, բայց սահմանները չեք նշանակել, ինչո՞ւ: «Սահմանք քաջաց՝ զենք յուրյանց»: (Արգուտինսկուն) Նու օն պանիմայետ, պանիմայետ, սպակոյտես: Պետրոս մեծի ուսերին նստել ու պարծենում է, թե ինչ բարձրահասակ հայ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո, բառեր, բառեր:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. (Բահաթրյանին) Ինչո՞ւ եկեղեցին ինքնասպան-

Ուրիշ չի թաղում, գիտե՞ս:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ես տերտեր չեմ: Ես չգիտեմ, թե եկեղեցին ինչու չի թաղում ինքնասպաններին:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Շատ բարի, ես տերտերի տղա եմ: Եկեղեցին ինքնասպաններին չի թաղում, որովհետև ինքնասպանությունը համարում է անբարոյականություն, որովհետև ինքնասպանը ձեռք ես բարձրացրել ուրիշի ստեղծած կյանքի վրա: Դու մարդասպան ես, որ կողմից ուզում ես նայիր՝ դու սովորական մարդասպան ես, եկեղեցին ահա թե ինչու է երես դարձնում ինքնասպանի քո մարմնից:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Տերտերների քո եկեղեցին վախեցնում է իր ստրուկներին անբարոյականության անունով, որպեսզի նրանք ինքնասպան չլինեն ու ազատվեն այս շան կյանքից, այլ ապրեն ու աշխատեն եկեղեցուդ համար:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ազգային իմ շան կյանքը իմ ազգը չի ստեղծել:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ով որ ստեղծել է՝ անտանելի է. թող կեցցե նա, ով տանում է, տանողը ես չեմ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Դու բարոյական իրավունք չունես չտանելու:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Էդ արդեն իմ գործն է:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Գոսպոդ դարովալ նամ շչեդոյ սվոեյ դեսնիցեյ...

ՇՎԵԴՈՎ. Ասում է՝ Եվրոպայում Հայաստանն իզուր չեն համարում, անվանում, կոչում ասիական խավարի մեջ քաղաքակրթության ջահակիր, եղա՞վ, առաջամարտիկ, չեղավ, փարոս, ջահ - լավ բառերը հայերենում ի՞նչ շատ են:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Դա, եստ չեմ գորդիտսյա.

ՇՎԵԴՈՎ. Ասում է՝ ահա թե ինչու եմ հպարտ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո, հասկանում եմ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Ի յա գործուս.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. (Բահաթրյանին) Սաշա, մո՞ժնո տեքյա նա մինուտոչկու.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ի՞նչ է գրել:

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Ձեզ գովում ու շնորհակալություն է հայտնում: Բայց մի երկու բառ կա՝ լավ չեմ հասկանում, Սաշայի հետ պարզեմք, ու կթարգմանեմ ձեզ համար: Սաշա, մնե նուժնո չտոտո տեբե սկազատ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Օն վսե թավնո նե պոնիմայետ պո-րուսսկի, գովորի չտո խոչեշ.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Տրուդնո, Սաշա, օն սմոտրիտ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Նո վեդ օն նիչեգո նե պոնիմայետ. Խոտ թուգայ եգո - վսե թավնո նե պայմյոտ.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Նո էտո ժե նաստոյաշչի գրաբեժ, Սաշա.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բանո իլի պոզդնո եմու պերեվեդուտ. Վ չյո՞մ դելո.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Պրիեխալ սյուդա, ժիլ գդես - նե նազիվայ իմյա - զաբրալ ու էտոգո չերտյոժի, թիսունկի, դոգովորիլայա, չտո կնիգու բուդետ պեչատատ - իմյա նե նազիվայ - վ սոավտորստվե ս նիմ, չտո դեմգի պոդեյատ պորովնու նա դվոիխ, ա տեպեր սոորչչանետ, չտո, մոլ, պոսկոլկու էտոմու նեդոստատե վիսշեգո սպեցիալնոգո օբրազովանիյա, օն սչյոլ բոլե նուդոբնիմ պոմեստիտ եգո իմյա վ պրիմեչանիի վ ստրանիցե 125. Ա էտոտ դումանետ, չտո թեչ օ 125 տիսյաչախ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Գրաբեժ, կոմեչնո. Նո էտոմու ի նե դոգադատսյա.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Ձա պրեդոստավլեննի վ եգո թասպորյաժենիե սիրոյ մատերիալ, տըյ տոլկո պոդումայ, Սաշա, իմեննո տակ ի նապիսանո, զա սիրոյ մատերիալ օն պլատիտ էտոմու պյատսոտ կրոն, պրիչյոմ զա տրիստա պյատդեսյատ իզ նիխ ժե պոսիլանետ եմու օդին էկզեմպլար էտոյ սամոյ կնիգի. Դումայու, գովորիտ,

չտո վամ դոստավիտ ուղովուստվիե սոբստվեննիմի գլազամի ուվիդետ կնիգու, կոտորոյ յա պոսվյատիլ տրի գողա. Եշչո ստո կրոն, գովորիտ, ուշլո նա պոչտովիե ռասխողի, տակ չտո էտոմո կրիչիտաեստյա տեպեր պյատդեսյատ կրոն. Սկո՞լկո էտո - պյատդեսյատ կրոն. Օն սմոտրիտ նա մենյա, Սաշա, օտվլեկի եգո չեն-նիբուդ.

ՇՎԵԴԻՎ. Ջա պյատդեսյատ կրոն մոժնո պոկատատսյա նա տրամ-վաե ի պոլլուբովատսյա վ օկնո նա Վենու.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Նե սմոտրի նա նեգո, Սաշա. կա՞կ ժե մնե պերեվեստի էտո պիսմո.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ա ե՞ստ վ նյոմ խոտ կակիե-նիբուդ իզըյավլենիյա բլա-գողարնոստի, խոտ դվա-տրի սլովա կրասիվոյ լժի.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Պիշետ, չտո կնիգա ուժե պրեդստալա նա սուդ կուլ-տուրնոգո միրա, չտո օն, տո եստ էտոտ, նավերնոե ի նե պոմիշ-լյալ տակոյ վոզմոժնոստի, պոսկոլկու սամ սպեցիալնոգո օբրա-զովանիյա նե իմենետ, յազիկով նիկակիխ նե զնաետ, բեզըյա-զիկիյ, նա սվոեն ժե յազիկե նիչեգո իզդատ նե սմոգ բըյ, տակ չտո, մոլ, պրինոսյա բլագողարնոստ զա օկազաննույո պոմոշչ ի նե բեզ ուղովուստվիյա վսպոմինայա Անի, մըյ սչիտայեն նաշ տրոուդ դոստոյնիմ օբրազոն զավերշեննիմ ի օստաեսայա վ օժի-դանիի սուդա սպեցիալիստով ի պրիզնատելնոստի արմյանսկոգո նարոդա.

ՇՎԵԴԻՎ. (Ճարտարապետի մասին) Նու ի տուպոյ ժե մալըյ.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ռուսաց լեգուն չեն հասկանում:

ՇՎԵԴԻՎ. Ասում են՝ վ Ռյազանի եղյատ գրիբի ս գլազամի, իխ եղյատ, ա օնի գլադյատ.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ռուսերեն չեն հասկանում:

ՇՎԵԴԻՎ. Ասացի. Ռյազանում ուտում են, խժռում են աչքեր ունեցող

սնկեր, աչքավոր, ականավոր, ոչ... Ռյազանուն ուտում են
աչքավոր սնկեր, նրանց ուտում են, իսկ նրանք նայում են:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո: Սուսնկե՞րն են նայում:

ՇՎԵՂԻՎ. Սուսնկերը: Սուսնկերը նայում են, իսկ նրանք ուտում են,
խժռում են նայող այդ աչքերը նույնպես:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ռուսաց լեզուն չեմ հասկանում:

ՇՎԵՂԻՎ. Ես ձեզ համար ճշգրիտ հայերենի թարգմանեցի. Ռյա-
զանուն խժռում են աչքավոր սնկեր, նրանց խժռում են, իսկ
նրանք նայում են: Քանի՞ նկար ես տրամադրել բարոն
պրոֆեսորին:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Մի լիքը սայլ: Ի՞նչ է գրում:

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. (Բահաթրյանին) Սաշա, տըյ պոնյատիյա նե իմեեշ, վ
կակիխ ուսլովիյախ օն ռաբոտատեո.

ԱՆՏՈՆ. Մարիամ, կոֆեն ի՞նչ եղավ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Եղբայր, դուք մեզ մի շփոթեցրեք: Կոֆեի երկու բա-
ժակ ունենք, աղջիկը չգիտի կոֆեի երկու բաժակը քանի կտոր
անի՝ որ բոլորիս միասին կոֆե տա:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Օ չյո՞մ ըեչ.

ԱՆՏՈՆ. Մեր բեռներն, ի միջի այլոց, Ալեքսանդրապոլ են, Ալեքսանդ-
րապոլից բերելու են սայլով: Մնալու ենք, ըստ երևույթին, մի շա-
բաթի չափ:

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Վըյ պրոստո նե գնատե, վ կակիխ տյաժելիխ
ուսլովիյախ օն ռաբոտատեո.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ձնայու, վիժու, ռաբոտատեո օն վ տյաժելիխ
ուսլովիյախ.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Նեո, վ բոլեե չեմ տյաժելիխ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Դա, վ բոլեե չեմ տյաժելիխ, նո մնե սովերշեննո նե-
պոնյատնո, չեգո ռադի ի պոչենու օն ստարատեսյա.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Տո եստ կա՞կ էտո - պոչեննու.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ա տեբե էտո իզվե՞ստնո.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Սաշա, վեդ տոտ դրուզոյ օգրաբիլ էտոգո.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Օգրաբիտ-տո օգրաբիլ ի օչեն ժալ, կոնեչնո, նո սուտ գրաբեժա մնե սովերչեննո նեպոնյատնա.

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. (Շողերի մասին, որ նրան սուրճ էր տալիս) Կրասավիցա. Լյուբլյու մոլոդոստ, լյուբլյու պուտեշեստվովատ ս մոլոդեժյու, լյուբլյու չուվստվովատ սեբյա մոլոդիմ. Նո, կոնեչնո, վոլսե նե սոբիրայուս ժենիտայա նա մոլոդոյ, սլիշկոմ մոլոդոյ ժենչիներ.

ԱՆՏՈՆ. (ճարտարապետի համար) Ասում է՝ սիրում եմ երիտասարդների մեջ լինել, բայց իհարկե չեմ ամուսնանա շատ երիտասարդ կնոջ հետ: Մարիամի մասին ասում է գեղեցկուհի է: Ինքը հանձնախմբի նախագահն է, ինքը հայ է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո, պրոֆեսորն էլ էր ասում: Պրոֆեսորն էլ, Շողերի մասին, ասում էր գեղեցկուհի է:

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Սա՛շա.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ի՞նչ է:

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Նետ, պո-րուսսկի. Տոտ դրուզոյ օգրաբիլ էտոգո.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Լադնո, օգրաբիլ. Նու ի չտո՞.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Օն օգրաբիլ չելովեկա, կոտորիյ ռաբոտաետ վ օչեն ի օչեն տյաժելիխ ուսլովիյախ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Չտո՞ ժե իմեննո դելաետ էտոտ չելովեկ վ օչեն ի օչեն տյաժելիխ ուսլովիյախ.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Յա նե զնայու. էտո տըյ արխիտեկտոր, տեբե ի զնատ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Յա տոժե նե զնայու.

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Տըյ նե խոչեշ զնատ, տըյ նե ժելայեշ պոնիմատ, չտոբը կրեպչե սիդետ նա սվոիխ թուբլյախ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Տոչնո. Յա նե սոբիրայուս տրատիտ սվոի բուբլի նա ժենշեն դյա կակոգո-տո դրյախլոգո ստարցա - դյա տվոեգո ցերկովնոգո գողչեստվա.

ՇՎԵԴՈՎ. Պրոշու պրոշչենիյա, նո գովորիտե, պոժալույստա, պո-արմյանսկի.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Մի խոսքով քո պրոֆեսորից... Նու կա՞կ մնե վտոլկովատ տակոնու իդիոտու...

Գյուղացիների միջով, Սիմոնի կողքով, բերանը գույնզգույն շորով կապած փոքրիկ մի դույլ ձեռքին, գալիս ու առանց դուռը ծեծելու կացարան է մտնում տասը-տասներկու տարեկան մի աղջնակ: Օտար այդքան մարդ տեսնելով՝ աղջնակը զարմանում է. «Վա՛յ»:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Դու՞ ես: Մածո՞ւն ես բերել:

ԱՂՋՆԱԿ. Վայ, նոր շորեր ես հագել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Հագել եմ: (Կանչում է) Շողեր:

ԱՂՋՆԱԿ. Տատն ասում էր կովը ցամաքում է, մածուն դրա համար եմ քիչ-քիչ ուղարկում: (Շողերը գալիս, աղջնակի ձեռքից վերցնում տանում է դույլը, աղջնակը սակայն դեռ կանգնած է այդտեղ): Գիշերները մի գրիր, վանքերի գլուխն էլ հողեն, աչքերդ ափսոս են, գիշերները մի գրիր:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Էդ դո՞ւ ես ասում, թե՞ տատն էր ասում:

ԱՂՋՆԱԿ. Տատը: Ասում էր գիշերները լույսդ երևում է, վանքերի գլուխն էլ հողեն: (Լուռ Շողերը գալիս է աղջկան դուրս տանելու): Տատն ասում էր ամանը ետ կբերես, չմոռանաս:

ԱՆՏՈՆ. Պա՞պն ինչ էր ասում, պապը բա՞ն չէր ասում:

ԱՂՋՆԱԿ. Պապն ասում էր թուփունը հասնում է, պրծնելուց չվախենաս, ինչքան կարում ես ծխիր, հատնելուց չվախենաս, մեկ էլ՝ չմոռանաս, հայր սրբից մեզ համար հնձելու մի լավ տեղ վերցրու՝ մինչև հայրիկը մշակութունից գա, հայրիկը մշակության է

գմացել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Լավ:

ԱՂՋՆԱԿ. Էսօր աճուրդ է լինելու:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Լավ, կվերցնեն:

ԱՂՋՆԱԿ. Աճուրդն ի՞նչն է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Լավ: Խոտհարք կվերցնեն, մինչև հայրիկը մշակութունից գա:

ԱՂՋՆԱԿ. Նոր շոր ես հագել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Հագել եմ:

ԱՂՋՆԱԿ. Իրենք են բերել, չէ՞, իրենց հետ:

ՇՎԵՂՈՎ. Մենք բերել ենք, որպեսզի հագցնենք, զրուցենք, հետո հանելու ենք յուր հագից և տանենք:

(Շողերն աղջնակին դուրս է բերում):

ՇՈՂԵՐ. Թաղեն քեզ, էն մարդուն խայտառակ արհիր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ինչի՞ են եկել, հարս, ի՞նչ էին ասում:

ՇՈՂԵՐ. Խոսում էին, հայր սուրբ, բայց ես բան չէի լսում. սուրճ ուզեցին՝ բաժակների համար շատ ամոթ էր: (Սիմոնին) Բոլորը քո պատճառով, մի քանի բաժակն ինչ է: Շաքարն էլ էնտեղ վերջացավ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Անհարմա՞ր չի լինի, հարս, եթե ներս գնամ:

ՇՈՂԵՐ. Ճարտարապետը նեղվում էր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ի՞նչ էր ասում:

ՇՈՂԵՐ. Չգիտեմ, հայր սուրբ, նոր շոր է հագել, վայ թե նեղութուն էր տալիս, նեղվում ու բարկանում էր:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Նեղվում ու բարկանում էր: (Վճռում է ներս գնալ, վարանում է): Էն անտեր ակնոցը հիմա ուր կորավ:

(Պարան ցատկելով՝ աղջնակը կանգ է առնում Աբելի մոտ՝ որ մաքրում է

թուրը):

ԱՂՋՆԱԿ. Էդ ի՞նչ ես անում: (Պարան ցատկելով) Թուր ես մաքրում:
(Ցատկելով) Ամբողջ ժամանակ մաքրում ես: (Ծիծաղելով)
Ճարտարապետ ես դառնալու, թուրուն ծխես:

ԱԲԵԼ. Մի խանգարիր:

ԱՂՋՆԱԿ. (Պարանի մեջ ավելի ու ավելի արագ ցատկելով) Ամբողջ
ժամանակ մաքրում ես:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. (Օղելաճառի մոտ մի բաժակ օղի խմելուց հետո)
Ա՛ճուրդ:

ԱՂՋՆԱԿ. (Ցատկելով) Մաքրում ես, մաքրում ես, մաքրում ես...

ԱԲԵԼ. Հո՛ւյ:

(Աղջնակը քարանում է):

ՇՈՂԵՐ. (Սիմոնին) Ժողովուրդն ապրում է: Տեղից տեղ է գնում,
նայում, տեսնում է, զուգվում-զարդարվում, ուտում-խմում է - դու
նստել ես ու՛ չըխկ, չըխկ, չըխկ... Կոնսերվի ամանով ջուր ես
ծծում ու գոհ ես, ասում ես ապրես: Կոնսերվի ամանով հյուրերին
սուրճ տամ՝ կասես տուր, ինչ կա որ, ծակ չի: Խեղդվում եմ, օդ
չկա, խեղդվում եմ, դու ես ինձ խեղդում:

ՍԻՄՈՆ. Աշխատում եմ, մի խանգարիր:

ՇՈՂԵՐ. Աշխատում ես, աշխատում ես՝ ո՛ւր է աշխատածդ:

ՍԻՄՈՆ. Քեզ համար գիտե՞ս ինչ եմ գտել: Որ իմանաս քեզ համար
ինչ եմ գտել՝ կուրախանաս: (Խաչքարի վրա ցույց է տալիս) Քեզ
համար եմ գտել, նայիր: Երկու տառ - Մ Ա...

ՇՈՂԵՐ. Երեխայիդ տուր՝ թող ուտի: Ճարտարապետիդ տուր՝ թող
հագնի: Տառ է գտել:

ՍԻՄՈՆ. Երեխան սոված չի, ճարտարապետն էլ հագուստի համար չի
եղպես նեղվում:

ՇՈՂԵՐ. Բա ինչի՞ համար է նեղվում: (Հասկանում ու բռնկվում է)

Հիմարի մեկը: Իմ հերձուներն ինձ տղամարդու են տվել:

ՍԻՄՈՆ. Ես չխկչխկացնում եմ ու աշխարհն էլ մեծ է, մարդիկ էլ հագնվում են, թիֆլիսն էլ սիրուն քաղաք է - էդքանը լավ գիտես: Էդքանը ես էլ գիտեմ: Էդքանը գիտենալու համար ոչ գլուխ ու ոչ էլ սիրտ է պետք: Անասունը դնչի տակի խոտը թողնում, արտին է վազում - արտը խոտից համով է: Թիֆլիսը թիֆլիսցիներինն է, մեր տունն էլ էս է: Իսկ ինչը որ չես հասկացել, ասելով էլ չես հասկացել - էդ ուրեմն մեր գործը մարդու հետ չի:

ՇՈՂԵՐ. Ձիու հետ է՝ որ երկու օրով հարևանին փոխ են տալիս:

ՍԻՄՈՆ. Քո մասին ենք խոսում: Դու Շողերն ես: Ես լի, մեծ աշխարհում մի երեխա ունեմ ու մի Շողեր:

ՇՈՂԵՐ. Հայր սրբին հիմա կասեմ:

ՍԻՄՈՆ. Ասա: Վանահորն էլ ասա, ռուսներին էլ ասա, ժողովրդին հավաքիր գլխիդ՝ ժողովրդին էլ ասա, բայց նախ և առաջ քեզ ասեիր:

ՇՈՂԵՐ. Խեղդվում եմ, խեղդվում եմ, օդ չկա, խեղդվում եմ, դու ես ինձ խեղդում: (Արտասվում է):

ԱՂՋՆԱԿ. (Աբելի մասին) Թուր է մաքրում, ամբողջ ժամանակ մաքրում է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. (Շողերին) Ինչո՞ւ ես լաց լինում, հարս, ի՞նչ է եղել:

ՍԻՄՈՆ. Ոչինչ, հայր սուրբ, ասում է՝ ի՞նչ հարմար, ինչքան գեղեցիկ բնակարան է մեր մարմինը և ինչու է պարապ, ինչու մարդ չի ապրում մեր մարմնի գեղեցիկ բնակարանում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Փղշտացի:

ՍԻՄՈՆ. Հայր սուրբ, եթե իմանաս քեզ համար ինչ են գտել...
(Խաչքարի վրա ցույց է տալիս):

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ակնոցը կորցրել եմ. Աբրահամ նահապետը զոհաբերո՞ւմ

է իր զավակը, մորթո՞ւմ է իր զավակը աստծու համար, մատաղի խո՞յ, զոհի գա՞ռ:

ՍԻՄՈՆ. Չե՞ս տեսնում:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Տեսնում եմ զոհի գառ, թե՞ արծիվ:

ՍԻՄՈՆ. Տառ եմ գտել, հայր սուրբ, տառ - Մ Ա...

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Այո, Մ: Այո, Ա:

ՇՈՂԵՐ. (Արտասովելով) Տղամարդիկ տառ են գտել:

ԱԲԵԼ. Ճարտարապետին կանչե՞մ, հայրիկ: Ներս մտնեմ ճարտարապետին կանչեմ:

(Վանահայրն ինքն է գնում կացարան):

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ. Աճո՞ւրդ:

Գլուխն ազատեց:

Աճո՞ւրդ:

Կարուց դարպասից Հովվավանք՝ մի քաղցր խոսք - մեկ... երկու... երեք...

ԱՍԱՏՈՒՐ. Կարուց դարպասների հետ գործ չունես:

ՆՈՒՅՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆ. Քարը քեզ համար եմ հավաքել:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Հավաքել ես՝ տասը սել խոտը տարել էլ ես:

ՆՈՒՅՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆ. Հավաքել եմ՝ տարել եմ:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Արյուն կանեմ:

ՆՈՒՅՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆ. Փսլինքախա՞ռը:

ԱՍԱՏՈՒՐ. Քեզ ասում եմ մեջտեղն արյուն կլինի:

(Կացարանում)

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Վանահորը) Ո՞ւր ես, տնաչեն, կարոտեցինք:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Հո՞, Բագրատունյաց վագրը թաթը բարձրացրել է:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Բարձրացրել է թաթը, թաթի տակ՝ գո՞ւնդ:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Թաթի տակ, այո, գունդ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Երկրի՞ գունդը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Չէ մի՛ երկրի: Ուղղակի՝ գունդ, արեգակ, շարժում,
խաղ, գեղեցկություն:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ախ, իհարկե շարժում, իհարկե հավերժի անիվ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Ուրեմն երկրի՞ գունդը չի:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Դուք մտածել եք, թե երկրի՞ գունդն է: (Շա-
րունակում է ճարտարապետի կիսատ թողած նկարը):

ՎԱՆԱՅԱՅՐ. Դե ինքն իրեն մտածվում էր թե երկրագունդն է, դե մենք
էլ մտածում էինք:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Նստել ենք ահա ցամաք ջրհորի հատակին ու մեծ-մեծ
բաներ ենք մտածում - բարձր Ջվարթնոց, Բագրատունյաց երկ-
րագունդ, եվրոպական ճարտարապետության հայոց սկզբունք,
Վասիլ Պալեոլոգ հայ թագավոր... Մի խոսքով՝ քո պրոֆեսորից
վարձատրության ոչ մի սպասելիք մի ունեցիր: Իր գործը նա քեզ
հետ վերջացրել է մի շնորհակալությամբ ու հիսուն կրոն փողով:
Հիսուն կրոնը, քեզ ի՞նչ ասեմ, մի խոսքով հիսուն կրոնը չի
կարելի փոստին հանձնել՝ թե տարեք այստեղից այնտեղ: Հի-
սուն կրոնը մի տուփ լավ ծխախոտ է: Քո պրոֆեսորը քեզ
կողոպտել է: Ցավալի է իհարկե, բայց ես չեմ կարողանում
ցավակցել, որովհետև չեմ հասկանում ինչ է կողոպտել և ինչու է
կողոպտել:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Նամակում ի՞նչ է գրած:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Նամակում գրված է, որ... Վարյա, նամակում ի՞նչ է
գրված:

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Չեր մեծ ծառայությունների համար պրոֆեսորը խորա-
պես զգացված է, պրոֆեսորն սպասում է ձեր ու հայ ողջ
ժողովրդի երախտագիտությանը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Վարյա, մի խաբիր:

ՏՈՒՄԱՆՈՎԱ. Սաշա:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Մի խաբվիր, ճարտարապետ: Նամակում գրված է, որ մենք տգետ ու աղքատ ենք, որ դու կրթություն չունես և գիրք տպելու հնարավորություն չունես:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ճիշտ է:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ճիշտ չի: Դու գիտնական ես, դու քո հավասարը չունես, դու ուխտավոր ես, բայց ինչի գիտնականն ես, ինչի ուխտավորն ես - ահա թե ինչու չեմ կարողանում ցավակցել կողոպտվածիդ:

ՇՎԵՂՈՎ. (Արգուտինսկուն) Արի այստեղ: Եկ այստեղ: (Երկուսով կռանում, ապա ծնկի են գալիս: Երկուսով կարդում են. «Այս - է - տապան... - Արդուն թե ա...»): Հասկացա՞ր, այս է տապան քոյիդ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Այս է տապան քոյիդ:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Այո, Արդությանների վեց տապանաքար կա այստեղ և դրսի խաչքարը՝ Արդության աղջիկներից մեկի վրա:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ես դեռ Պետերբուրգում եմ քվեարկել քո թոշակի օգտին, բայց ինձ պիտի մի բան բացատրես. ինձ պիտի հասկացնես, թե քսան տարի ինչ ես անում ավերակների մեջ: Ավերակն ավերակ է, արդեն ավերակ է, նոր շենքի մասին է հարկավոր նտածել: Ետ ենք նայում ու դեմներիս փոսը չենք տեսնում, ետ ենք նայում ու ոտքներիս առաջը չենք տեսնում:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Փողը ինձ շատ է պետք: Շատ շատ է պետք, և շնորհակալություն՝ այդպես ողորմաճաբար վստահելուդ համար: Բայց ձեր թոշակը ես չեմ վերցնի, որովհետև չեմ կարող ձեզ բացատրել, թե ինչի եմ ավերակների մեջ վայում արդեն քսան տարի: Այս գործի իմաստը ես ինքս էլ չեմ հասկանում: Այս գործից ես զզվում եմ: Այս գործը ես ատում եմ: Այս գործը իմ

կյանքը ոչ թե փչացրել է, ոչ, չի փչացրել - իմ կյանքն իմ միջից դուրս է արել, ինքը նստել է իմ մեջ ու ինձ խաբոււմ է՝ թե ինքն է իմ կյանքը:

Բայց փողն ինձ հարկավոր է՝ որ կարողանամ այս բեռը տեղ հասցնել: Իսկ թե որտեղ... Ներիր, բայց քո պայմանը դու չե՞ս փոխի: Ասա՝ երգիր: Ասա՝ ծուղրուղու կանչիր: Ասա՝ մինչև երեք հարյուր մի շունչ հաշվիր: Ասա՝ երեսուն րոպե անընդհատ հազա - կհազամ, բայց չեմ կարող ձեզ բացատրել այս գործի իմաստը, որովհետև ե՛ս չեմ այս գործը տանում - ինքը գործն է ինձ տանում:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Է՛, չէ, ծուղրուղու կանչելու համար քեզ ո՞վ փող կտա, ոչ ոք էլ չի տա:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Տըյ տակ ուվերեն վ սոբստվեննոյ պրավոտե, չտո խոչեչ դրուգոգո վըստավյատ տուտ շուտո՞մ.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Տըյ լուչչե դումայ օ սվոեն զավտրաշնեն դնե. Կե՞մ տըյ նամերեն ստատ - պոպոմ իլի արխիտեկտորոմ.

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Էտոմու նարոդու նելգյա տերյատ միչեգո իզ տո-գո, չտո օն սոզդալ, վոտ օ չյոմ յա գովորյու.

ՇԿԵԴՈՎ. Պոսլուշայտե, էտո վայո-տակի նեպրիլիչնո. Գովորիտե պո-արմյանսկի. (Կիսատ նկարի մասին) Բագրատունիների վագրը... Որքա՛ն է մաշվել, տակը բան չի մնացել: Փառահեղ գազան է, բայց վախ իր մեջ անպայման ունի: Ունի, որովհետև անտառի իր իմացությունը թերի է: Այ, լուսանը: Բացարձակապես անվախ է, որովհետև անտառի մասին գիտե ամեն ինչ, ոչինչ իրենից թաքուն չէ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. (Գետնին ծնկասող է տալիս) Մոի վսե զդես, օ բոժե, բոժե.

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Եվրոպայում վանքեր դեռ կառուցում են, բայց ինչպես

են կառուցում - այսօրվա նյութերով ու այսօրվա ոճերով. որևէ բան սա ձեզ հուշո՞ւմ է:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ախ թքել եմ քո այդ եվրոպայի վրա...

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Չի կարելի վերև թքել, քեզ լավ է հայտնի, թե ինչ է լինում, երբ վերև են թքում:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ախ ես այնպես կուզեմայի ունենալ իմ առանձին, անկախ, բուլդոզի անջատ, ինքն իր համար՝ ինքն իր մեջ հայրենիքը, ջարդարարների քո եվրոպայից հեռու, ջարդարարների քո եվրոպային անտեղյակ իմ փոքրիկ հայրենիքը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բռինների Ասիայից ահա եվրոպային է բռի համարում:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Լսիր, լսիր: Ժողովրդին ժողովուրդ է դարձնում ժողովրդային իր հիշողությունը: Այս շենքերը այս ժողովրդի լավ հիշողությունն է իր մասին: Այս շենքերին այս ժողովուրդը նայում ասում է՝ ես ե՛ս եմ, ես հայ եմ: Այս շենքերը պիտի պահպանվեն, որպեսզի այս ժողովուրդը միշտ ասի՝ ես հայ եմ արդեն հազար տարի, մի ուրիշը չեմ, լեզգի չեմ, թուրք չեմ, ֆրանկ չեմ, նասրանի չեմ - ես հայ եմ: Բայց սա քեզ համար կարևոր չի. դու քեզ մեծ նավ ես համարում ու քո կարծիքով քեզ համար մեծ ծով ես գտել - այս լճակը քեզ նեղ է գալիս, քեզ հարկավոր չի այս լճակը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. ճահիճը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Դու քո ուրիշ երկրներից հիշողություններ մի պատմիր:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Հայի քո քթից դեմն ուրիշ բան չես տեսնում:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Տեսնում եմ, ինչու, տեսնում եմ իր տունն ու ծնողներին հայիոյելով փախչողիդ թիկունքը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Շատ բարի. չեմ փախչում, ետ եմ դառնում ու բերանս փակում եմ, չեմ հայիոյում. բերանս փակ ահա ես՝ գործող

ճարտարապետս, քեզ էլեկտրադաց եմ տալիս: Իմ էլեկատորի համար ո՞ւր է ազգային քո հացը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Իմ ազգային մի բուռ հացի համար դու նախ մի ջաղաց կապիր:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Պողպատածուլարանների ու էլեկատորների քսաներորդ դար ես մտել:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ե՞ս: Ես՝ հայու մանչըս, քսաներորդ դար չեմ հասել: Ես տասնմեկերորդ դարի ծորում գլխիս խփած մնացել ու սողալով մագլցում եմ, ի՞նչ քսաներորդ դար:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Այդ դեպքում՝ ավելի լավ է ես դարձիր:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Իսկ դու քո քսաներորդ դարի գլխից ղեկավարիր՝ թե ինչպես ես դառնամ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Չես ուզում՝ եղ էլ չեմ անի:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. (Հատակին ծնկասող է անում) Օ բոժե, բոժե...

ՇՎԵՂՎ. (Արգուտիմսկու մասին) Սուվորով զորավարը փնտրում է թշնամու հետքերը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Քո նախնին պարսիկից, արաբից, թուրքից, քրդից, տիֆից իր արյունը փրկել, բերել տվել է քեզ: Քեզ համար է փրկել: Քո արյան կճուճը ճանապարհին չի կոտրել: Մի վայրկյանում ոչինչը կծծեր քո մի պուտ արյունը, հիմա ոչինչ կլինեիր: Բայց կաս, ճարտարապետ ես, մեջդ արյուն է եռում, կարծում ես եռում է քո արյունը: Մոռացել ես էն խեղճին, որ քրդի, տիֆի, բորի, թուրքի ու արաբի արանքներով քեզ բերում էր:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Է, շնորհակալ եմք:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Այո, ո՞ւր է քո շնորհակալությունը:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Բոլորս էլ երբևէ մի որևէ նեղվածքում եղել ենք - թիթեռը բոժոժի մեջ, քուռակը ձիու փորում, մենք՝ մեր ազգային:

Յետո նեղվածքը նեղ է գալիս, և թիթեռին՝ հովիտը, քուռակին՝ տարածությունն ու վազքը, մեզ՝ ամբողջ աշխարհը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Յետո դագաղդ զավակներիդ ուսը կտաս՝ թե «ինձ հայրենիքի մի արշին հողին արժանացրեք»: Զգուշացնում եմ, որ դռնից ետ եմ տալու: Դագաղդ հայրենիքի դռնից ետ է գնալու, զգուշացնում եմ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Է՛լի ողորմածիկ տերտերը, Է՛լի հանգուցյալ տերտե-րականությունը: Սահիցս հետո իմ ոտքից բռնեք ու աղբանոց շարտեք՝ իմ կտակը:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ինչո՞ւ, ուրիշ պատկեր էլ կա, ինչո՞ւ աղբանոց. ահա տասնհինգարյա վանքը, ահա վանքի կառուցողը, ահա Խորենացու քարը, ահա Շիրակացունը, ահա մեծ Սահակը, ահա Նարեկացի Գրիգորը, Պահլավունի իշխանը, Ռշտունցի Թեոդորը, Երկաթե Աշտը, ահա Սմբատ Օրենսդիր սպարապետը, Խաչատուր Աբովյանը, Յովհաննես Թումանյանը և ես ու դու - մտքի, կամքի, բազկի վիթխարիներ... ուսուցիչը պանթոնում դանդաղ պտտվում ու երեխաներին պատմում է նրանց պապերի՝ մեր մասին: Երեխաները լսում, խաժ աչքները թարթում ու թաքում ժպտում են. էդ՝ ձեր Պուշկինը, էս էլ մեր Թումանյանը: Վա՞տ է: Վատ չէ, քանի որ ոչ ոք վիրավորված ու ճնշված չմնաց:

ՇՎԵՂԻՎ. (Քարտեզի դեմ) Օ՛յ, տղայք, ձեր գրույցից վատ հոտ է գալիս, վատ հոտ եմ առնում ձեր գրույցից: Ձեր գրույցը լսում և ամաչում եմ մեծ տերությունների փոխարեն: Լսում և էգոիզմի ու պատերազմի հոտ եմ առնում: Օ՛յ, տիարք. մարդը միևնույն է իր գազանին հաղթելու է, և ուրեմն կեցցեն այն պայմանները՝ որ մարդուն օգնելու են գազանին հաղթել:

(Գավթի դռանը)

ԱՇՈՒՂ. Ասա՝ ի՞նչ գործ ունես Հռոմի հետ. երեսդ Կասպից ծովին արա՝ մանր ցեղեր, ազատ տեղեր, շենքով-շնորհքով ժողովուրդ կա, ալբան-մալբան, արխազ-մարխազ, մառք-մուռք, բեր, խառնիր, ձուլիր, անուընդ դիր հայ՝ ի հիշատակ քոյիդ ու քո հայկազուն ցեղի, ի՞նչ գործ ունես, փտած Հռոմի հետ գլուխ ես դնում: Մեռելի դեմ բա կկռվե՞ն: Բա չգիտե՞ս, որ մեռելի դեմ չեն կռվի:

ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԻՑ. Էդ ո՞ւմ վրա ես դիվոտում, աշուղ Սուսեր:

ԱՇՈՒՂ. Տիգրանի: Մեր Տիգրանի: Տիգրան թագավորի:

ԳՅՈՒՂ. Բա, տնաշեն, Տիգրանը երբ է եղե՛լ...

ԱՇՈՒՂ. Երեկ, էսօր, էգուց: Կողքիս կանգնած է: Բա որ ես կույր եմ, բա որ դու աղքատ ես, բա որ ես գուսան չեմ՝ աշուղ եմ, էդ ո՞ւմ մեղքն է: Կողքիս կանգնած է, մեջս ծանր՝ նստած է: Թողեց անտեր ես ժողովրդին, կանանոցն առավ ու փախավ:

ԳՅՈՒՂ. Ա դե ձեռ քաշի, է:

(Կացարանում)

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ (ճարտարապետին) Ինքնուրո՞ւյն, սեփական, քեզանից՝ մի բան ստեղծելու ցանկություն քո մեջ կա՞ թե չկա: Առանձին, անկախ, ոչ թե ուրիշի ճորտը, այլ քո սեփական անձի ու երևակայության թագավորը լինելու ցանկություն քո մեջ կա՞ թե չկա:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Երևակայեք, որ կա: Ես ու վարդապետը որոշել ենք, որ երբ նորից ծնվենք՝ լինելու ենք արդեն մեր անձի թագավորն ու մեր երևակայության կատարածուն, թևեր ենք հագնելու թռչենք: Հիմա չենք կարող, որովհետև սա գործ է, պիտի արվի: Վարդապետ, երիտասարդ պարոնին խոստացել եմ թռչակի դիմաց մի երկար ծուղրուղու կանչել: Վարդապետ, վախենում եմ հագս բռնի:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Դու մի վիրավորվիր:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Ես չեմ վիրավորվում, արդեն չեմ վիրավորվում: Էն-
քա՛ն են վիրավորել, որ արդեն կոշտացել եմ: Կանչե՞նք ծուղ-
րուղու:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Ոչ, ավելի ազնիվ կլիներ, եթե քո գործի մեջ քո տեսած
իմաստը մեր առջև բացեիր:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Վանք է, կանգնած է, դեռ կանգնած է, մոմի չափ բա-
րակ չորս սյան վրա հարյուր տոնն ծանրություն է ու հազար
տարի է կա, դեռ կա, չի խորտակվում, շինարարական արհեստի
բոլոր օրենքներով պիտի մի ընդհանրապես էլ չմնար ոտքի վրա, բայց
մնում է: Մնում է, մենք էլ ահա չափում ենք, չափագրում ենք,
հաշվում ենք, նկարում ենք - մենք մեզանից ի՞նչ իմաստ պա-
հանջենք: Եթե մի երկու սայլ կիր ու մի երկու օգնական
որմնադիր ունենայի՝ կիրը պարկով կշալակեի, վարպետներին
ետևիցս զցած կգնայի մեկ առ մեկ կկարկատեի, որպեսզի մի
հարյուր տարի էլ մնային ոտի վրա, և ոչ թե կնկարեի ու
կչափչափեի: Մեզանից ի՞նչ իմաստ դնենք: Իսկ Յոզվաձևաճիճը
եղ չորս սյունն էլ չկա, կախված է, ողկույզի պես կախված է,
որտեղի՞ց... Ես ինչ գիտեմ որտեղից - երկնքից: Մեզանից մեծ մի
բանի առաջ եկել ծնկել ենք - դուք եկել հարցնում եք՝ թե ինչու
ենք ծնկել: Է, ծնկել ենք:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Բագրատունյաց վագրը բարձրացրեց թաթը:
Յոյակապ գազան դուրս եկավ, ճարտարապետ:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Տար կպցրու Կրուպայի ձուլարանների պատին:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Ոչ, խարանելու եմ հայի քո ճակատին, որ ուր էլ
խցկվես՝ դնչիդ խփեն - դուռդ ո՞ւր է, արմյաշկա, գնա քո դռանը
հաչիր:

ԲԱՅԱԹՐՅԱՆ. Վիրավորում ես:

ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍՅԱՆՑ. Դու շատ լավ գիտես, որ իմ խոսքը չի, վիրավո-

րողը ես չեմ:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Ալեկսանդր, դորոգոյ մոյ, կոգդա յա ումրու վ Պետերբուրգե, պրիվեզի սյուդա, պոժալույստա, պրիվեզի սյուդա մոյո տելո, վոտ տուտ, վիդիշ, եստ սվորոդնոյե մեստո, վըրոյ մնե գդես մոգիլու ի պոխորոնի մենյա գդես, Ալեկսանդր.

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. (Բահաթրյանին) Դու իհարկե ճիշտ ես: Գիշտը իհարկե դու ես: Բայց ես զարմանում եմ, թե դու էդ ինչպե՞ս ես կարողանում ճիշտ լինել: Ծահիճը: Այո, ճահիճը: Միայն ճահիճը: Գյումրեցի Դուկասովը բերեց նվիրեց այս գրամոֆոնը և չհանգստացավ՝ մինչև լրագրով երախտագիտություն չհայտնեցի: Մանթաշովի շալվարը թիֆլիսեցիք դրկել են ու սպասում են, որ լրագրով հայտնեն, թե ահա հագիս շալվար չկար, իսկ հիմա կա ձեր ուղարկած շալվարը: Իհարկե ճահիճ: Բայց դու ինչպե՞ս ես կարողանում ճահիճն ճահիճ ասել: Դու ինձ բացատրիր, որպեսզի ես էլ կարողանամ, քեզ նման, հեռու մնալ, արթուն, սթափ, ճիշտ լինել, գեղեցիկ ու խելացի մնալ - չխելագարվել:

ՇՎԵՂՈՎ. (Արգուտինսկուն) Փորըդ կմրսի, Պետերբուրգ չես մեռնի, հենց այդտեղ էլ կմեռնես:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ. Բայց դե մարդ ես, ասում ես իմ արածն ի՞նչ է: Մթնում ու լուսանում է, մթնում ու լուսանում է, կարծես անընդհատ նույնն է, ժամացույցիդ երբ էլ նայում ես՝ ասես միշտ ժամի տասներկուսն է, բայց թե թղթեր են ավելացել, նկարները շատացել են, մատիտն էլ կարճացել է - ուրեմն ժամանակ է անցել, և մարդս էլ անմահ չի: Ուրեմն՝ իմ արածն ի՞նչ է: Այսքան օդ ահա շնչել են: Վարդապետն ասում է Պլատոնի բաժին օդն են շնչել: Սիմոնը գետից ձուկ է բերել, ձուկը ջրում կար՝ էլ չկա, մատիտը կար՝ չկա, մեր աղջիկը սուրճ է սարքել, մեր աղջիկը գեղեցկուհի էր, նայել են աչքս լիացել է, մի խոսքով վայելել են այս ամբողջ

գեղեցիկ աշխարհը, մի խոսքով՝ այս գեղեցիկ աշխարհից անդամալիորեն փչացրել են այսքան բան, ի՞նչ է իմ տվածը այս աշխարհին: Ոչինչ: Բայց դե մարդ ես, ուզում ես իմաստ գտնես քո գործի մեջ ու իմ մեջ ահա հնարվել է, թե վաղը, երբ այս ժողովուրդը ամբողջ ու հարուստ կլինի և դարձյալ, ութ հարյուր տարի հետո, հնարավորություն կունենա քարին քար դնելու, իսկ այս ավերակները արդեն չեն լինի, որովհետև արդեն շատ են ծեր, այդ ժամանակ ահա իմ թղթերի մեջ գուցե մի խորհուրդ, մի գեղեցիկ նախշ, կամարների մի շարք, պետքական որևէ բան գտնեն: Իսկ եթե չեն գտնի՝ չեն գտնի, մի կյանք էլ թող անցած լինի անտեղի:

(Գավթի դռանը)

ՍԻՄՈՆ. (Խաչքարի վրա կարդում է) Տ Ա Ր... Տ Ա Ր Ի Ա Տ... Մ Ա- Ր Ի Ա Տ Ի... Մ Ա Ր Ի Ա Տ... Մ Ա Ր Ի Ա Մ Ի... ՕՖ, տեսնես ով է թաղված, ում է ճնշում ես ահագին քարը: (Նկատում է Շողերի արտասպելը): Դժգոհ, դժգոհ, դժգոհ... ինչ է եղել, շնչիս վրա ինչ ես թփել:

ՇՈՂԵՐ. Ես եմ թաղված, իմ վրա է քո էդ անտեր քարը, իմ վրա ես չխկչխկացնում: (Արտասպելով անցնում է վանք):

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Սիմոն... Շողերիդ ինչի՞ ես տխրեցնում: Թե սրտովդ չի՝ ծախիր, առնում եմ:

ՍԻՄՈՆ. Ծախում եմ, ինչո՞վ ես առնում, տկլոր:

ԳՅՈՒՂ. Մեր կնկանը տալիս եմք, հինգ երեխան էլ վերադիր:

ԱՇՈՒՂ. Անդրանիկ... Էդ ո՞վ է ում ծախում, էդ ինչ փոխուտուրս է:

ԹՈՌԸ. Չեն ծախում, պապի. ուզում են լացեն՝ ծիծաղ է դուրս գալիս:

ԱՇՈՒՂ. Հա, մատաղդ եմ, տեղդ ինչքան էլ նեղացնեն՝ ծիծաղը բերանիդ պատասխանիր:

(Վանքում)

ՍԻՄՈՆ. (Շողերին, որ աղոթում էր) Քո տվածը էդ խեղճ աստծուն ինչ է, որ իրենից դու բան ես խնդրում: Դու ի՞նչ իրավունքով ես իրենից բան խնդրում: Դու իրեն ի՞նչ ես պահ տվել՝ որ ետ ես ուզում: ՇՈՂԵՐ. Բա՛խտս, թևերս, իմ բախտը... Թևերս իրեն եմ տվել, ետ եմ ուզում, խլացել է, չի լսում... Թռչեմ, չլինեմ, վերանամ, կորչեմ ձեզանից՝ քեզանից, քո ճարտարապետից, քո հայր սրբից... Դուք ի՞նչ տղամարդ եք, դուք վանքի դռան աղքատ եք: Իմ ճակատագիրը, իմ բախտը, իմ թևերը:

(Գավթի դռանը)

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Խոտհարքը չորացավ, աճո՛ւրդ:

Աճուրդ:

ԱՇՈՒՂ. (Հանկարծ, չունգուրին զարկելով)

Քշել էր իր ձին Թուրանից Իրան,
Իրանից Հաբաշ քշել էր իր ձին,
Ազատ ճամփեքով,
Անմարդ ճամփեքով,
Սարսափով, (չգիտեմ ինչ),
Ահով ու մահով լցված ճամփեքով
Քշել էր իր ձին...

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Էդ ո՞վ էր քշել:

ԱՇՈՒՂ. Սելջուկի Արփ-Արսլանը: Ձիավոր զորքը ետևից դղրդալով, ինչպես որ սարսափած նախիրը փախս ընկնի ու ճամփին կանգնած կույր լինես ու կողքովդ դղրդա, իր ձիավոր զորքը ետևից դղրդալով, լեռը դաշտ անելով ու դաշտը՝ ձոր,

Քշել էր իր ձին,
Իրանից Հաբաշ, Հաբաշից Մսըր,
Ու մարդ չէր տեսել.
Ոչ մի կրծքի տակ առնականության կայծքար չէր տեսել,
Ոչ մի սրտի մեջ տղամարդության

Պողպատ չէր տեսել իր թրի շեղբը,
Ոչ մի հարվածից կայծակ չէր ելել,-
Բոլորը փափո՞ւկ,
Բոլորը կակղած... քամակներ էին:
Տղամարդը նա՛ էր,
Մենք ի՞նչ տղամարդ ենք:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Էդ ո՞վ է, ո՞վ:

ԱՇՈՒՂ. Արփ-Արսլան թուրքը՝ ասացինք: Չետո կանգնեց մեր Անիի դեմ. դիպավ ու ետ ընկավ, մեկ էլ՝ դիպավ ու ետ ընկավ. քառասուն անգամ դիպավ ու ետ գլորվեց. նայեց տեսավ դեմը Անի քաղաքն է. իրար դեմ կանգնեցին: «Ես անցորդ եմ, անցնելու եմ, դու հավերժիր, Անի քաղաք»:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Ես ահագին երկրում մի հայ չկա՞, որ թուրքին ես գովում:

ԱՇՈՒՂ. Չամբերություն ունեցիր, տես ինչ եմ ասում: Ասում եմ՝ քաջացավ, քանզի նրա դեմ կանգնեց մեր Անին: Իրար արժանի երկու վագր իրար դեմ ծառս եղան, Մայր տաճար կանաչ-կարմիր վանքը կանգնեց նայելու, հետո՝

Տղամարդը նրանք էին,
Մենք ի՞նչ տղամարդ ենք:

Սիրտը թնդում էր՝ որ պարիսպը բաբանը ջարդում էր, որ սուրը վահանի վրա փշրվում էր: Չետո՝

Տղամարդը նա էր, մենք ի՞նչ տղամարդ ենք...

Կապերը մի կարգին կապեմ, «Չալեպ քաղաքի» եղանակը բերեմ գցեմ վրան... Անդրանի՛կ...

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Փախչում մտնում ես չեղած պատմությունների մեջ ու դուռը ետևիցդ փակում: Վարդանի Դավիթը հրեն գիշերը խումբ է տարել, ինչ պակաս տղերք են՝ որ երգդ ափսոսում ես:

ԱՇՈՒՂ. Խոսքս չեմ ավստսում, է, իրենց եմ ավստսում, իրենց՝ որ թշնամի չունեն, որ մարդուս թշնամին էլ պիտի մարդ լինի, որ ժամանակը հերոսների ժամանակ չի, որ հիմա «հա» են ասում ու «չէ» անում, «չէ» են ասում ու «հա» անում, ծիծաղում ու վատդ են ուզում: Երեխեքը գնալու կորչելու են ու չես հասկանալու ով կորցրեց՝ բարեկամը, թշնամի՞ն, չորանաշո՞ւնը...

Սահմանապահ գործերի օֆիցերը դանդաղ առաջանում, գալիս կանգ է առնում խաչքարի մոտ, ուր իր վառած մոմի առջև աղոթք է մրմնջում մի պառավ:

Էս ինչի՞ լռեցիք, ինչի՞ եք պապանձվել:

ՊԱՌԱՎ. (Սահմանապահի մասին) ՏՆից-տեղից, հորից-մորից կտրված, օտար դռների, սոված-ծարավ... Մինըդ իրա հացին չի կանչում: Բա հոր-մոր երեխա է, չէ՞, բա իրա հերոսները իրա կարոտը քաշում են, չէ՞...

(Կացարանում)

ՎԱՆԱՂԱՅՐ. Ասա՛ա... հերոս անիծած, կապրենք, ճարտարապետ, լրբուտը ծաղկել է: (Կացարանից ելնում է): Աա՛ճուրդ: Ինչքան շատ տաք ճարտարապետի օգուտն է - լրբուց-բանից, պանրից-բանից, թուրունից-բանից, մածնից-բանից... Աճուրդի եմ դնում: Աա՛ճուրդ: Փղշտացիներ, չմչահավատներ, թերահավատներ, փարիսեցիներ, ինչո՞ւ եք էդքան լավը, ինչ որ ուզում ենք՝ են սովեք, ինչո՞ւ եք ձեր երեխեքի բերանից կտրում մեզ տալիս, ճարտարապետությունը ձեր ինչի՞ն է պետք, աճուրդ... Մայր տաճարի շրջակայքը՝ երեք ռուբլի, գինն էջմիածինն է նշանակել, աճուրդ, մեկ էլ՝ պանրից-բանից, հացից-բանից, խղճից-բանից, քանի որ դուք եք ու մենք ենք, ուրիշ տեղ ուրիշ

հայ չկա, փողն էջմիածնին, լոբին՝ մեզ, աճուրդ... Դուք մեզ լավ պահեք, որովհետև մեր մեջ ձեր վաղվա օրն է, լոբուց-բանից, կարտուլից-բանից, խելքից-բանից... Ձեզ համար մի հատուկ, հայացի ավետարան են գրելու, քանի որ Քրիստոսի ավետարանը ձեզ վրա չի ազդում: Գրելու են, որ դուք ամենալավն եք, գրելու են, որ ձեզ թույլ են տալիս շնանալ, գողանալ, ուրանալ, քանի որ էդ ձեզ չի ասած՝ մի՛ շնացեք, մի՛ ուրացեք, մի՛ գողացեք, քանի որ դուք չեք շնանում, չեք գողանում, չեք ուրանում, քանի որ ո՛ւն հետ շնանաք, ի՛նչ գողանաք, ի՛նչն ուրանաք, և էդպես՝ ձեզ պես, էս շան ու գողի աշխարհում ապրել չի լինի: Գրելու են, որ ամբողջ աշխարհի, ամբողջ-ամբողջ աշխարհի, աստծու տակի էս մեծ երկրում խղճի անդրին դրվելու է էս հողին, և խղճի անդրին ունենալու է ձեր կերպարանքը: Հացից-բանից, գարուց-բանից... մի՛ վախեցեք, հիմա չէ - աշնանը... Հիմա մեր լոբուտը ծաղկել է, գետում լոթո ծուկ կա, գետը սառած չի, կապրենք մինչև աշուն, դուք եք ձմեռվա մեր աստվածը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. Բայց ախար թանկ է, հայր սուրբ:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ինչի՞ց է թանկ՝ ինձանի՞ց, ճարտարապետի՞ց: Թանկ է, դժվար է, ծանր է, մեռնիչ է - էդ է:

ՆՈՒՅՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆ. Վերցնում են:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Ուշթափայի քո ցանքից՝ երկու պարկ կարտոլ: Մե՛կ... երկու... երեք: Կաթողիկեի շրջակայքը գնաց: Միջնաբերդը՝ լանջերով - երեք ռուբլի ու մի տոպրակ լոբի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՑ. (Ասատուրին) Քո հին խոտհարքն է, վերցրու:

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. Միջնաբերդը՝ լանջերով: Էնտեղ իշխանները խոսք խոսքի են զարկել հայոց ճակատագրի վրա ու խոսքակովից կայծակներ են թռել... Մայիսի մեկից տավարի, ոչխարի, մինչև ան-

գամ այժի ոտ չի տեսել - Միջնաբերդը՝ Լանջերով, ի՞նչ է մի տոպրակ լոբին քանդակազարդ հայոց ապագայի առաջ...

ԱՂՋՆԱԿ. (Դեռ քարացած) Լավ, էլի... Ազատիր, էլի...

ԱԲԵԼ. Էլի՞ կխաղաս:

ԱՂՋՆԱԿ. Բա ուրիշ ի՞նչ անեն:

ԱԲԵԼ. Դե որ կխաղաս՝ մնա: (Շարունակում է թուրը մաքրել):

(Կացարանում)

ՇՎԵԴՈՎ. Քանի դեռ արևը չի անցել՝ հայոց մեծ ճարտարապետի հետ նկարվենք: Հայերիդ միասին նկարեն: Բոլոր հայերիդ միասին նկարեն:

Կացարանից ելնում են, լուսանկարվելու իրարանցում է սկսվում, լուսանկարում է Շվեդովը, բոլորը, ճարտարապետից բացի, հավաքված-շարված են: Շվեդովը շարք է մտցնում մահ սահմանապահ զորքերի սպային:

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Ա գդե՞ տա կրասավիցա, Մարիամ՞ չտո-լի.

ՎԱՆԱՀԱՅՐ. (Վանք է մտնում, ուր Սիմոնն անշարժ նստած է աղոթող Շողերի մոտ) Ինչի՞ ես լաց լինում, հարս, ո՞ւմ ես աղոթում: Ինչ որ կաս՝ դու ես, դու էդ ո՞ւմ ես աղոթում: Վեր կաց, էն ցնդած բիծուն դուր ես եկել, կողքին տեղ է պահում քեզ համար: (Սիմոնին) Վեր կաց, փղշտացի, նկարում են: «Դու քո ծոնը տրտուններես մի պահիր, մանանեխահատիկի չափ քո տխրությունից ժողվրդի առաջ վշտի բեռներ մի կապիր... զվարթադեն՛, զվարթադեն՛, քանզի...» ի՞նչ է եղել, բան չի եղել, միշտ էլ ես է եղել: (Վանահայրը տանում և Արգուտինսկին իր կողքն է առնում Շողերին):

ԱՐԳՈՒՏԻՆՍԿԻ. Նե բուդ ըեվնիվոյ, Վարյա, նե դումայ, չտո տվոյ ստարիկ իզմենյատ տեբե, նիչեգո պողոբնոգո, էտո ու նեգո սենտիմենտալնի վսպլեսկ.

ՇԿԵԴՈՎ. Հիմա հայերից պահանջում ենք մեկ թույլի անշարժություն: Հայերի համար դա մահացու բան է, բայց մեր գործի շահը պահանջում է մեկ թույլի հնազանդություն:

Եվ ծերունական մաշված մի ձայն պատմում է այդ «լուսանկար»-պատկերի վրա. ԿԱՆԳՆԱԾ ԷԻՆՔ: ԷՍ ԵՍ ԵՍ, ԱՅՈՒ, ԹՈՒՐԸ ԱՅՈՒ ԵՐԵՎՈՒՄ Է: ՀԻՆ ԹՈՒՐ ԷՐ, ԱՆԻՈՒՄ ԻՆՁ ԻՆՁՔԱՆ ՀԻՇՈՒՄ ԵՄ ՄԱՔՐՈՒՄ ԷԻ: ՇՈՂԵՐ ՄԵՐԸՍ, ՄԻՄՈՆ ՀԵՐԸՍ: ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԸ, ՈՉ, ՉԿԱ, ԽՈՒՄԱԹԵԼ Է, ՄԻՇՏ ԽՈՒՄԱԹՈՒՄ ՓԱԽՉՈՒՄ ԷՐ: ԱՆԻՈՎ ԳԱԼԻՍ ԽՄՔԵՐ ԷԻՆ ԱՆՑՆՈՒՄ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ, ԳԱԼԻՍ ԱՆԻ ԵՐԴՎՈՒՄ ԷԻՆ ՈՒ ԱՆՑՆՈՒՄ: ՄԵԾԵՐՆ ԻՆՁԱՆԻՑ ԹԱՔՑՆՈՒՄ ԷԻՆ, ԲԱՅՑ ԵՍ ՈՒՐԵՄՆ ԳԻՏԵԻ՝ ՈՐ ԹՈՒՐ ԷԻ ՄԱՔՐՈՒՄ, ԹՈՒՐԸ ԹԵ ՉԷ ԻՆՉԻ ԷԻ ՄԱՔՐԵԼՈՒ: ՈՒ ՄԵԿ ԷԼ ՏՆՔԱԼՈՎ, ԽՈՐ ՏՆՔԱԼՈՎ ԱՐՅՈՒՆՍԱԼՈՎ, ՊԱՏԵՐԸ ԲՈՆԵԼՈՎ ԵԿԱՎ ԿԱՆԳՆԵՑ: (Այդ այդպես էլ լինում է՝ գիշերվա կարմիր հագած տղաներից մեկը գալիս կանգ է առնում «խմբանկար»-պատկերի առաջ): ԻՐԵՆ ՄԵՆՔ ՇՈՒՏ ԷԻՆՔ ՏԵՍԵԼ, ԲԱՅՑ ՊԱՐՈՆ ՇԿԵԴՈՎԸ ՄԻ ՐՈՊԵԻ ՀՆԱՁԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ԷՐ ԽՆԴՐԵԼ, ՉԷԻՆՔ ՇԱՐԺՎՈՒՄ: ՄԵՐ ԴԵՍ ԿԱՆԳՆԵԼ ՈՒ ՄԵՁ ՉԷՐ ՏԵՄՆՈՒՄ, ԱՉՔԵՐԸ ՇԱՐՎԱԾ՝ ՆԱՅՈՒՄ ՈՒ ՕՐՈՐՎՈՒՄ ԷՐ... ՁԵՈՔԻՍ ԹՈՒՐԸ ՏԵՍԱՎ, ԽԼԵՑ ԲԱՐՁՐԱՑՐԵՑ ՈՒ՝ «ՆԵՆԱՎԻԺՈՒՄՈՒՄ»... (Տղան ուղղությունը կորցնում ու ընկնում է): ԳԻՇԵՐՈՎ ԵԿԵԼ ԱՆՑԵԼ, ԳՆԱՑԵԼ ՍԱՀՄԱՆԻ ՎՐԱ ԴԱՐԱՆՆ ԷԻՆ ԸՆԿԵԼ, ԿՈՏՈՐԿԵԼ, ԱՇՈՒՂ ՍՈՒՄԵՐԸ ՆՐԱՆՑ ՎՐԱ ԵՐԳ ԿԱՊԵՑ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ԵՐԳՈՒՄ ԷՐ:

1973